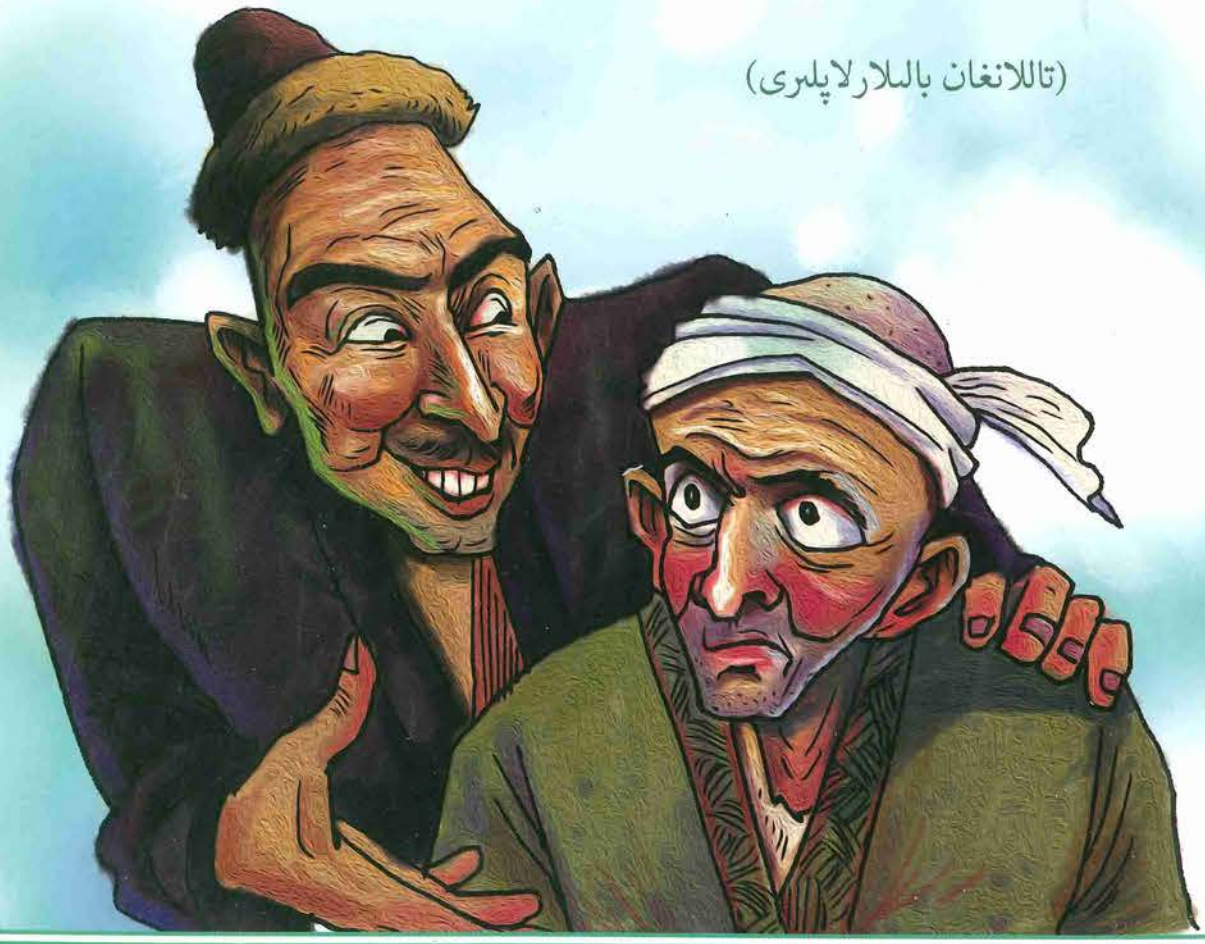

ئەلپىدا ئاۋازلىق ئوقۇشلۇقلىرى

لاپچىنى باپلىغان باپچى

(تاللانغان بالىلار لاپلىرى)

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۇن ـ سىن نەشرىياتى

مۇقاۋا ۋە بەت لايىھىلىگۈچى: تور دىھاجىم تورغۇن

ئەڭ ياخشى ئاۋازلىق ئوقۇشلۇقلىرى

ISBN 978-7-89415-023-3

هۆرمەتلىك _____ گە:

_____

_____

_____

_____

_____ دىن تەقدىم

- يىلى - ئاينىڭ - كۈنى

لاپچىنى باپلىغان باپچى

(تاللانغان باللار لاپلىرى)

تۈزگۈچى: تۇرسۇن قادىر

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت - فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۇن - سىن نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: خاسىيەت ئىبراھىم
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابدۇرېھىم ئابلىمىت
مۇقاۋا ۋە بەت لايىھەلىگۈچى: تۇردىھاجىم تۇرغۇن
قىستۇرما رەسىمنى سىزغۇچى: ئادىلجان ئابلىز

ئەلپىدا ئاۋازلىق ئوقۇشلۇقلىرى

لاپچىنى باپلىغان باپچى

(تاللانغان بالىلار لاپلىرى)

تۈزگۈچى: تۇرسۇن قادىر

نەشر قىلغۇچى: شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۇن ـ سىن نەشرىياتى
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى ئىقتىساد ـ تېخنىكا تەرەققىيات رايونى پەن ـ تېخنىكا باغچە يولى 5 ـ قورۇ
پوچتا نومۇرى: 830026
تارقاتقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى
باسقۇچى: شىنجاڭ بايى باسما زاۋۇتى
فورماتى: 787 × 1092 مىللىمېتىر، 1/16
باسما تاۋىقى: 117.75
نەشرى: 2015 ـ يىلى 2 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
بېسىلىشى: 2015 ـ يىلى 7 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 - 7 - 89415 - 023 - 3
ئومۇمىي باھاسى: 490.00 يۈەن (جەمئىي 20 كىتاب ۋە چەكمە قەلەم)

بېشى ئاسماندا يۈرەتتى

بىر كۈنى ئىككى لاپچى ئۇچرىشىپ قاپتۇ.

ــ رەھمەتلىك دادامنىڭ بويى ناھايىتى ئېگىز ئىدىكى، بېشى ئاسماندا يۈرەتتى، ــ دەپتۇ بىر لاپچى.

ــ شۇ چاغدا دادىڭىزنىڭ بېشىغا بىر نەرسە تېگىپ تۇرغان بولغىيمدى؟ــ دەپ سوراپتۇ ئىككىنچى لاپچى.

ھېلىقى لاپچى «چوقۇم بۇلۇتنى كۆزدە تۇتۇۋاتىدۇ» دەپ ئويلاپ:

ــ شۇنداق، تېگىپ تۇراتتىكەن، ــ دېسە، ئىككىنچى لاپچى:

ــ ئاشۇ تېگىپ تۇرغان نەرسە رەھمەتلىك دادامنىڭ چاپىنىنىڭ پېشى ئىدى، ــ دېگۈدەك.

ئاجايىپ دادىلار

ئىككى بالا دادىسىنى ماختاپ لاپ ئېتىشىپ قاپتۇ. ئۇلاردىن بىرى شۇنداق دەپتۇ:

ــ بىلەمسەن، مېنىڭ دادام كاتتا ئىنژېنېر، ئالىپ تېغىنى مېنىڭ دادام ياسىغان..

ــ ئۇ دېگەن قانچىلىك ئىشتى،ــ دەپتۇ يەنە بىر بالا،ــ مېنىڭ دادام كاتتا مەرگەن، ئۆلۈك دېڭىزنى دادام ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

ئۇنداق دۆلەتنى بىلمەيدىكەنمەن

بىر لاپچى ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ ماختىنىشقا باشلاپتۇ:

ــ مەن دېگەن دۇنيادىكى ھەرقايسى دۆلەتلەرگە بېرىپ سايادەت قىلىپ كەلگەن، مەيلى ئەنگلىيە، رۇسىيە بولسۇن ۋە ياكى ئافرىقا، ياۋروپا بولسۇن، ھەممىسىنى ئايلىنىپ كەلگەن.

دەل مۇشۇ چاغدا سورۇندىكىلەردىن بىرى ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

ــ گېپىڭىزدىن قارىغاندا جۇغراپىيەنى خېلى ئوبدان بىلىدىكەنسىز-ھە؟

ماختىنىۋاتقان لاپچى دەپتۇ:

ــ راستىنى ئېيتسام، مەن جۇغراپىيە دېگەن دۆلەتنى تازا ئوبدان بىلمەيدىكەنمەن. بىراق يېنىدىنلا ئۆتۈپ كەتكەن.

كىمنىڭ ئەجدادى ئەقىللىق؟

ئىككى بالا ئۆزئارا ماختىنىشپ قاپتۇ.

ــ بىزنىڭ ئۆينىڭ ئەتراپىنى كولىغانىدىم، نۇرغۇن سىملار چىقتى. بۇ مېنىڭ ئاتا-بوۋامنىڭ بۇنىڭدىن2 - 3مىڭ يىل بۇرۇنلا سىملىق تېلېفون ئىشلەتكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ،ــ دەپتۇ ئۇلاردىن بىرى كۆرەڭلەپ.

ــ بىزنىڭ ئۆينىڭ ئەتراپىنى كولىغانىدىم، ھېچ نەرسە چىقمىدى،ــ دەپتۇ يەنە بىر بالا،ــ بۇ مېنىڭ ئاتا - بوۋامنىڭ2 - 3 مىڭ يىل بۇرۇنلا سىمسىز تېلېفون ئىشلەتكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ.

كىمنىڭ مېۋىسى چوڭ؟

قادىر سەمەتنىڭ بېغىنى ئارىلاپ كېتىۋېتىپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ سىلىنىڭ بېغىڭلىدىكى بۇ مېۋىلەرنىمۇ مېۋە دېگىلى بولامدۇ؟ بىزنىڭ باغدىكى ئۆرۈكلەر ۋالىبولدەك، شاپتۇللار ۋاسكېتبولدەك يوغان مېۋە بېرىدۇ...ــ ئۇ گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ باغنىڭ بىر تەرىپىگە دۆۋىلەپ قويۇلغان قوغۇنغا دەسسۈپلىپ يىقىلىپ چۈشكىلى تاسلا قاپتۇ. شۇ ھامان سەمەت ئۇنىڭغا قاراپ دەپتۇ:

ــ ئاۋايلاپ مېڭىڭلار ھوي، بىزنىڭ ئۇزۇمنى دەسسۇۋالدىڭلار!

نەچچىنچىسى بولغىنىنى

قادىر بىلەن سەمەت بىر سورۇندا پاراڭلىشىپ قاپتۇ.

ــ مەن ئانام تۇغقىپ كەتكەندىن كېيىن دادامنى ئۇچ نۆۋەت ئۆيلەپ بولدۇم، سەنچە قانداقراقكەنمەن؟

بۇ گەپنى ئاڭلىغان سەمەت ئاسمانغا قارىغان ھالدا نېمىندۇر ئويلىغاندەك تۇرۇپ قاپتۇ.

ــ نېمە خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كەتتىڭ، ئاغىنە؟ــ دەپتۇ قادىر.

ــ ئادەمنى ئىلەشتۈرمەي تۇرساڭچۇ،ــ دەپ كايىپتۇ سەمەت بارمىقى بىلەن بىر نەرسىلەرنى ھېسابلاپ.

ــ قانداق ھېساب ئۇ شۇنچە كاللا قاتۇرغۇدەك؟ــ دەپتۇ قادىر تىت ـ تىت بولغان ھالدا.

سەمەت بېشىنى لىڭشىتقاچ دەپتۇ:

ــ ھازىرقى ئاناڭ دادام قويۇۋەتكەن خوتۇنلارنىڭ ئون ئىككىنچىسىمۇ ياكى ئون ئۈچىنچىسىمۇ... زادى ئېسىمگە پەقەت ئالالمايۋاتىمنا!

لاپچى چاشقانلار

ئۇچ لاپچى چاشقان بىر يەرگە يىغىلىپ قاپتۇ.

ــ مەن ھەر كۈنى يۈز قېتىم يەر بىغىرلاپ، ئىككى يۈز قېتىم پۇرۇنا تارتىپ، ئېغىرلىق كۆتۈرۈش مەشقىنى ئۇچ ـ تۆت يۈز قېتىم ئىشلەپ ئاندىن ياتىمەن،ــ دەپتۇ بىرى گىدەيگەن ھالدا.

ــ مەنمۇ ھەر كۈنى ئاخشىمى ئون ـ يىگىرمە قاپ چاشقان دورىسى ئىچىۋېلىپ، ھېچبولمىسا زەھەرلىك دورىدىن بىرەر كىلو ئېچىپ ئاندىن ياتمىسام، ئېغىز ـ بۇرنۇمدىن سېرىق سۇ كېلىپ پەقەت ئۇخلىيالمايمەن دېسە،ــ دەپتۇ ئىككىنچى چاشقانمۇ ماختىنىپ.

ئۇچىنچى چاشقان بېشىنى كۆتۈرۈپ قۇياشقا بىر قاراۋېتىپ جىددىي ھالدا دەپتۇ:

ـــ مەن ماڭاي جۇمۇ ئاغىنىلەر. گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ، تاس قاپتىمەن مۇشۇكنى مىنىپ ئويناپدىغان ۋاقتىمنى ئۆتكۈزۈۋەتكىلى...

كىم قالتىس

ئۇچ ئوغۇل بالا پو ئېتىشىپ قاپتۇ. بىرىنچىسى دەپتۇ:

ـــ مېنىڭ دادام سىلەرنىڭ دادىڭلاردىن تېز يۈگۈرىدۇ، مۇنۇ يەردىن 90 كىلومېتىرلىق سۇرئەتتە توپ تەپسەڭ، دادام مەيداننىڭ يەنە بىر بېشىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ تۇتۇۋالالايدۇ.

ـــ ئۇ دېگەن قانچىلىك ئىشتى،ـــ دەپتۇ ئىككىنچىسى،ـــ مېنىڭ دادام ئۇقيانى ئېتىۋەتكەندىن كېيىن ئوقياغا يېتىشۇپلىپ تۇتۇۋېلىپ نىشانغا سانجىپ قويالايدۇ.

ئۇچىنچىسىمۇ بوش كەپمەپتۇ:

ـــ سىلەرنىڭ دادىڭلارنىڭ سۇرئىتى مېنىڭ دادامنىڭكىگە يەتمەيدىكەن، مېنىڭ دادام سائەت تۆتتە ئىشتىن چۈشۈپ، سائەت ئۇچ يېرىمدا ئۆيگە كېلىپ بولىدۇ.

لاپچى قۇشلار

كۈنلەرنىڭ بىرىدە قاغا بىلەن قۇشقاچ ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلسى بىر - بىرىنى كۆرۈپ باقمىغانىكەن، ئىسمىنمۇ بىلىشمەيدىكەن. قاغىنى كۆرۈپ ھەيران قالغان قۇشقاچ قاغىدىن سوراپتۇ:

ـــ ھەي، سەن قانداق قۇش؟

قاغا بۇ مېنى تونۇمايدىكەن، شۇڭا بىر ماختىنۇالاي دېگەن ئويدا:

ـــ مەن دېگەن ئاق قۇ،ـــ دەپتۇ.

قۇشقاچ ھەيران بولۇپ سوراپتۇ:

ـــ ئاق قۇ دېگەننى بەكلا ئاپپاق دەپ ئاڭلىغانتىم، سەن قاپقارا تۇرۇسەنغۇ؟

قاغا يەنە پېتىدىن چۈشمەپتۇ:

ـــ مەن دېگەن كۆمۈركاندا ئىشلەيدىغان تۇرسام!

قاغا ياندۇرۇپ قۇشقاچتىن سوراپتۇ:

ـــ ئۆزۈڭچۇ، قانداق قۇش؟

قۇشقاچمۇ بۇ مېنى تونۇمايدىكەن، مەنمۇ تازا بىر ماختىنۇالاي، دەپ ئويلاپتۇ:

— مەن دېگەن بۇركۇت!

قاغا ھەيران بولۇپ سوراپتۇ:

— مەن بۇركۇتنى ئىنتايىن يوغان ھەم يىرتقۇچ قۇش دەپ ئاڭلىغان، بىراق سەن بەك كىچىك ھەم ۋېجىك تۇرۇسەنغۇ؟

قۇشقاچمۇ پېتىدىن چۈشمەپتۇ:

— مەن ئاق چېكىۋاتقىلى بەش يىل بولغان تۇرسا!

لاپچى دادىلار

ئۇچەيلەن بىر يەرگە كېلىپ ماختىنىشقا باشلاپتۇ. بىرەيلەن دەپتۇ:

— مېنىڭ بالامچۇ ئەمدىلا 10 ئايلىق بولدى، سۆزلەيدىغان بولسا ئايالىم ئىككىمىز ئاغزىغا قارىپلا قالىمىز.

ئىككىنچىسى ماختىنىپتۇ:

— ۋاي مېنىڭ يەتتە ئايلىق بالامچۇ، خۇددى ئالىي مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلىرىدەك سۆزلەيدۇ، قاراڭلار. «بىرگە بىرنى قوشسا نەچچە بولىدۇ؟» دېسە، دەرھال ئىككى بارمىقىنى چىقىرىدۇ.

ئۇچىنچىسى نېمە دەپ ماختىنىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا، تۇيۇقسىز تېلېفونى سايراپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ تېلېفونى كىچىك بالىلارنىڭ ناخشىسى چىقىدىغان قىلىپ توغرىلانغانىكەن. ئۇ دەرھال:

— ھەي، ھەي.. يەنىلا مېنىڭ بالامغا يەتمەيدىكەن، ماۋۇ چىقۇاتقان ناخشىچۇ، مېنىڭ ئۇچ ئايلىق ئوغلۇمنىڭ ئېيتقان ناخشىسى جۇمۇ...

تەڭ باشقا يەردىن

بىرى قەشقەردىن، يەنە بىرى ئاقسۇدىن بولغان ئىككى ساۋاقداش بىرنەچچە يىل كۆرۈشمىگەندىن كېيىن، ئاقسۇدا بىر سورۇندا ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى تازا گەپدانلاردىن ئىكەن.

ـــ ئاقسۇنىڭ يېرى ناھايىتى مۇنبەت-تە، ـــ دەپتۇ ئاقسۇلۇق يىگىت داستىخاندىكى چىراي-لىق ۋىلىلداپ تۇرغان ئۈزۈمگە قاراپ قويۇپ، ـــ بىر ساپ ئۈزۈم بىر زەمبىل كېلىدۇ دېسە.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان قەشقەرلىك ساۋاقدىشى دەپتۇ:

ـــ تەكىنى قەشقەردىن يان بېرىپ ياتقۇزۇپ، بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدىڭلار ئەمەسمۇ!

قول سائەت

ئىككى لاپچى ئۇچرىشىپ قاپتۇ. بىرى ئىككىنچىسىگە ماختىنىشقا باشلاپتۇ:

ـــ بىر قول سائەت سېتىۋالدىم قارا، چوڭلۇقى يۇك ماشىنىسىنىڭ چاقىدەك كېلىدۇ. ئۆيگە بارساڭ كۆرىسەن، ئۇنىڭ ئىستىرىلكىسىغا كالا باغلاپ قويۇپ كەلدىم.

ـــ جېنىم ئاغىنە، ـــ دەپتۇ يەنە بىر لاپچى، ـــ ئاشۇ سائەتتىن تۆتىلا تېپىپ بەرگىنە، يېڭىدىن كاستۇم تىكتۈرگەندىم، تۆگمە قىلىپ قادىۋالمەن.

ياڭاق مېغىزى ۋە تۆگىلەر

بىر لاپچىنىڭ ئېشىكى يېغىر بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭغا بېرى «يېغىرغا ياڭاق مېغىزى قو-يۇڭ» دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. ياڭاق مېغىزى قويغانكەن، مېغىز كۆكىلەپ، دەرەخ بولۇپ كېتىپتۇ ۋە مېۋىلەپتۇ. ياڭاقلارنى قېقىش ئۈچۈن كېسەك ئاتسا، كېسەكلەرنىڭ بىرىمۇ يە-رگە چۈشمىگۈدەك. شۇنىڭ بىلەن بىر كۈنى دەرەخكە يامىشىپ چىقىپ قارىسا، كېسەكلەر تاۋۇزغا ئايلىنىپ كېتىپتۇ. بىر تاۋۇزنى پېچقانكەن، ئېھتىياتسىزلىقتىن ئالدى بىلەن پېچە-قى، ئاندىن ئۆزى تاۋۇز ئىچىگە موللاق ئېتىپ چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئۇياق ـ بۇياققا قارىسا، بىر لاپچى ئون دانە تۆگىنى يېتىلەپ كېلىۋاتقىدەك.

ـــ بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟ـــ دەپ سوراپتۇ ئۇنىڭدىن.

ـــ بۇلتۇر 100 تۆگەمنى يوقىتىپ قويغانىدىم. مانا ئەمدى 10 نى تاپتىم. سىزچۇ، نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟

ـــ پېچقىمنى يوقىتىپ قويدۇم، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ھېلىقى لاپچى.

ـــ يۈز تۆگەمنى تاپالمايۋاتىمەنۇ، سىز پېچقىڭىزنى تاپالامتىڭىزمۇ؟ـــ دەپتۇ تۆگە يېتە-لەپ كەلگەن لاپچى.

ئۇچۇپ ئۆتكەندە

بىر مەسخىرىۋاز نۇرغۇن ئادەم ئارىسىدا گەپ تېشىپ:

ــ ئاغىنىلەر، ياقۇپ بەگ تۇنۇگۈن 2000 باغ بېدىنىڭ ئۈستىدىن سەكرەپ، پۇت ـ قولىنى تەگكۈزمەي بېدىنىڭ ئۇ تەرىپىگە چۈشتى، ــ دەپتۇ. ياقۇپ بەگ شۇ ھامانلا:

ــ ھەي ھارىمى، سەنمۇ شۇ يەردە قاراپ تۇرغان ئىكەنسەن-دەپ؟ــ دەپتۇ. ئۇچىنچى بىر گەپچى:

ــ ئاتە پوراڭنى، ياقۇپبەگ پوچى 2000 باغ بېدىنىڭ ئۈستىدىن سەكرەپ، پۇت ـ قولىنى تەگكۈزمەي بېدىنىڭ ئۇ تەرىپىگە چۈشكەنمىش تېخى، ــ دېسە، ياقۇپ بەگ دەرھال:

ــ مەن سەكرىگەندە سىلى ئۇ يەردە يوق ئىدىلە، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

چارۋىچى بىلەن قاسساپ

بىر كۈنى بىر چارۋىچى بىلەن قاسساپ پو ئېتىشىپ قاپتۇ.

چارۋىچى قاسساپقا:

ــ مەن كالامنى نەسىللەندۈرسەم ئۇنىڭدىن بىر بۇقا تۇغۇلدى، ئوتتۇز مو يەرنىڭ چۆپىنى بىر كۈندە يەپ بولىدۇ. مەن بۇ بۇقىنى باشقا كاللار بىلەن چېتىشتۇراي دېسەم، ئۇنى كاللار كۆتۈرەلمەيدىكەن، بېشىم بەك قېتىپ تۇرۇۋاتىدۇ، ــ دەپتۇ.

قاسساپ چارۋىچىغا كۆڭۈل بۆلگەن قىياپەتتە تۇرۇپ:

ــ ئۇنداق بولسا بۇقاڭنى ماڭا سات، ئۇنى مەن ئوتتۇز پارچە قىلىپ، توققۇز يەرگە كانارا ئېسىپ، گۆشىنى بىر كۈندە تۈگىتىمەن، ــ دەپتۇ.

چارۋىچى ئەجەبلىپ:

ــ توققۇز كاناردىكى گۆشنى سېتىپ ئۈلگۈرەلەمسەن؟ــ دەپ سوراپتۇ. قاسساپ:

ــ پۇتۇمنى يۆتكىمەي تۇرۇپ، ئۇياقتىن ـ بۇياققا ماڭماي تۇرۇپ پىچقىم بىلەن پارچىلاپ تۈگىتىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. چارۋىچى يەنە:

ــ ئۇ قانداق پىچاق؟ــ دەپ سوراپتۇ. قاسساپ مەغرۇر قىياپەتتە:

ــ مېنىڭ بىر تۆمۈرچى ئاغىنەم بار ئىدى. شۇ ئاغىنەمگە يىگىرمە جىڭ پولاتتا بىر پى-

چاق سوقتۇردۇم. بۇ پىچاقنىڭ ئۇزۇنلۇقىدىن ئۆگزىگە چىقىپ غىلاپقا سالمەن. مانا مۇشۇ پىچاق بىلەن ھېلىقى توققۇز يەردىكى كانارىغا ئېسىلغان گۆشلەرنى بىر قېتىمدىلا كېسىۋېرىمەن، ــ دەپتۇ، چارۋىچى ئىشەنمەي:

ــ سەن ئاشۇرۇۋەتتىڭ، ئۇنداقمۇ يوغان پىچاق بولامدۇ؟ــ دەپتۇ. قاسساپ:

ــ سېنىڭ بىر مولۇق يەردە ياتقان كالاڭغا ئاشۇنداق يوغان پىچاق بولمىسا قانداق سويغىلى بولىدۇ؟ــ دەپتۇ.

تاۋۇز ھەققىدە لاپ

بىر قېتىم مەن تاۋۇز تېرىسام، ھەربىر تاۋۇزنىڭ چوڭلۇقى بىر ئۆيدەك كەلگەندى. شۇ چاغلاردا بىر تاۋۇزنى ئېتىمنىڭ ئۈستىگە ئارتىپ ماڭسام، جانۋارنىڭ تۆت پۇتى قېقىپ قويغان قوزۇقتەك يەرگە پېتىپ كەتتى. مەن ئۇ تاۋۇزدىن ئىككىنى ھارۋىغا باسسام ئات تارتالمىدى. ئۇنى بىر، بىردىن خاڭلارغا ئاپىرىپ ساتاتتىم. بۇ تاۋۇزۇمنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان دادامتۇ يېزا كادىرلىرى ئۆيۈمگە زىيارەتكە كەپتىكەن. ئۇلارنى ئۆيۈمگە باشلاپ كىردىم. بالام يۇسۇپجاڭغا: « مېھمانلارنىڭ ئالدىغا تاۋۇزدىن پىچىپ قوي» دەپ تاپىلىغانىدىم، يۇسۇپجان بىر تاۋۇزنى ئېلىپ كېلىپ ئىككى مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى پىچاق بىلەن پىچاقچى بولۇۋاتاتتى، مەن كادىرلار بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ دىققەت قىلماپتىمەن، بىر چاغدا قارا دېگەندەك قىلدى، قارىسام، تاۋۇزنىڭ ئازراق يېرىدە چوڭراق چاك تۇرىدۇ، ئەمما ئون بىر ياشلىق ئوغلۇم يۇسۇپجان يوق. كۆڭلۈم بىر ئىشنى تۇيغاندەك بولۇپ، يۈرىكىم جىغىدە قىلدى. تاۋۇزنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنىڭ يېرىقىغا سىنچىلاپ قارىسام، بىر يول تۇرىدۇ. مەن شۇ يول بىلەن بالامنى ئىزدەپ ماڭدىم. ماڭا ـ ماڭا بىر چاغدا بالامنى كۆرۈپ قالدىم. ئۇ بەڭباش «ئايغا چىقمەن» دەپ بىر تال تاۋۇز ئۇرۇقىغا مىنىپ ئۇچۇپ كېتىۋېتىپتىكەن، مەن ئۇنىڭغا بىرھۇنچە نەسىھەتلەرنى قىلىپ يۈرۈپ ئۆيۈمگە ئاران ئېلىپ كېلىۋالدىم.

لاپچنى بابلىغان بابچى

بۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، بىر لاپچى يەنە بىر لاپچىنى مات قىلىش ئۈچۈن بىر ھەپتە يول يۈرۈپ ھېلىقى لاپچىنىڭ ئۆيىگە كەلسە سەككىز ـ توققۇز ياشلاردىكى بىر ئوغۇل بالا ئولـ

تۇرغۇدەك، كەلگەن لاپچى بالىدىن:

ــ داداڭ قەيەرگە كەتتى؟ــ دەپ سوراپتۇ. بالا:

ــ دادام دەريادا چىقىپ كەتتى، ــ دەپتۇ. لاپچى:

ــ نېمىشقا چىقىپ كەتتى؟ــ دەپ سوراپتۇ. بالا:

ــ ئۆيدىكى تورغايلارنى دەريادا سۇغرىش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى، ــ دەپتۇ. لاپچى:

ــ داداڭ بىلەن تونۇشۇپ ياري ـ بۇرادەر بولۇش ئارزۇسىدا سوۋغات ئۈچۈن بىر پارچە گىلەم ئالغاچ كېلىۋىدىم، ئۇ گىلەمنىڭ باش تەرىپى بۇ يۇرتقا كېلىپ بولدى، ئاخىرى مېنىڭ يۇرتۇمدىن چىقىپ بولالمىدى. داداڭ بۇ گىلەمنى تاپشۇرۇپ ئالسا بولاتتى، ــ دەپتۇ. بالا:

ــ ئۇنچىلىك گىلەمنى ئېلىپ كېلىپ ئاۋارە بولمىسىڭىز بولاتتى. ئۆتكەن يىلى قىشتا ئۆيىمىزدىكى بىر پارچە گىلەمگە مەشتىن ئوت چاچراپ ئازراق يېرى كۆيۈپ كەتكەنىدى، سىزنىڭ بۇ گىلىمىڭىز، بىزنىڭ گىلەمنىڭ ئوت چاچراپ كەتكەن يېرىگە ياماقلىق بولالمىغۇدەك، ــ دەپتۇ.

كەلگەن لاپچى «بالىسى شۇنچە زېرەك تۇرسا، دادىسىغا تەڭ كېلەلمىگۇدەكمەن» دەپ كېتىپ قاپتۇ.

«ئۆزۈمنى چاغلىماي شىلتىڭ ئېتىپتىمەن، پالاسقا يۆگىنىپ مىڭ كۈن يېتىپتىمەن» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن قالغانكەن.

ناخشچى

ــ بىزنىڭ6 ـ سىنىپتا ئوقۇۋاتقان تۇرسۇنجان دېگەن ئوغلىمىز مەكتەپنىڭ سەنئەت ئۆمىكىگە قاتناشقانىدى، ــ دەپتۇ مەرۇپ پوچى ئارۇپ پوچىنى كۆرۈپ، ــ شۇنىڭدىن بېرى ناخشىنى شۇنداق چىرايلىق ئېيتىدىغان بولۇپ كەتتىكى، قويۇۋەر، ئاۋازىنىڭ ئېچىلىپ كەتكىنىنى دېمەمسە! يېقىندا بالىلار بىلەن بىر يېزىغا ئويۇن قويغىلى كەتكەن، ئۇ يەر بىلەن بىزنىڭ مەھەللىنىڭ ئارىلىقى يىگىرمە چاقىرىم كېلىدۇ، ئەمما ئوغلۇمنىڭ شۇ يەردە ئېيتقان ناخشىسى بىزنىڭ ئۆيگە ئاڭلاندى. مانا، ناخشچى دەپ بىزنىڭ تۇرسۇنجانىنى دېسە بولىدۇ!

ــ ئۇ قانچىلىك ئىشتى!ــ دەپتۇ ئارۇپ پوچى، ــ بىزنىڭ ئەركىنجانمۇ مەكتەپتە ناخشچى، ئۇنىڭ ئاۋازى دېگەن شۇنداق جارانلىق ھەم يېقىملىق، ئۇ تۇنۇگۈن ئاخشام غۇلجا شەھىرىدىكى تىياتىرخانىدا ناخشا ئېيتىۋىدى، كۈنەستە ئولتۇرۇشتا ئولتۇرغان ئاغىنىلىرىم ئاڭلاپ، بەزىلىرىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ يىغلىشىپ كەتتى.

قوغۇن

بىر لاپچى يەنە بىر لاپچىغا دەپتۇ:

— مەن تېرىغان قوغۇنلار شۇنداق ئوخشىدىكى، بىرنى پىچپ سەككىز ئادەم پۇخادىن چىققۇدەك يېسەك، يەنە ئېشىپ قالدى.

شۇ چاغدا ئىككىنچىسى دەپتۇ:

— قوغۇن دېگەن يوغان بولسلا ھېسابمۇ؟ مۇھىمى تاتلىقلىقى، مەن تېرىغان قوغۇنلاردىن بىرنى بالىلىرىم پىچپ يېۋىدى، تاتلىقلىقىدىن بالىلار بىر-بىرىگە چاپلىشىپ قېلىپ، شۇ چاپلاشقان پېتىچە ئۇخلىشىپ قاپتۇ، ئەتىسى ئەتىگەندە چېلەك بىلەن سۇ چېچىپ ئىككىسىنى ئاران ئاجراتتىم، قالغان تۆتىنى چاپلاقلىق پېتى مەكتەپكە يولغا سالدىم.

ناۋات ۋە چاقماق قەنت

بىر كۈنى سەمەت لاپچى بىر ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ بېرىپتۇ.

— ھەي ئاداش، — دەپتۇ سەمەت لاپچىنىڭ ئاغىنىسى، — ئۆيۈڭگە بارىمەن دەپمۇ قويماي كەلگىنىڭنى قارا، سەن ناۋات سالغان چايغا بەكمۇ ئامراق ئىدىڭ، قارىمامدىغان، قېرىشقاندەك، ئۆيدە ناۋات تۇرماق، ھەسەلمۇ قالماپتۇ، بىزنىڭ شۇ بالىلارنىزە، ھەسەل دېگەننى تۈگىلاپ، ناۋات دېگەننى تاغارلاپ ئەكېلىپ قويسامۇ تۈگىتۈۋېتىپتۇ.

ئاردىدىن كۈنلەر ئۆتۈپ ھېلىقى ئاغىنىسى سەمەت لاپچىنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ بېرىپتۇ.

— ئاداش، سېنى كېلىپ قالارمىكىن دەپ بەش - ئالتە يەشىك چاقماق قەنت ئەكېلىپ قويغانىدىم، سەن قەنت سالغان چايغا بەك ئامراق ئىدىڭ، قارىمامدىغان، مۇشۇ بالىلار قۇشقاچ ئاتمىز دەپ، قەنتنى رەگەتكىگە سېلىپ، بىرنىمۇ قويماي ئېتىپ بوپتۇ، — دەپتۇ سەمەت لاپچى ۋە ئاغىنىسىنى قۇرۇق چاي بىلەنلا يولغا سالىپتۇ.

كېرەم لاپچى بىلەن ئاسىم لاپچى

بىر كۈنى كېرەم لاپچى بىلەن ئاسىم لاپچى كوچىدا ئۇچرىشىپ قاپتۇ.

ــ بىزنىڭ كەنجى ئوغلىمىز قەمىردىن شۇنداق باتۇر بالا بولدىكى، ــ دەپ گەپ باشلاپتۇ ئاسىم لاپچى، ــ تۇنۇگۈن ئۇن تارتىپ كەل دەپ تۇڭمەنگە ئەۋەتكەندىم. تۇڭمەنچى نۆۋەت كۈتسەن، ئەتە يا ئۆگۈن كەل، دەپ چىشغا تېگىپتۇ. سەككىز ياشلىق بالا ئاچچىقىغا ھاي بېرەلمەي، ئىتتىك چۆرگىلەۋاتقان تۇڭمەننىڭ ئۇستۈنكى تېشىنى بىر قولى بىلەن بېسىپ توختىتۋاپتۇ. چوڭ بولغاندا قانداق كۈچتۇڭگۈر بولۇپ كېتەركىنتاڭ!

ــ باتۇر دەپ ئەمدىلا ئىككىنچى سىنىپنى تۇگەتكەن بىزنىڭ ئوغلىمىز سادىقجاننى دېسە بولىدۇ، ــ دەپتۇ كېرەم لاپچى، ــ ئاپىسى ئۇنى ئۇن تارتىپ كەل دەپ ھەر كۈنى تۇڭمەنگە ئەۋەتىدۇ. ھەر كۈنى يېراقتىكى تۇڭمەنگە قاتناۋېرىپ زېرىكسە كېرەك، بالا ئاخشام يوقاپ كەتتى. نەگە كەتكىنى دېسەك، قاسىم ياۋاشنىڭ تۇڭمىنىنى ئۆي ـ پۆي، نو ـ پو، تاش ـ پاشلىرى بىلەن قوشۇپ كۆتۈرۈپ، ئىشكىمىزنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ ئورنىتىۋاپتۇ. ھازىر شۇ تۇڭمەندە ئۇن تارتىۋاتىمىز.

گۈمپا

كەچ كۈزنىڭ سۈتتەك ئايدىڭ ئاخشىمدا بىر توپ بالىلار تونۇر بېشىدا چۆچەك ئېيتىشىپ ئولتۇرۇپتىكەن، بىر چاغدا شۇ مەھەللىدىكى ساتتار پوچى كېلىپ قاپتۇ. بالىلار ئۇنىڭغا چۆچەك ئېيتىپ بېرىڭ، دەپتىكەن، ئۇ:

ــ مەن سىلەرگە چۆچەك ئەمەس، ياشلىقىمدا بېشىمدىن ئۆتكەن بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرەي، ــ دەپتۇ.

ــ ماقۇل، ماقۇل!ــ دەپتۇ بالىلار چۇرقىرىشىپ.

ــ مېنىڭ يېڭىلا ئۆيلەنگەن چاغلىرىم ئىدى، ــ دەپ گەپ باشلاپتۇ ساتتار پوچى، ــ بىزنىڭ ناھايىتى شاش بىر تورپىقىمىز بولىدىغان، ئۇ ئادەتتە بەش ـ ئالتە ئادەمگە بوي بەرمەيدىغان، كىم يېنىغا كەلسە، ھۆكۈزى بىلەن ئىلىپ سەككىز ـ ئون چامدام نېـ

ربغا چۆرۈۋېتىدىغان، خوتۇن كىشىگە بەك ئۆچ بولۇپ، قىزىل كۆڭلەك كىيگەن ئاياللارنى كۆرسىلا قوغلاپ سۇر - توقاي قىلىۋېتىدىغان. بىر كۈنى مەن ئۇ تۇرپاقنى سۈغارغىلى ئاچقىتىم، دەريا بويىدا بىر قىزىل كۆڭلەكلىك چوكان سۇ ئېلىپ ئولتۇرغانكەن، «ئاپىلا!» دەپ تۇرۇشۇمغا، تورپاق هېلىقى چوكاننى كۆرۈپ قالدى-دە، هۆركىرىگىنىچە ئۇنىڭغا قاراپ ئېتىلدى. بويىندىن باغلىغان ئارغامچىنى كۆچەپ تارتتىم، تورپاقمۇ بوي بەرمىدى، مەنمۇ بوش كەلمىدىم. ئاقىۋەت ئارغامچا پاسسىدە ئۈزۈلدى. ئىش چاتاق، دېگەن خىيال كاللامدىن چاقماق تېزلىكىدە ئۆتتى. بىرەر ئامالىنى قىلمىسام، تورپاق هېلىقى قىزىل كۆڭلەكلىك چوكاننى ئۈسۈپ ئۆلتۈرۈپ قويۇشى، هېچبولمىغاندىمۇ ناكار قىلىپ قويۇشى مۇمكىن ئىدى. بۇ شجائەت، كۈچ دېگەن قەيەردىن كەلدىكىن، مەنمۇ يولۇاستەك ئېتىلدىم-دە، تورپاقنىڭ ئىككى مۈڭگۈزىدىن تۇتۇۋالدىم. تورپاق هېچ بوي بېرىدىغاندەك ئەمەس. ئاڭغىچە تورپاق هېلىقى قىزىل كۆڭلەكلىك چوكانىڭ يېنىغىلا كېلىپ قالدى. مەن: «قېچىڭ!» دېيىشىمگە، هېلىقى چوكان ئارقىغا بۇرۇلۇپلا: «ۋايجان!» دەپ چىرقىرىۋەتتى. تورپاق تېخىمۇ غەزەپكە كەلدى. خەۋپ قاش بىلەن كىرپىك ئارىلىقىدىلا قالغاندى. مەن: «ياپىر!» دېگىنىمچە، تورپاقنىڭ مۈڭگۈزىدىن كۈچەپ شۇنداق بىر قايرىۋىدىم، تورپاق خۇددى قاپاق تېرەك يىقىلغاندەك گۈپپىدە يىقىلدى، هەتتا تاشتەك قاتتىق يەرگە بىر غېرىچچە پېتىپ كەتتى.

— ۋاي - ۋۇي، بايا تىنلا ئۇ تورپاق بەش - ئالتە ئادەمگە بوي بەرمەيتتى دېگەنىدىڭىزغۇ؟— دەپتۇ بىر بالا.

— سەن نېمىنى ئۇقاتتىڭ، بۇ دېگەن قانچىلىك ئىشتى؟ ئۇ چاغلاردا مەن بىرەر تۈپ سۇۋادانىنمۇ بىرلا پەشۋا بىلەن سۇندۇرۇۋېتىدىغان كۈچتۈڭگۈر ئىدىم، — دەپتۇ ساتتار پوچى.

— ئۇنداقتا شاۋلىن گۇمپىسىنى ئۆگەنگەنكەنسىز-دە؟— دەپتۇ يەنە هېلىقى بالا.

— شاۋلىن گۇمپىسى دېگەن نېمە ئۇ؟— دەپتۇ ساتتار پوچى، — ئۇلار خۇددى خوتۇن كىشىدەك كىچىككىنە كالتەكنى كۆتۈرۈۋېلىپ قۇرۇق هەيۋە قىلىدۇ. كىنو دېگىنىڭچۇ، هەممىسى يالغان. مېنىڭ ئۆگەنگىنىم «كەتمەن گۇمپىسى». مەن دېگەن ئۇ چاغدا توققۇز - ئون جىڭلىق كەتمەننى ئەتىگەندىن ئاخشامغىچە چېپىپ هارمايدىغان، كەتمەننى هەربىر چاپسام، كەتمەن قاتتىق سېغىز يەرگە قۇلىقىغىچە پاتاتتى، بىر كەتمەندە ئالغان توپىغا بىر تاغار توشاتتى، ئۇنى بەردەم ئىككى يىگىت ئېشەككە ئاران ئارتاتتى!

ــ ساتتار ئاكا، ئەمسە بىزگە بىر گۈمپا كۆرسىتىپ بەرمەمسىز؟ــ دەپتۇ باللاردىن بىرى.

ــ قانداق گۈمپا كۆرسىتەي؟

ــ ياش چېغىڭزدا بىر پەشۋا بىلەن ھەر يوغان سۇۋادانىنى سۇندۇرۇۋېتىلەيدىكەنسىز، مانا ئەمدى ياشىنىپ قالدىڭىز، ياشلىقىڭزدىكى كۈچىڭزنىڭ ئوندىن بىرى بولسمۇ باردۇر، مانا مۇشۇ مېنىڭ پاچىقمدەك كېلىدىغان كۆچەتنى بىر پەشۋا بىلەن سۇندۇرۇپ بېقىڭا، ــ دەپتۇ ھېلىقى بالا ياندىكى كۆچەتنى كۆرسىتىپ.

ــ ياق!ــ دەپتۇ ساتتار پوچى، ــ سەن مېنى جىنايەت ئۆتكۈز دېمەكچىمۇ؟ ھازىر «ئورمان قانۇنى» بار، كۆچەتنى سۇندۇرۇش جىنايەت!

باللار تەڭلا كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ.

تەڭنە ۋە ھاڭگا تېرەك

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، باشقا ـ باشقا يۇرتتىن كەلگەن ئىككى يولۇچى مەلۇم شەھەرگە كەلگەندە بىر سارايغا چۈشۈپتۇ، كەچلىك تاماقتىن كېيىن ياتاقتا چاي ئىچكەچ ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشۈپتۇ. ئۇلار ئۆز يۇرتلىرىدىكى ئاجايىپ ئىشلار ھەققىدە ماختىنىپتۇ.

ــ بىزنىڭ يۇرتتا شۇنداق بىر چوڭ تەڭنە بار، ــ دەپتۇ بىرىنچى يولۇچى، ــ ئۇنىڭ چوڭلۇقى خۇددى يوغان بىر كۆلدەك كېلىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا سۇ توشقۇزسا، بىرەر ـ ئىككى يۈز بالا بىمالال سۇ ئۈزۈپ ئويناپ يۈرەلەيدۇ.

ــ بۇ ھېچقانچە گەپ ئەمەس ئىكەن، ــ دەپتۇ يەنە بىر يولۇچى، ــ بىزنىڭ يۇرتتا ئاجايىپ چوڭ بىر تۈپ ھاڭگا تېرەك بار، ئۇنىڭغا نەچچە يۈز ئادەمنىڭ غۇلىچى يېتەلمەيدۇ. بۇ ھاڭگا تېرەك شۇنداق ئۆسكەنكى، ئۇچى ئاسمانغا تاقىشىپ قالغان. ئەمدىلىكتە يۇقىرىغا قاراپ ئۆسەلمىگەچكە، قايرىلىپ تۆۋەنگە قاراپ ئۆسۈۋاتىدۇ. ئەگەر ئۇچى يەرگە تاقىشىپ قالسا قانداق قىلارسىن؟

ــ نەدىمۇ مۇنچۇالا يوغان ھاڭگا تېرەك بولسۇن؟!ــ دەپتۇ بىرىنچى يولۇچى.

ــ ھەي بۇرادەر، ــ دەپتۇ ئىككىنچى يولۇچى، ــ ئەگەر مۇشۇنداق يوغان ھەم ئېگىز ئۆسكەن ھاڭگا تېرەك بولمىسا، سەن دېگەن ھېلىقىدەك يوغان تەڭنىنى قانداقمۇ ياسىغلى بولىدۇ؟

ئورما

ئورما ھەققىدە گەپ چىقىپتىكەن، بىر پوچى دەپتۇ:

— تۇرپانىيۇزىدە مەن - مەن دېگەن ئورمچىلار بىلەن بەسكە چۈشۈپ قالدۇق. بۈشمنى كۆتۈرمەي سولنى ۋاڭشتىپ كېتىۋېرىپتىمەن، بىر چاغدا ئۆپچۆرەمدىن ماشىنىلارنىڭ «دۈت - دۈت»لىرى ئۇزۇلمەي ئاڭلانغىلى تۇردى. نېمە ئىش بولدىكىن، دەپ ئۆرە بولۇپ قارىسام، سول تارتىپ شخۇغا كېلىپ قاپتىمەن، باغ باغلايدىغانلار جىڭدا قاپتۇ.

ياشلىقتا

بىر كۈنى تۇرپانلىق دۇگامەت دەپتۇ:

— ھەي، ھازىرقى زامانىنىڭ ياشلىرى بىر كۈندە بىرەر مو يەرنىڭ بۇغدىيىنى ئورۇساق، ئاخشىمى بېلىنى ئالالماي، ۋايجانلاپ كېچىچە ئۇخلىماي چىقىدۇ. بىز دېگەن ياش چاغلىرىمىزدا بۇغداي ئورۇساق، سۈرئىتىمىزگە شامالمۇ يېتىشەلمەي قالىدىغان...

— ھە، ھە، — دەپتۇ بىر ياش يىگىت، — دۇگامەتكا، ئۆزۈڭ ياش چاغلىرىڭدا بىر كۈندە نەچچە مو يەرنىڭ بۇغدىيىنى ئورۇيالايتتىڭ؟

— ئورغاق بىلەن ئورۇسام بەش - ئالتە مو يەرنىڭ بۇغدىيىنى ئورۇپ بولاتتىم. ئەگەرچەندە چالغا بىلەن ئورۇپ قالسام، مو سانىنى چىقارماق تەس ئىدى، — دەپتۇ دۇگامەت.

— زادى قانچىلىك ئورۇيالايتتىڭ؟

— مەن بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرەي، شۇنىڭغا قاراپ مو سانىنى ئۆزۈڭ چىقىرىۋال، — دەپتۇ دۇگامەت، — بۇ ئۆتمۈش زامانىدىكى ياز كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. بىز، ئىلى تەرەپتە بۇغداي ئېتىزلىرىدا باشاق كۆپ قالىدىكەن، شۇنى تېرىۋالسىمۇ بىر نەچچە تاغار بۇغداي قىلىۋالغىلى بولىدىكەن، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، بىر نەچچە كەمبەغەلنىڭ بالىسى ئىلغا باشاق تەرگىلى چىققانىدۇق. بۇ ئىلىدا ئورما ئەمدىلا باشلانغان چاغلار ئىكەن. بىز بىر بۇغدايلىققا بېرىۋىدۇق، ئورما ئورۇۋاتقانلار بىزنىڭ تۇرپانىدىن كەلگەنلىكىمىزنى بىلىپ «ئورما ئورۇيالمايدۇ» دەپ زاڭلىق قىلىشىپ: «سىلەر ھازىرچە بىزگە باغ باغلىشىپ بې-

رىڭلار» دېدى. باغ باغلاش خوتۇن خەقنىڭ ئىشى-دە! شۇڭا ئۇلارنىڭ گېپى بىزگە ئار كەلدى. مەن: «قېنى چالغىنى بېرىڭلار، ئوروپ باقايلى» دېدىم. ئۇلار ئۇچىمىزگە ئۈچ چالغا بەردى. چالغىنى قولغا ئالغىنىمىزنى بىلمەيز، ھەش - پەش دېگۈچىلا قۇيۇندەكلا ئىشقا كىرىشىپ كەتتۇق. ھەربىرىمىز ئالغان سول بىر دەريادەك كېلەتتى. بىر چاغدا قۇلىقىمىزغا: «ھەي، بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرۈسىلەر؟» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى، بېشىمىزنى كۆتۈرۈپ قارىساق، ئالدىمىزدا بىرنەچچە ئاتلىق قازاق يىگىتلەر تۇرۇپتۇ. بىز: «بۇغداي ئورۇۋاتىمىز» دېدۇق. قازاق يىگىتلەر پاراققىدە كۈلۈشۈپ: «نەدە بۇغداي ئورۇۋاتسىلەر؟» دېدى. بىز: «ئىلىدا» دېدۇق. ئۇلار تېخىمۇ كۈلۈپ: «بۇ ئىلىنىڭ بۇغداي-لىقى ئەھمەس، ئالتاينىڭ يايلىقى، سىلەر بىزنىڭ ئوت - چۆپلىرىمىزنى ئورۇۋاتسىلەر» دېدى. راست دېگەندەك، قارىساق، پايانسىز ئوت - چۆپلۈكتە تۇرۇپتىمىز. قارىمامسەن، بىز ئىلىدا ئورمىغا چۈشكەن ئادەم ھەش - پەش دېگۈچە باش كۆتۈرمەي ئورۇپ، نەچچە يۈز چاقىرىم ئارىلىقنى ئارقىدا قالدۇرۇپ ئالتاي يايلىقىغا كېلىپ قاپتۇق ئەمەسمۇ! قېنى، ئوكا، ئۆزۈڭ ھېسابلىۋال، بىر چاي قاينىغۇچىلىك ۋاقىتتا ئاشۇنچىۋالا يەرنىڭ بۇغداي، ئوت - چۆپلىرىنى ئورۇۋەتكەن تۇرساق، بىر كۈندە قانچىلىك يەرنىڭ بۇغدىيىنى ئورۇپ بولىدىكەنمىز؟

سورۇن دېگەندە نېمە گەپ بولمايدۇ دەيسىز. بۇگۈنكى سورۇندىكىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئات - ئېشەكلىرى، ئىت - مۈشۈكلىرىنىڭ «ئەقىللىكلىكى» ھەققىدە سۆزلەپلا كەتتى. خېلىدىن بۇيان گەپكە ئارىلاشماي ئولتۇرغان سەمەتقارىنىڭ بىردىنلا ئاغزى قىزىپ قالدى:

— ھەي، بۇنىڭ نېمىسىنى دەيسىلەر، ھەقىقەتەن ھەيران قالارلىق ئىش. ھايۋانلارنىڭ بەزىلىرىمۇ خۇددى ئادەم ئۆگىتىپ، ئوقۇتۇپ قويغاندەكلا ئەقىللىك بولىدۇ. مەن سىلەرگە دېسەم، نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ سىير تۆغۈپلا ئۆلۈپ قالدى. ئۇنىڭ موزىينى بىزنىڭ بالىنىڭ ئانىسى ئېمىزگۈدە سۈت ئەمدۈرۈپ باقتى. ئەنە شۇ موزاي كېيىن ئاجايىپ ئەقىللىك كالا بولدى. كالا بولا، ئەمما مېنىڭ ئاشۇ كالامدەك ئەقىللىك بولۇشى ناتايىن. ئەتىگەنلىكى سىرتقا چىقىرىۋەتسەك قوناقلىق يېكى كېۋەزلىككە بارىدۇ-دە، بىرەر تال زىرائەتكىمۇ زىيان يەتكۈزمەي، ئوت - چۆپلەرنىلا يەيدۇ. بىرەر ئېرىققا چۈشۈپ قالسا، ئىككىلا قاسناقتىكى ئوت - چۆپنى يېمەي، بىر تەرەپتىكىنىلا يەيدۇ.

ـــ شۇنىڭغا قارىغاندا، كالاڭنىڭ بىر كۆزى چاتاقمۇ نېمە، سەمەتقارىيكا؟ـــ دېدى سورۇندىكىلەردىن بىرى.

ـــ ئۇقماي تۇرۇپ قارىغۇلارچە سۆزلىمە، ئۇكا، ـــ دېدى سەمەتقاري سەل چېچىلىغاندەك بولۇپ، ـــ گەپ ئۇنىڭ كۆزىدە ئەمەس، ئەقلىدە. كۆز دېسەڭ ئاپقۇر چىنىدەك دېسەم لاپ بولار، ئەمما نەق پىيالىدەك، ئوت يېنىپ، نۇر چاقناپ تۇرىدىغان كۆزى بار، كېچىسى قارىسا‌ڭ، ماشىنىنىڭ چىرىغىدەكلا ئىدى. كېچىلىرى ئېغىلغا يەم ـ خەشەك بەرگىلى كىرىپ قالساق، چىراغ كۆتۈرۈپ كىرىشمۇ هاجەتسىز ئىدى. هە، ئۇنىڭ بىر قاسناقتىكى ئوت ـ چۆپنى يېمەسلىكى ئۇنىڭ ئەقللىكلىكىدا.. ئېرىقنىڭ بېشىغا چىقىپ قايتىشىدا ياكى ئەتىسى يەنە بىر قاساقتىكى ئوت ـ چۆپنى يېمىسە، ئەمسە ئوت ـ چۆپ ئىزدەپ سېنىڭ ئۆيۈڭگە كەتسە بولامتى؟

سورۇندىكىلەر ئۇچەيلىرى ئۈزۈلگۈدەك كۈلۈشتى، بەزىلەر دوملاپ كەتتى. بىرى:

ـــ سەمەتقارىيكا، ئۇنداقتا ئۇ كالاڭ تازا سۈتلۈك بولغىيتتى؟ـــ دەپ سورىدى.

ـــ سۈتلۈك بولمىسا، مەن ئۇنداق كالىنى نېمىدەپ باقاتتىم؟ سۆلەتكىمۇ؟

ـــ يەڭگىمىز بىلەن ئويناق ـ بۇياقتا كېتىپ قالساڭ، كالاڭنى كىم سېغىپ قويىاتتى؟

ـــ ئەمدى گەپنىڭ نەق ئۆزىگە كەلدىڭ، ئۇكا، ـــ دېدى سەمەتقاري خۇش بولۇپ، ـــ مېنىڭ كالامنىڭ ئەقللىكلىكى مانا مۇشۇ يەردە. ناۋادا بىز بازارغا ياكى مېهمانداركە لىققا كېتىپ قالساق، كالىنى ساغمىدىغان ۋاقىت ئۆتۈپ كېتىپ قالسا، بىزنىڭ ئۇ كالا ئۇدۇل قازانىنىڭ قېشىغا باراتتى‌ـدە، قازانىنىڭ تۈۋىنى تىلى بىلەن بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، سۈتىنى توپتوغرا قازانغا تۆكەتتى.

ئاسمانغا چىقىش

بىر كۈنى ئۆزىنى ئەقللىك هېسابلايدىغان ئىككى ئادەم ئۇچرىشىپ قاپتۇ‌ـدە، لاپ ئۇرۇشۇپتۇ.

ـــ مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدىغان ئىش يوق، ـــ دەپتۇ بىرىنچىسى، ـــ بارىمەن دېگەن يېرىمگە بارالايمەن.

ـــ قېنى دەپ بېقىڭا، قانداق يەرلەرگە بارالىدىڭىز؟ـــ دەپتۇ ئىككىنچىسى.

ـــ مەن هەر كۈنى كېچىسى ئاسمانغا ئۇچۇپ، ئەڭ ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقىمەن‌ـدە، جەننەتتە بەھۇزۇر سەيلە ـ تاماشا قىلىمەن..

ئىككىنچىسى ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ:

ــ سىز ساماداا سەيلە ـ تاماشا قىلىپ يۈرگەندە يۇز ـ كۆزىڭىزگە ياماۋۇر ياغقانـدەك بولمىدىمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ياماۋۇر ياغقاندەك بولدى، ــ دەپتۇ بىرىنچىسى.

ــ ھە، بىلەمسىز؟ــ دەپتۇ ئىككىنچىسى، ــ ئاشۇ ياماۋۇردەك چۈشكىنى مەن پەرىشـتىلەر بىلەن ئويناۋاتقاندا چېچىشقان سۇ!

يوغان ئېغىز

ئىككى پوچى پو ئېتىشىپ قاپتۇ.

ــ بىزنىڭ يۇرتتا شۇنداق ئېگىز بىر ئادەم بارکى، ئۇنىڭ بېشى ئاسمانغا تـاقىشـدۇ، ــ دەپتۇ بىرى.

ــ بىزنىڭ يۇرتتىكى بىر ئادەم، ــ دەپتۇ يەنە بىرى،ــ شۇنداق يوغان ھەم ئېگىـزكى، ئۇنىڭ ئۈستۈنكى كالپۇكى ئاسمانغا، تۆۋەنكى كالپۇكى يەرگە تاقاشقان.

ــ ئۇنداقتا ئۇنىڭ بەدىنى قەيەردە؟ــ دەپ سوراپتۇ بىرىنچىسى.

ــ مەن ئۇنىڭ ئاشۇ يوغان ئاغزىنىلا كۆرەلىدىم، ــ دەپتۇ ئىككىنچىسى.

ئىسسىق ۋە سوغۇق

بىر كۈنى بىر تۈرپانلىق بىلەن بىر غۇلجىلىق ئۆز يۇرتلىرىنى ماختىشىپ قاپتۇ.

ــ بىزنىڭ يۇرت ئاجايىپ ئىسسىل يۇرت. ئۇ يەردە شۇنداق ئىسسىق بـولىدۇكى، تـوخۇلار تۇخۇم تۇغۇشقا باشلىغاندا، تۇخۇملار يەرگە چۈشۈپ بولـغۇچىلا پـىشىپ قـالمىسـۇن دەپ، كۆچلۈك شامال چىقىرالايدىغان شامالدۇرغۇچنى ھېكىيانىڭ كەينىگـە توغرىلاپ قـويىدۇ. مانا ئەمدىلىكتە توخۇلارنى توڭلاتقۇغا سېلىپ تۇغدۇرىدىغان بولدۇق، ــ دەپتـۇ تۈرپانلىق كىشى.

ــ ھەي، بىزنىڭ يۇرتىمۇ ئاجايىپ، ــ دەپتۇ غۇلجىلىق، ــ ئـۇ يەردە شۇنداق سـوغۇق بولىدۇكى، بىز سىبىرلارنى ساغقاندا، سۈت چىلەككە چۈشۈپ بولغۇچە مۇزلاپ قالمـاسۇن دەپ، سىبىرلارنىڭ ئاستىغا ئوت قالاپ قويىمىز.

پوچى ئالۋاستى

بۇرۇنقى زاماندا پو ئېتىشنى ياخشى كۆرىدىغان بىر ئالۋاستى بولغانكەن، ئۇ ئۆزىنى پو ئېتىشقا ماهىر، تەڭدىشى يوق هېسابلايدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ ئىنسانلار ئارىسىدىمۇ پو ئېتىشنى ياخشى كۆرىدىغانلارنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ، شۇنداقلار بىلەن تازا بىر بەسلىشىپ باقماقچى بوپتۇ-دە، ئىنسانلارنىڭ ئارىسىغا بېرىپ، بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ هەي، ئۆيدە ئادەم بارمۇ؟ــ دەپ تۇۋلاپتۇ. ئۆيدىن بىر كىچىك بالا چىقىپ ئىشكنى ئېچىپ:

ــ هە، بىرەر ئىشىڭىز بارمىدى؟ــ دەپتۇ ئەدەپ بىلەن.

ــ مەن پو ئېتىشقا ماهىر ئالۋاستى، ئۆيۈڭلەردە چوڭ ئادەم بولسا، پو ئېتىشتا بەسلىشىمەن، ــ دەپتۇ ئالۋاستى. كىچىك بالا قىلچە تەمتىرىمەستىن:

ــ ئاتايا بوران چىقىپ بىر تاغنى ئۆرۈۋەتكەنكەن، دادام ئۇنى كالتەك بىلەن تىرەپ قويغىلى كەتتى، ــ دەپتۇ.

ــ ئۇنداقتا ئاناڭچۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ ئالۋاستى.

ــ سەن تېخى بىلمەمسەن؟ــ دەپتۇ بالا، ــ تاغ ئاسمانىنى يىرتىۋەتكەنكەن، ئانام ئىككى بۇرگىنىڭ تېرىسىنى ئېلىپ ئاسمانىنى يامىغلى كەتتى.

پوچى ئالۋاستى ئىش چاتاقمۇ نېمە، دەپ ئويلاپتۇ ۋە:

ــ هەي، مەن ئەسلىدە چوڭ بىر قوڭغۇراقنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم، ئاتايا چىققان قاتتىق بوران ئۇنى ئۇچۇرۇپ كەتكەن. ئۇ ئېغىرلىقى ئۈچ مىڭ پاتمان كېلىدىغان قوڭغۇراق، سەن كۆردۇڭمۇ؟ــ دەپتۇ.

ــ هە، هېلىقى قوڭغۇراقمىدى، مەن ئۇ قوڭغۇراقنىڭ بىزنىڭ ئىشىك ئالدىدىكى ئورمانلىقتا ئۆمۈچۈك تورىغا ئىلىنىشىپ قالغانلىقىنى كۆرگەن، ــ دەپتۇ بالا.

ــ راست دەۋاتامسەن؟

ــ مەن ئەزەلدىن يالغان ئېيتقان ئەمەسمەن، ئۆمۈچۈك بالىلىرى ئۇنى خۇددى بىر تال كۈنجۈتتەك ئۇياق ـ بۇياققا ئىتتىرىپ ئويناپ يۈرەتتى، ــ دەپتۇ بالا.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان پوچى ئالۋاستى، ئىنسانلارنىڭ كىچىك بالىسىمۇ مۇنچۇالا يامان بولسا، چوڭلارغا ھەرگىز گەپ تېپىپ بەرگىلى بولمىغۇدەك، قارىغاندا، ئىنسانلار پۈتۈشتا ئالۋاستىلاردىن ئېشىپ چۈشىدىكەن، دەپ ئويلاپتۇ-دە، بەسلىشىش نىيىتىدىن يېنىپ غىپىدىلا قايتىپ كېتىپتۇ.

ئوخشىغان ئاپتاپپەرەس

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، قەشقەرلىك بىر سودىگەر بايىغا بېرىپ بىر سارايغا چۈشۈپتۇ. ئۇ كەچقۇرۇن تاماقتىن كېيىن زېرىكىپ سارايۇەننى گەپكە سالىپتۇ:

ــ ئاڭلىسام، بايدا ياڭيۇنى بەك ئوخشايدۇ، دەيدۇ، راستمۇ؟

سارايۇەن گەپكە ئۇستا ئادەم ئىكەن. سودىگەرنىڭ سوئالى بىلەن تەڭ ئۇنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا كېتىپتۇ:

ــ ۋاي، ئۇنى بىر دېمەڭ، بايىنىڭ يەرلىرى كارامەت خاسىيەتلىك يەر، ئادەم تېرىسىمۇ تەھقىق ئۇنىدۇ. ياڭيۇ دېگەن ئەنجان كاۋىسىدەك يوغىنايدۇ، ھەربىرى يەتتە ـ سەككىز جىڭ كېلىدۇ. باشقا زىرائەتلەرمۇ قالتىس ئوخشايدۇ. ئۆتكەن يىلى باغنىڭ بىر بۇرجىكى ئاق قالغانكەن، بوش تۇرغۇچە دەپ ئاپتاپپەرەس تېرىپ قويدۇم. كاساپەت بۆلەكچىلا ئايىندى، ئۇنىڭ بېشى تۆگىمەن تېشىدەك، يوپۇرمقىنىڭ ھەربىرى يوغان قازاننىڭ تۆۋىقىدەك بولۇپ كەتتى.

ــ ھەي، پو ئاتماڭ، ــ دەپتۇ سودىگەر.

ــ پو ئاتقىنىم يوق. بىر كۈنى ئۆيىمىزگە بىر توپ ئايال مېھمانلار كەلدى. تاماق تارتىپ بولۇشمىزغا بىر ئايال ئۇياق ـ بۇياققا قاراپ: «ۋاي، بالام يوق، بالام نەگە كەتكەندۇر؟» دەپ ھەممىمىزنى ئۆرتىۋېتىپ قىلىۋەتتى. ئىزدە ـ ئىزدە، ئاقتىمۇ يوق، كۆكتىمۇ يوق. ئايال ھويلىنى بېشىغا كىيىپ يىغلىغىلى تۇردى. بىز: «ئالدىرىماڭ، يىغلىماڭ، تېپىلىپ قالار...» دەپ تەسەللى بەردۇق. ئاخىر باغقا چىقىپ ئىزدىدۇق. بىر چاغدا: «ئانا، مەن ماۋۇ يەردە» دېگەن كىچىك بالىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدۇق. ھەممىمىز ئاۋاز چىققان تەرەپكە ــ ئۆگزىگە قاراپدۇق، ھېچكىم يوق. يەنە ئۆرۈك، ئالما، شاپتۇل شاخلىرىغا قارىدۇق، ئۇ يەردىمۇ يوق. «ۋاي بالام، سەن نەدە؟ ئادەمنى مۇنداق قورقۇتمىغىنا!» دەپ توۋلاشتۇق. يەنە: «مانا، مەن ماۋۇ يەردە!» دېگەن ئاۋاز

ئاڭلاندى. شۇنداق زەن سېلىپ قارىسام، ھېلىقى بالا ئۆگزى بويى ئۆسكەن ئاپتاپپەرەسنىڭ ئۇچىدىكى بىر يوپۇرماقنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرىدۇ. بالىنىڭ ئانىسى ۋە باشقا مېھمان ئاياللار ياقىلرىنى تۇتۇشۇپ: «ۋاي خۇدايىمەي، بۇ نېمىدىكەن ئوخشىغان ئاپتاپپەرەس!» دېيىشتى. مەن ئاپتاپپەرەسكە شوتىنى قويۇپ بالىنى سالامەت چۈشۈرۈۋالدىم.

— ئوھوي، كارامەت ئاينىغان ئاپتاپپەرەس ئىكەن. ئۇنداقتا ئۇنىڭ ھەربىر تال دېنىمۇ ئۆرۈك مېغىزدەك بار ئىكەن-دە؟— دېدى سودىگەر.

— ئۆرۈك مېغىزدەك دەيسىزغۇ! ھەربىر تال دېنى راسا ئوخشىغان بادامدەك بار، شۇنداق چاقسىڭىز «كاراسسىدە» چېقىلىدۇ، مېغىزى ئاغزىڭىزغا تولىدۇ!

خورازنىڭ كارامىتى

— بىزنىڭ مەھەللىدە بىر پالۋان يىگىت بار، — دەپ گەپ باشلىدى ئولتۇرۇش راسا قىزىغاندا گەپچىلەرنىڭ بىرى، — پاتقاقتا پېتىپ قالغان ماشىنىلارنى ئۆزى يالغۇز سۆرەپلا چىقىرىۋېتىدۇ.

— بۇ ھېچقانچە گەپ ئەمەس ئىكەن. بىر ئادەمنىڭ ماشىنىنى پاتقاقتىن سۆرەپ چىقارغىنى ماختىغۇدەك ئىش ئەمەس، تېلېۋىزورلاردىمۇ كۆرسىتىۋاتىدىغۇ، پالۋانلار ماشىنىنى چاتقان ئارغامچىنى چىشىدا چىشلەپلا سۆرەپ يۈرىدۇ. مېنىڭ شۇنداق بىر پالۋان خورىزىم بار، — دېدى يەنە بىرى، — چوڭلۇقىنى موزايدەك دېسەم ئارتۇق كەتمەيدۇ. پۇتلىرى بىلەكتەك، دۈكۈرۈكلىرى قوچقارنىڭ مۈڭگۈزدەك كېلەتتى. ئاشۇ خورازدىن قورقۇپ، ئىشكىمىز ئالدىدىن پىيادە تۇرماق، ئاتلىق ئادەملەرمۇ ئۆتەلمەيتتى. بىر كۈنى مەھەللىمىزدىكى ئىتباز مەتۋاقنىڭ ئۈچ مىڭ يۈەنگە ئالغان ئىتى ئىشكىمىز ئالدىغا كېلىپ قالغانىكەن، خورىزىم بىرلا پەشۋا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن جىق دىشۋارچىلىق تارتىۋالغانىدىم. بىر كۈنى بازاردىن قايتىپ ئۆيگە كېتىۋاتسام، بىر پىكاپ پاتقاقتا پېتىپ قاپتۇ. پىكاپنىڭ ئەتراپىدا پىرقىراپ يۈرگەنلەرگە قارىسام، ئۇلارنىڭ بىرى بىزنىڭ مەھەللىدىن شەھەرگە كىرىپ سودا قىلىۋاتقان قۇناخۇن ئىكەن. ئۇ مېنى كۆرۈپ: «بۇ يەردىن بىرەر تىراكتور-پىراكتور تاپقىلى بولارمۇ؟ پىكاپنى چىقىرىپ بەرسە، ھەققىنى

تۆلسەك» دېدى. «ھەي قۇناخۇن، مۇشۇنچىغمۇ تىراكتور كېتەمدۇ؟ ئەقلىڭلار بەكلا كالتە ئىكەن» دېسەم، «ئەمسە قانداق قىلغۇلۇق؟ بۇنىڭ باشقا چارىسى بارمۇ؟» دېدى. «بۇنىڭ ئامالى ئاسان، سەل تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار، مەن ھازىرلا كېلىمەن» دېدىم-دە، ئۆيگە بېرىپ بىر پارچە خورازنىڭ رەسمىنى ۋە ھېلىقى خورىزمنى ئەكەلدىم. ئۇلار مېنى ھېچبولمىغاندا بىرەر - ئىككى ئۆكۈز ياكى بەش - ئالتە ئادەم باشلاپ كېلەر دەپ ئويلىۋىدىمكىن، خوراز ئەكەلگىنىمنى كۆرۈپ: «بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ بىزنى بۇ يەردە خوراز سوقۇشتۇرىدۇ دەپ ئويلاپ قالدىڭىزمۇ؟» دېيىشتى. «بۇ ياققا كېلىڭلار، — دېدىم مەن خورازنىڭ كۆزىنى چاپىنىم بىلەن توسۇپ تۇرۇپ، — سىلى مانا بۇ خورازنىڭ رەسمىنى پىكاپنىڭ كەينىگە چاپلاپ قويۇپ، ئۆزۈڭلىنى چەتكە ئېلىڭلار.» راسا قانات قېقىپ، قىچقىرىپ تۇرغان خورازنىڭ رەسمىنى پىكاپنىڭ كەينىگە چاپلاپ بولۇپ، ئۇلار ھەيران بولۇشۇپ بىر چەتكە ئۆتۈپ تۇرۇشتى. مەن خورازنىڭ بېشىنى چاپاننىڭ پېشىدىن چىقىرىپ پىكاپنىڭ كەينىگە تۆگۈلدى-دە، گەجگە تۆكلىرىنى ھۆرپەيتىپ، كەينىگە داجىپ تۇرۇپ، پىكاپتىكى خورازغا شۇنداق بىر پەشۋا ئاتتىكى، پىكاپ ئىككى موللاق ئېتىپ، پاتقاقنىڭ ئۇ تەرىپىگە توغرىسىغا دەسسەپ تۇرۇپ قالدى.

كۆك ئات

— بىر چاغلاردا مېنىڭ بىر كۆك ئېتىم بولىدىغان، — دەپ گەپ باشلاپتۇ ئوسمان بۆرە، — ئات ئىدى-دە، جانۋار. بۇ ئات سېنىڭ قولۇڭغا قانداق چۈشۈپ قالدى، دېمەمسەن. بىر كۈنى بازارغا كىرسەم، نۇرغۇن ئادەم بىر ياۋداق ئاتنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋاپتۇ. ئاتنىڭ ئىگىسى: «ئەگەر كىم مۇشۇ ئاتنى مىنىپ كوچىنىڭ بېشىغچە چاپالسا، ئات شۇنىڭ، بولمىسا، بىر ئاتنىڭ پۇلىنى تۆلەيدۇ» دەپ ۋارقىراۋاتىدۇ. شۇنداق قارىسام، ئات جانۋارنىڭ ئىككى كۆزى ئوتتەك يېنىپ تۇرىدۇ، ئالدىدىن كەلگەننى چىشلەيدۇ، ئارقىدىن كەلگەننى تېپىدۇ، ئۆمرىدە بېشىغا يۈگەن چۈشمىگەن، ئۇستىگە ئادەم مىنمىگەن شاش ئات ئىكەن. ھەر «مانا مەن» دېگەن ئوغۇل بالىلار مىنمەك تۇگۈل ئاتنىڭ يېنىغا كېلەلمەيۋاتىدۇ. ئۆزۈمنىڭمۇ تازا قارام چاغلىرىم ئىدى. توختا، مەنمۇ تەلىيىمنى بىر سىناپ باقمايمۇ، دېدىم-دە، مەيدانغا كىردىم. ئاتنىڭ يېنىغا كەلدىم، ئات

ماڭا قيا قاراپ «خارت ـ خارت، خارت ـ خارت» قىلدى. دۇمبىسنى ئاستا سىلىسام، پۇتۇن ئەزايى قىلدەك تىترەپ تۇرىدۇ. «شارتلا» قىلدىم، ئۇستىگە مىنۋالدىم. دەسلەپتە ئات سەزمەي قالدى، كېيىن چېچاڭشىپ، شۇنداق پىرقىرىغىلى باشلىدىكى، بەئەينى پىرىگە چۈشكەندەك بولدۇم. چېچاڭشىغىنىغا قويامدىمەن دەيسەن. يالىنى مەھكەم تۇتۇۋېلىپ، ئۇستىگە مىختەك چاپلىشىپ دېۋىتىۋىدىم، ئات دېگەن جانۋار ئوقتەك ئۇچتى. بىر دەمدىن كېيىن ئارقامغا قارىسام، بازارمۇ كۆرۈنمەي قالدى. ئات توپتوغرا تاغقا قاراپ چېپىپ كېتىۋاتىدۇ، شۇنداق چېپىپ كېتىۋاتىدۇكى، ئەتراپتىكى ھېچنېمىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدۇ، توختايدىغاندەك ئەمەس. «قېنى، قانچىلىك چاپىدىكەنسەنكىن؟» دەپ قويۇپ بەردىم. بىر چاغدا تاغقىمۇ يېتىپ كەلدۇق. قارىسام، يىراقتا ياۋا توڭگۇز قوغلاپ كېتىۋاتقان بىر بۆكەن كۆرۈندى. بۆكەنىنى بىلەمسەن؟ ئۇ شۇنداق يۈگۈرۈك نېمىكى، ھېچنېمىنى ئۆزىگە يەتكۈزمەيدۇ، دېگىنە. ئاتنىڭ بوينىنى سىلاپ قويۇۋىدىم، ئات دېگەن جانۋار ئۇچتىكى، ياۋا توڭگۇزدىن ئۆتۈپ، بۆكەنگە ھەش ـ پەش دېگۈچىلا يېتىشۋالدى. ئاتنىڭ ئۈستىدىن ئېڭىشىپ تۇرۇپ بۆكەنىنىڭ گەجگىسىدىن تۇتتۇم-دە، يەردىن يۇلۇۋېلىپ غانجۇغىغا باغلىۋالدىم. ئاڭغىچە ئالدىمىزدا قېلىن ئورمانلىق كۆرۈندى. ئات توپتوغرا ئورمانغا قاراپ ئېپقېچىۋاتىدۇ. ئورمانغا كىرىپ كېتىپ قالسام، گۆشلىرىم قارىغاي پۇتاقلىرىدا قالدىغانلىقى ئېنىق. تازا كۈچۈمگە كەلگەن چاغلىرىم ئىدى، تىزگىننى تارتىۋىدىم، ئاتنىڭ ئىككى جاۋغىيى يېرىلىپ قۇلقىغچە كەلدى. ئات كەينىگە قايرىلىپ چېپىشقا مەجبۇر بولدى. شۇنداق قىلىپ، يەنە بازارغا قايتىپ كەلدىم. كىشىلەرمۇ تېخى تارقىلىپ كەتمەي، مېنى قايسى تەرەپتىن كېلىدىكىن، دەپ ئەتراپىغا قاراپ تۇرۇپتىكەن. بازار بىلەن تاغنىڭ ئارىلىقىنىڭ قانچىلىكلىكىنى بىلەمسەن؟ ياخشى يۈرۈشلۈك ئات بولسا، بىرىپ ـ كېلىشكە ئىككى كۈن كېتىدۇ. مەن بولسام كۆك ئات بىلەن بىر ئاش پىشمىدا بىرىپ كېلىپ بولدۇم. ئەگەر بۆكەننى ئەكەلمىگەن بولسام، مېنىڭ تاغقا بىرىپ كەلگىنىمگە ھېچكىم ئىشەنمىگەن بولاتتى. كۆك ئات شۇنداق قىلىپ مېنىڭ قولۇمغا چۈشۈپ قالغان.

ــ سېنىڭ باشتىكى سۆزۈڭگە قارىغاندا، ئۇ ياۋىداق ئات ئىدى. ئاخىرىغا كېلىپ غانجۇغىنىڭ، تىزگىننىڭ گېپى چىقىپ قالدىغۇ؟ــ دەپتۇ گەپ خۇمارلاردىن بىرى.

ــ سەن بىز كۆرگەن ئىشلارنىڭ مىڭدىن بىرىنى كۆرمىگەن تۇرساڭ، نېمىنى بىلەتتىڭ!ــ دەپتۇ ئوسمان بۆرە ئۇنىڭغا مەنسىتمىگەندەك قاراپ.

تورپاقتەك خوراز

— بىر خورىزىم بار ئىدى، دېگىنە، — دەپتۇ ئوسمان بۆرە، — ئۆكۈزدەك دېسەم لاپ بولۇپ كېتەر، لېكىن تورپاقچىلىك بار ئىدى. مەيلى كېچىسى، مەيلى كۈندۈزى ھويلىغا يات ئادەمنى يولاتمايتتى، ھەتتا بىزنىڭ ئىشىك ئالدىدىن ئۆتمەكچى بولغانلارمۇ «ئوسمان، خورىزىڭنى تۇتۇپ تۇر، مەن ئۆتۈۋالاي» دەيتتى. شۇڭا، دەرۋازىنى تاقماي بىر ياقلارغا خاتىرجەم كېتىۋېرەتتۇق.

— ھازىرمۇ شۇ خورىزىڭ بارمۇ؟— دەپ سوراپتۇ بىرى.

— ھەي، ئۇششاق بالىلار قويامدۇ دەيسەن. كاتەككە سولاپ قويسام ئوغرىلاپ كېتىپتۇ ئەمەسمۇ، — دەپتۇ ئوسمان بۆرە.

بەشئاتارنىڭ ئوقى

— بۇ بالىلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي، ھېكايەڭنى سۆزلەۋەر، ئازنىۋاقى!— دېدى سورۇندىكىلەردىن بىرى.

— شۇنى دېگىنە! بۇ بالىلار ھېچنېمنى بىلمەيدۇ. بىز لەڭشاڭ، ھەرەمباغلاردا ئۇرۇش قىلغاندا، بۇ بالىلارنىڭ دادىلىرى كەينىمىزدە مىشەك تېرىپ يۈرەتتى. مۇشۇ بالىنىڭ دادىسى مەن ئاتقان ئاپتوماتنىڭ مىشەكلىرىنى تېرىۋاتقاندا ئۆلگىلى تاس ـ تاماس قالغاندى.

— دادامنى خۇدايىم بىر ساقلاپتىكەن-دە!— دېدى ھېلىقى بالا.

— سېنىڭ دادەڭنى مەن ساقلاپ قالغان. مەن دۇشمەن ئاكوپىغا قاراپ ئېڭىشىپ كېتىۋاتسام، لەڭشاڭ تەرەپتىن بىر تال ئوق بىز تەرەپكە ۋىڭلداپ ئۇچۇپ كېلىۋاتمامدۇ! بايقىسام، بەش ئاتارنىڭ ئوقى. مەن دەرھال دادەڭنىڭ ئالدىدىن تەپسەم، ۋىژژدە قىلىپ سازلىققا كىرىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن سېنىڭ دادەڭ ئامان قالغان، دېگىنە!

ئۆيدىن چىقماي ئوۋ قىلىش

بىر سورۇندا ئوۋ ھەققىدە گەپ چىقىپتىكەن، ئوسمان بۆرە دەپتۇ:

ــ ھازىر ئوۋغا چىقىدىغانلار ئاتالارغا مىنىپ، تايغانلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، نۇرغۇن ھەشەم بىلەن چىقىدىكەن. مەن ئۆز ۋاقتىدا ئۆيدىن چىقمايلا ئوۋ قىلاتتىم. قانداق دېمەمسەن، «تۈركلىنكا» ملتىقىم بولىدىغان، كېچىسى يېنىمغا قويۇپ ياتاتتىم، سەھەردە ئاسمانىدا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان ئۆردەك ـ غازلارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىشىم بىلەنلا ئويغىناتتىم ـ دە، ئورنۇمدىنمۇ تۇرماي ملتىقنى ئېلىپ، تۆڭلۈكتىنلا ئاتاتتىم، بىرمۇ ئوق زايە كەتمەيتتى. ئوق تەگكەن ئۆردەك ـ غازلار تۆڭلۈكتىن توپتوغرا ئۆيگىلا، يەنە كېلىپ ئوقنىڭ قىزىقىدا كاۋاپ بولۇپ چۈشەتتى. ھەر كۈنى ئەتىگەنلىك چايدا ئۆردەك ـ غاز كاۋىپى يەيتتۇق.

زەمبىرەك ئوقىنى تۇتۇۋېلىپ...

ــ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىللىرىدە زەمبىرەكچىلەر روتىسغا كومانىدىر بولدۇم، ــ دەپتۇ ئوسمان بۆرە، ــ بىر كۈنى ئەسكەرلىرىم: «كومانىدىر، بىكار يېتىپ ئىچىمىز پۈشۈپ كەتتى، زەمبىرەك ئېتىشقا بۈيرۇق بەرسىڭىز؟» دېدى. «بولىدۇ، ئەمىسە دۈشمەن ئاكوپلىرىغا قارىتىپ ئېتىڭلار» دېدىم. ئۆزۈم بىر دۆڭگە چىقىپ دۈربۈن بىلەن ئوقنىڭ نىشانغا تېگىش ئەھۋالىنى كۆزەتتىم. قارىسام، ئوقلار قىڭغىر كېتىۋاتىدۇ. جەڭچىلەرگە ۋارقىرىدىم: «كۆزۈڭگە قاراپ ئېتىشمامسەن، ئوقلار قىڭغىر كېتىۋاتىدۇ». «كومانىدىر، قارشى تەرەپتىن شامال چىقىۋاتقاچقا، ئوقلار لەيلەپ كېتىپ، نىشانغا تەگمەيۋاتىدۇ» دېدى جەڭچىلەر. «ئۇنداق بولسا شامالنىڭ يۆنىلىشى بويىچە ئېتىڭلار!» دېدىم.

شۇنىڭدىن كېيىن ئوقلار دەل نىشانغا تەگكىلى تۇردى. بىر دەمدىن كېيىن گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ زەمبىرەك ئوقلىرىمۇ ئېتىلىشقا باشلىدى. دۇربۇن بىلەن شۇنداق قارىسام، بىر يوغان زەمبىرەك ئوقى توپتوغرا بىزنىڭ ئاكوپنىڭ ئۈستىگە قاراپ ئۇچۇپ كېلىۋاتىدۇ... توختا، بۇنىڭ ئەدىپىنى ئۆزۈم بىر بېرەي، دېدىم-دە، پايلاپ تۇردۇم. ھېلىقى زەمبىرەك ئوقى ئالدىمغا كېلىشىگىلا «كاپ» قىلىپ تۇتتۇم-دە، بېشىنى كەلگەن تەرىپىگە بۇراپ، سەكرەپلا ئۈستىگە مىنىۋالدىم. ھەر شاش ئاتلارغا مىنىپ يۈرگەن بىزدەك ئوغۇل بالىلار ئۇچۇن بۇ قانچىلىك ئىش ئىدى دەيسەن! زەمبىرەك ئوقى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ۋىژىلداپ ئۇچۇپ كېتىۋاتىدۇ. بىر چاغدا خۇمارىم تۇتۇپ تاماكا يۆگىدىم، قارىسام، يېنىمدا سەرەڭگە يوق، ئوقنىڭ ئۇچىدىن تۇتاشتۇرۇپ چەكتىم. ئاڭقىچە بىر قۇم بارخىنىنىڭ ئۈستىگە كېلىپ قالدىم. بارخان ئارقىسىدىلا دۇشمەن ئاكوپى بار ئىكەن. ئوقنىڭ گەجگىسىدىن سەل بېسىپ دۇشمەن ئاكوپىغا توغرىلاپ قويۇپ، ئۆزۈم سەكرەپ چۈشۈۋالدىم. زەمبىرەك ئوقى تۆۋەنگە قاراپ شۇڭغۇپ، دۇشمەن ئاكوپىغا بېرىپ پارتلىدى. مەن قايتىپ كەلدىم.

باتۇرلۇق

باتۇرلۇق ھەققىدە گەپ چىقىپتىكەن، ئوسمان بۆرە دەپتۇ:

— باتۇرلۇق دېگەننى مەندىن سورا. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ ئەسكەر بولغان چاغلىرىم ئىدى. گومىنداڭنىڭ بىر پوتىينى ئېلىشقا توغرا كەلدى. كوماندىر پوتەينى پارتلىتىش ئۈچۈن كەينى - كەينىدىن بىرقانچە جەڭچىنى ئەۋەتتى. ئۇ جەڭچىلەرنىڭ بەزلىرى قۇربان بولدى، بەزلىرى يارىدار بولۇپ قايتىپ كەلدى، بىراق پوتەينى پارتلىتالمىدى. پوتەيدىن پىلىموت دېگەن تاتاتلاپ ئېتىلىپ تۇردۇ. ئۆزىمۇ تازا دۆڭنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلغان پوتەي ئىكەن. كوماندىر تىت - تىت بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. ئاخىر مېنى قىچقىرىپ:

«ئوسمان، پوتەينى سەن ئالمساڭ، باشقىلار ئالالمايدىغان ئوخشايدۇ» دېدى.

«بولىدۇ، كومانداىر» دېدىم.

«ساڭا نېمە كېرەك؟» دېدى.

«ئون تال گىرانات بولسىلا بولدى» دېدىم.

كومانداىر ئون تال گىرانات بەردى. ئۇنى قول ياغلىقىم بىلەن مەھكەم باغلىدىم-دە، پوتەي تەرەپكە ئۆملەپ كەتتىم. پوتەيگە يېگىرمە - ئوتتۇز قەدەم قالغاندا، پىلىموت ئېتىلىۋاتقان تۆشۈككە قارىتىپ ھېلىقى بىر يۆگەك گىرانىتنى ئاتتىم-دە، يەرگە چاپلىشىپ يېتىۋالدىم. قۇلاق سالسام، ھېچ «گۇم» قىلغان ئاۋاز ئاڭلانمايدۇ، كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام، گومىنداڭنىڭ تاپانچا تۇتقان بىر ئورۇق، ئېگىز ئوفىتسېرى ئالدىدا، پىلىموت تۇتقان قاپقارا، دۇپدۇگلەك ئەسكىرى كەينىدە ئاسمانغا ئۇچۇپ چىقىپ كېتىۋېتىپتۇ. ئوفىتسېر تۆۋەنگە قاراپ پىلىموتچىدىن سورىدى:

«جىگا سۈيدى بومبا ؟»

«ئايۇپ شاڭزۇڭدى پېچىۇ ئوسمان بۆرىدى بومبا » دېدى پىلىموتچى. ئۇنىڭ گېپى تۈگە - تۈگىمەيلا «گۇمبا-گۇمباڭ» قىلدى-دە، ئىككىسى تەڭلا پارتلاپ كەتتى.

جىگا سۈيدى بومبا— خەنزۇچە: بۇ كىمنىڭ بومبىسى.

ئايۇپ شاڭزۇڭدى پېچىۇ ئوسمان بۆرىدى بومبا— خەنزۇچە: ئايۇپ شاڭزۇڭنىڭ ئاغىنىسى ئوسمان بۆرىنىڭ بومبىسى.

بەسلىشىش

بىر كۈنى ئابدۇباقى بىلەن ئازنۇاقى پو ئېتىشىشتا بەسلىشىپ قاپتۇ.

— نېمە بىلەن بەسلىشىپ پو ئېتىشىمىز؟— دەپتۇ، ئازنۇاقى.

— سەن نېمە دېسەڭ، مەن شۇ، — دەپتۇ ئابدۇۋاقى.

— ئۇنداق بولسا، قايسىمىز يېڭىلسەك، ئوتتۇز ئوغۇلغا بىر مەشرەپ بېرىمىز،

ماقۇلمۇ؟

ئابدۇباقى «ماقۇل» دەپتۇ- دە، پو ئېتىشنى باشلاپتۇ:

— بىر يىلى بېدىلىكنىڭ ئورنىغا كاۋا تېرىسام ئاجايىپ ئوخشاپ كەتتى، دېگىنە! ھەر كاۋا - ھەر كاۋا! ئاقسۇدىمۇ كاۋا مۇنداق ئوخشىماپتىكەن. كۆز كېلىپ قالدى، كاۋىلارنى توشۇپ ئاۋارە بولماي، ئېتىزدىلا تۇرغۇزۇپ ساتتىم. بىر يوغان كاۋىغا ھېچكىمنىڭ پۇلى چىقىشماي قالدى. مەن ئۇ كاۋىنىڭ يېنىغا بارسام، كاۋا مەندىن بىر مېتىر ئېگىز تۇرمامدۇ! ئىتتىرىپ باقسام، مىدىرلاپمۇ قويمىدى. بولمىسا، مەنمۇ ئاتنى مۇرەمگە ئېلىپ كۆتۈرىدىغان ئەزىمەت ئىدىم. شەھەردىن بىر كىران بىلەن ئون چاقلىق ماشىنىنى باشلاپ چىقتىم. ھېلىقى كاۋىنى كىران بىلەن كۆتۈرۈپ ماشىنىغا باستۇق-دە، ئاستا ھەيدەپ ئەكېلىپ ھويلىغا چۈشۈرۈۋالدىم..

كىچىك باللاردىن بىرى بۇ گەپنىڭ پولىنى چۈشەنمەي:

— كاۋىمۇ شۇنداق يوغىنامدۇ؟— دەپتۇ.

— سەن بىلمەيسەن، ئۇكا، — دەپتۇ ئابدۇباقى، — ئۇ چاغدا سەن ئىشتان كىيمەي ئويناپ يۈرەتتىڭ. ئاقساقاللىق قىلماي ئاڭلاپ ئولتۇرۇۋەر.

— بۇ راست گەپ، ئۇكام، — دەپتۇ ئازنۇاقى ئابدۇباقىنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، — ئۇ شۇنداق يىللار ئىدى. پولات - تۆمۈر تاۋلىغاندا، مەن داشقالالار ئارىسىدا قالغان چويۇندىن بىر قازان ياساتقانىدىم. ھېلىقى قازاننى ھادىس يوغان ياساتقانىكەنمەن. قىرىق تونىلىق كىران بىلەن كۆتۈرۈپ دەريا بويىغا ئېلىپ باردىم. چوڭ - كىچىك ئىككى يۈز ئادەم قازاننىڭ ئېچىگە چۈشۈپ سۈپۈرگە بىلەن بىر ھەپتە يۇدى. قازاننى يۇيۇپ بولغۇچە ھېلىقى كىران كېتىپ قالغانىكەن، بۇ ئادەملەرنى قازاننىڭ ئىچىدىن ھېچقانداق قىلىپ چىقىرالمىدىم. ئاخىر ئۇلارنىڭ بالىچاقا، ئۆي بىساتلىرىنى قازاننىڭ ئىچىگە كۆچۈرۈپ قويۇپ قۇتۇلغانىدىم. ئۇلار ھازىرغىچە شۇ قازاننىڭ ئىچىدە ئۆي تۇتۇشۇپ، ئوغۇللىرىنى ئۆيلەپ، قىزلىرىنى ياتلىق قىلىشتى.

— ماڭە، ئاداش! قازان دېگەنمۇ ئۇنچىۋالا يوغان بولامدۇ!؟— دەپتۇ ئابدۇباقى ئىشەنمەي.

— ھېلىقى سېنىڭ كاۋاڭنى ئاشۇ قازاندا پىشۇرمىسا، قانداق پىشۇرغىلى بولسۇن!— دەپتۇ ئازنۇاقى.

زادى ئاڭلاپ باقمىغان

بىر كۈنى پادىشاھ زېرىكىپ قېلىپ ئەپەندىمگە:

ــ سىز ماڭا زادى ئاڭلاپ باقمىغان يالغان سۆزدىن بىرنى دەپ بەرسىڭىز، سىزگە يۈز تىللا تارتۇق قىلىمەن،ــ دەپتۇ.

ــ خوپ، گېپىمىز گەپ ئەمسە!ــ دەپتۇ ئەپەندىم. ئارقىدىنلا يالغان سۆزلىگىلى باشلاپتۇ،ــ بۇرۇنسىدا بىر قېچىرىم بار ئىدى. بىر كۈنسى ئۇ ئارغامچىسىنى ئۈزۈۋېتىپ قېچىپ كەتتى. مەن تەرەپ ـ تەرەپنى ئىزدەپ زادىلا تاپالمىدىم. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، مەن بازاردىن يوغان بىر تاۋۇزنى سېتىۋېلىپ ئۆيگە ئەكېلىپ تىلسام، ھېلىقى قېچىپ كەتكەن قېچىرىم تاۋۇزنىڭ ئىچىگە مۆكۈنۈۋېلىپ، خانىش ئايىمنىڭ كەشنى ياماۋېتىپتۇ.

پادىشاھ قاقاقلاپ كۈلۈپ:

ــ مۇنداق يالغان گەپلەرنى مەن كۆپ ئاڭلىغان، يېڭى گەپ ئەمەس. ئۆزىڭىزنىڭ خوتۇننى خانىش ئايىم دەۋېلىۋاتسىز،ــ دەپتۇ.

بىر كۈنى ئەپەندىم يەنە يېڭىدىن يالغان سۆز توقۇغلى باشلاپتۇ:

ــ بىر كۈنى،ــ دەپتۇ ئەپەندىم،ــ دادام ئىككىمىز بىر كېمىگە چۈشۈپ دېڭىزدا كېتىپ باراتتۇق. توساتتىن دېڭىز قاراقچىلىرىنىڭ بىر كېمىسىگە دۇچ كېلىپ قالدۇق. دېڭىز قاراقچىلىرى بىزنى قوغلىشىپ كەلدى. مەن كېمىنىڭ رولىنى شارتتىدە تارتىۋېلىپ، كېمىنى يوغان بىر لەھەڭنىڭ قورسقىغا ھەيدەپ كىرىپ كەتتىم. قاراقچىلار كېمىسىمۇ بىزنى قوغلىشىپ لەھەڭنىڭ قورسقىغا كىرىپ كەلدى. مەن لەھەڭگە ئاستا شۇرلاپ: «بىزنىڭ كېمىمىز بەك چوڭ كېمە، سىز ھەزىم قىلالمايسىز. قاراقچىلارنىڭ كېمىسى كىچىك، ئۇنى گەپ ـ سۆز يوق ھەزىم قىلىپ كېتەلەيسىز» دېدىم. لەھەڭ مېنىڭ گېپىمنى ئورۇنلۇق دەپ بىلىپ، قاراقچىلارنىڭ كېمىسىنى يۇتۇۋېلىپ، بىزنىڭ كېمىمىزنى پۈركۈپ چىقىرىۋەتتى.

ــ مۇنداق پو گەپلەرنىمۇ كۆپ ئاڭلىغان. سىز مەن ئاڭلاپ باقمىغان گەپتىن بىرنى دەپ بېرىڭ!ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ـــ خوپ ئەمسە، مەن سىزگە راست بولۇپ ئۆتكەن بىر ئىشنى دەپ بېرەي. بىر كۈنى مەن بوۋامدىن قالغان بىر كىتابنىڭ ئىچىدىن بىر ھۆججەتنى تېپىۋالدىم. ھۆججەتنى سىزنىڭ مەرھۇم ئاتىڭىز ئۆز قولى بىلەن يېزىپتىكەن. مەرھۇم ئاتىڭىز بوۋامدىن ئونمىڭ سەر كۈمۈش تەڭگە ئۆتنە ئاپتىكەن. بۇ پۇلنى قايتۇرۇش ئەمدى سىزنىڭ گەدىنىڭىزدىكى قەرز بولۇپ قاپتۇ،ـــ دەپتۇ ئەپەندىم قىلچە تەمتىرىمەي.

ئۆز ئۆيۈمدىمۇ...

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بازاردىن كەچ قايتقان ئەپەندىم ئۆيىگە كېتىۋېتىپ ئىككى قاراقچىغا يولۇقۇپ قاپتۇ. ئەپەندىمدىن ھېچ نەرسە ئالالمىغان قاراقچىلار ئەپەندىمنى راسا ئۇرۇپ، ئاندىن قويۇپ بېرىپتۇ. ئۇلارنىڭ يەنە كۆڭلى ئۇنىماي، ئەپەندىمگە ئەگىشىپ ئۆيىگىچە كېلىپ، تۆڭلۈككە چىقىۋېلىپ، ئەپەندىمنىڭ بالىچاقلىرىغا نېمە دېيىشىگە قۇلاق سالىتۇ.

ـــ ھازىر ئۆيگە كىرىۋاتسام،ـــ دەپتۇ ئەپەندىم خوتۇنىغا،ـــ يولدا يۈزلىرىگە نىقاب تارتىۋالغان سەككىز قاراقچى توساتتىن چىقىپ ئالدىمنى توسىماسمۇ، نەدىن كەلدى بۇ غەيرەت ـ جاسارەت، ئىككىسىنى ئىككى پەشۋا بىلەن دوملىتىۋەتتىم. ئىككىسىنى مۇشتلاپ ياتقۇزۇۋەتتىم. ئاندىن ئىككىسىنى كاللا قويۇپ دەرەخكە شاپاقتەك چاپلىۋەتتىم. قالغان ئىككىسى غال ـ غال تىترەپ قاچاقچى بولغاندى، خۇددى سا توخۇنى ئالغاندەك گەجگىسىدىن تۇتۇپ پىرقىرىتىۋەتتىم. ئەسلىدە بۇ ئىككىسىنى بوينىدىن ئارغامچا بىلەن باغلاپ بەرسەم، سېنى ئېشەك قىلىپ مىنىپ ئوينىسۇن دەپ ئېلىپ مېڭىۋىدىم، ئۆيگە يېقىن كەلگەندە يالۇۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى، رەھىمىم كېلىپ قويۇپ بەردىم.

تۆڭلۈك بېشىدا بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان ئىككى قاراقچى ھەيران بوپتۇ. بىرى:

ـــ ھەي ئەپەندىم، پو دېگەننىمۇ لايىقىدا ئاتقان ياخشى. پاختىڭىز ئۇچۇپ كەتمىسۇن بىكار،ـــ دەپتۇ.

ـــ يولۇڭغا مېڭىش! ئۆز ئۆيۈمدىمۇ لايىقىدا پو ئاتقىلى قويۇشمامسەن؟!ـــ دەپتۇ ئەپەندىم خاپا بولۇپ.

ئات مېنمۇ يەرگە ئۇردى

بىر ئولتۇرۇشتا ئات مىنىش چېۋەرلىكى توغرىسىدا پاراڭ بوپتۇ. نۆۋىتى كەلگەندە:

ــ بىر كۈنى،ــ دەپتۇ نەسىردىن ئەپەندىم،ــ ئابدۇغوپۇرباي يايلاقتىن ئېلىپ كەلگەن راسا سېمىز، ئاساۋۇ ئېتىنى ئوغلاقلا سالماقچى بولۇپتۇ. بىراق ئوغلاقچىلاردىن بىرىمۇ ئاتنىڭ تىزگىنىنى قولىغا ئېلىپ مىنەلمىدى. ئۇلار پۇتىنى ئۇزەڭگىگە ئاپىرىشى بىلەنلا، ئات پۇشقۇرۇپ، ئۆرىدەپ، ئۇلارنى يەرگە ئۇردى. «مەن» دېگەن ئىككىنچى، ئۈچىنچى ۋە ھەممىسى ئوخشاشلا يىقىلدى. قويساڭچۇ، شۇنداق يامان ئات ئىكەن، ھەرقاندىقىنى ئۇستىگە مىندرمىدى. مەن ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ ئاتنىڭ يېنىغا باردىم، ئاستا يايلىنى تۇتۇپ، بىر سەكرەپلا ئۇستىگە چىقىۋېلىپ، بېشىنى قويۇۋەتتىم..

گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ئابدۇغوپۇر باي كىرىپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئەپەندىم نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي:

ــ شۇنداق قىلىپ ئون قەدەم ماڭا ـ ماڭمايلا ئات مېنىمۇ يەرگە ئۇردى!ــ دەپ لاپنى تۇڭىتىپتۇ.

بىر مىسكاپ ئوق

بىر كۈنى تەڭتۇشلىرى ئارىسىدا ئۇرۇش ھەققىدە گەپ چىقىپتىكەن، ئوسمان بۆرە دەپتۇ:

ــ بىر كۈنى دۈشمەن تەرەپكە رازۋېدكىغا كېتىۋاتقىنىمدا، گومىنداڭنىڭ ئايروپىلانى كۆرۈپ قېلىپ قوغلىدى. يولنىڭ بويىدىكى قوناقلىقتا ئۆزۈمنى ئاتتىم-دە، ئۆملەپ قاچتىم. ھېلىقى ئايروپىلان ئۈستۈمدە ئايلىنىپ ھەدەپ يانپېشىمنى ئوققا تۇتتى. «ھە، خۇنپەرلەر، مەقسىتىڭ ماڭا ئايان، ــ دەپ ئويلىدىم كۆڭلۈمدە، ــ ھەرقايسىڭ پۇتۈمنى ياردار قىلىپ، مېنى تىرىك قولغا چۈشۈرمەكچى!». بىر چاغدا، ئوقى تۈگىدى بولغاي، ئايروپىلان قايتىپ كەتتى. ئورنۇمدىن تۇرسام، شالۋۇرۇم شۇنداق ئېغىر، پۇتۈمنى تۇزۇك يۆتكىيەلمىدىم. بۇ نېمە گەپتۇ، دەپ شالۋۇرنى يېشىپ قارىۋىدىم، يەرگە بىرنېمىلەر توكۇرلاپ چۈشۈشكە باشلىدى. قارىسام، دۈشمەن ئايروپىلانى ئاتقان پىلىموتنىڭ ئوقلىرى

ئىكەن. شۇ قېتىمدا بىر مشكاپ ئوق يىغىۋالدىم.

ــ ئوقلارنىڭ شالۋۇرۇڭدىن ئۆتمىگىنى قىزىققۇ؟

ــ شالۋۇرۇم ئېيىق تىرىسىدىن تىكىلگەن-دە، ئېيىق تىرىسىدىن ئوق ئۆتمەيدىغانلىقىنى بىلمەمسەن؟ــ دەپتۇ ئوسمان بۆرە سوئال سورىغۇچىغا ئالىيىپ قاراپ.

نەيگە قونغان بۇلبۇل

ــ مەن ياش ۋاقتىمدا، ــ دەپتۇ ئازنىباقى، ــ نەي چېلىشقا بەكمۇ ئۇستا ئىدىم. روزىكام تەمبۇر چالغاندا، تەمبۇرنىڭ دەستىسىگە بۇلبۇل قونغانىنى مەنمۇ كۆرگەن، بىراق نەينىڭ ئۇچىغا بۇلبۇل قونغانلىقىنى ھېچكىم كۆرمىگەن.

بىر يىلى كۆكلەم پەسلىدە بەش ـ ئالتىمىز بىزنىڭ باغدا تاڭ ئاتقۇچە نەغمە ـ ناۋا قىلىدۇق. ھەممىمىزنىڭ چالغۇ ئەسۋابلىرىغا بۇلبۇل كېلىپ قوندى. ناخشا ـ مۇزىكا توختىغاندىن كېيىن ھەممە بۇلبۇل ئۇچۇپ كەتتى، لېكىن مېنىڭ نېيىمگە قونغان بۇلبۇل ئۇچۇپ كەتمىدى. مەن بۇلبۇلنى ئۇركۈتۈۋەتمەي، نېيىمنى ئۆرۈك شېخىنىڭ ئاچىمىقىغا ئاستا قويۇپ قويىدۇم-دە، يانپاشلاپ يېتىپ ئۇخلاپ قالدىم. ئەتىسى ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن يەنە نەغمە ـ ناۋا قىلماقچى بولدۇق. نەينى چالسام، ھېچ ئاۋاز چىقمىدى، نېمە بولغانىدۇر، دەپ نەينىڭ ئىچىگە قارىسام، ھېلىقى بۇلبۇل نەينىڭ تۆشۈكىگە كىرىپ ئۇخلاپ قاپتۇ.

ــ ماڭە! نەينىڭ تۆشۈكىگە بۇلبۇل پاتامدۇ؟ــ دېدى بىر يىگىت.

ــ ھەي، ئۇ چاغدىكى بىزنىڭ نەيلەرنى سەن كۆرمىگەن، ئۇ ھۇنداق نەيلەردىن ئەمەس، مەشىنىڭ كانىيىدەك نەي ئىدى، دېگىنە!

نوچلىق

بىرنەچچىمىز ئۆستەڭ بويىدا سەگدەپ ئولتۇراتتۇق، تەلىيمىزگە ئابدۇلكام كېلىپ قالدى.

ــ ئابدۇلكا، ــ دېدى ياش قىزىقچىمىز كامىل، ــ نەچاغدىن ئېيتىپ كېلىۋاتقىنىڭغا قارىغاندا قىلمىغان ئىشىڭ قالماپتۇ. قېنى ئېيتقىنا، سېنىڭ بىرەر ئادەم بىلەن «سەن-پەن» دېيىشىپ، ياقا سىقىشىپ قالغان چاغلىرىڭمۇ بولغانمۇ؟

ـــ ۋاھ، دەۋاتقان گېپىڭنى قارا سېنىڭ! مەن ساڭا دەپ قويماي، دېۋەيلىشىش، تىللىشىش دېگەنلەر خوتۇن خەقنىڭ قىلىدىغان جېدەلى ئۇ!ـــ دېدى ئابدۇلكام ۋە كۆڭلىكىنىڭ يەڭلىرىنى تۈرۈپ، ھازىرلا مۇشتلىشىدىغاندەك ئەلپازدا گەپكە كىرىشتى، ـــ سېنىڭ كۆرۈپ يۈرگىنىڭ بىر ئادەمنى نەچچىسى بىر بولۇپ ئۇرىدىغان قورقۇنچاقلارنىڭ سوقۇشۇشى تايىنلىق. بىز ياش چاغلاردا بارغۇ، ئىككى ئادەم جېدەللىشىپ قالسا، كەچكىچە تىللىشىدىغان، ياقا سقىشىپ چۈجە خورازدەك بازلىشىدىغان، كۆچى يەتمىسە، قولىغا تاش ـ كېسەك، توقماق، پىچاق ئالىدىغان ئىش يوق ئىدى. ئاستىلا ئىشارەتلىشىپ، خالىي جايغا چىقاتتۇق، شۇنداممۇ ئالدىراپ ـ تېنەپ مۇشت ـ پەشۋا ئېتىپ يۈرمەيتتۇق، خۇددى ئېسىل تائامغا تەكلىپ قىلغاندەك: «قېنى، سېنىڭدىن بولسۇن» دەپ كۆكرەك كېرىپ تۇراتتۇق. كىم ئۇرۇپ يىقىتۇەتسە، يىقىلغانىنى يىقىتقۇچى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ قويىاتتۇق. تايىاق يەپ قالغىنى ئاداۋەت ساقلاپ يۈرمەيلا: «مەن ساڭا قول قويدۇم، ئەكەل قولۇڭنى!» دەپ، ئۇرغۇچىنى ئاشپۇزۇلغا ئاپىرىپ مېھمان قىلاتتى.

ـــ ئۇنداقتا، ـــ دېدى كامل ئەتەي ئابدۇلكامنىڭ چىشىغا تېگىپ، ـــ سەن ئاشۇ چاغلاردا كۆپ ئادەمنى مېھمان قىلغانسەن؟

ـــ نېمە دېدىڭ؟ مەن دېگەن ئارا كۇندە بىر مېھمان بولاتتىم. ئاغزىمنى تاتىلاپ قالدىڭلار، مەن سىلەرگە مۇنداق بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرەي: بىر كۈنى ئىشتىن يېنىپ ئۆيگە كەلسەم، قازان شەھىرىدىن ھېچ شەپە يوق. «خوتۇن، تاماق ـ پاماق ئەتمىدىڭمۇ؟» دېسەم، خوتۇن: «ئوچاققا ياقىدىغانغا بىرنەرسە بولمىسا، ئۆزۈمنى ئوتۇن قىلاتتىمەمۇ؟» دېدى. «ئۇنداق بولسا سۇپرا ـ تاختاڭنى يېيىۋەر، مەن ياقىدىغان نەرسىنىڭ ئامالىنى ھازىرلا قىلىمەن» دېدىم ـ دە، ئۆيدىكى بىر دۆۋە سامان بوش پاتىدىغان يوغان تاغارنى ئېلىپ خاڭغا يۈرۈپ كەتتىم. ھەش ـ پەش دېگۈچىلا تاغارغا دوست ـ بۇرادەرلەرنىڭ ياردىمى بىلەن لەببالەب كۆمۈر قاچىلاپ، كېچىك بالىنى ھاپاش قىلغاندەك يۈددۈم ـ دە، ئارقىغا ياندىم. داۋاندىن پەسلىشىمگە كۆمۈر ئېلىپ يانغان ھارۋىكەشلەر ئاتلىرىنى ئوت چالدۇرۇپ، ئۆزلىرى چاي ـ تاماقتا ئولتۇرۇشۇپ كېتىپتۇ. بۇ يەردىمۇ بىرنەچچىسى ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كەلدى، بايقىغۇدەك بولسا، كاساپەتلەر بۈگۈنمۇ بىر مەيدان مۇشتلىشىش ئۈيۈشتۇرىدىغاندەك قىلاتتى. تاغارنى يەرگە قويۇپ، خېرىدارلىقى قاتتىقراق بىر توپنىڭ ھۇزۇرىدا بولۇپ قالدىم. بىر قاسقاندا مانتا كەلتۇرۈلدى. «ئالە ـ باقە» بىلەن ئەمدىلا تۆت ـ بەشتىن مانتا يەپ تۇراتتۇق، «قارس ـ قۇرس، گۈلدۇر ـ غالاپ» قىلىپ قالدى، قارىغۇدەك بولساق، شاش ئىككى ئات ھارۋا

بىلەن قاسقانىنى سۆرەپ كېتىۋاتىدۇ، نېمە ئىش ئىكەن دېسەك، بىر گالۋاڭ ئادا يېر تېپىلمىغاندەك، ئېتىنى مانتا پىشۇرۇۋاتقان قاسقانىنىڭ قولىغا باغلاپ قويۇپتۇ دەڭلا. مانتىپەز: «يا، مانا مانتا پىشتى!» دەپ قاسقانىنى ئاچقانىكەن. ئاتلار ئۇركۈپ، قاسقانىنى سۆرەپ قېچىپتۇ. مانتىپەزلەر بىلەن ھارۋىكەشلەر ئوتتۇرىسىدا قاراپ تۇرۇپلا يىغىشتۇرۇۋالغىلى بولمىغۇدەك جاڭجال چىقتى. سەپسالغۇدەك بولسام، ھېرىپ - ئېچىپ كەلگەن ھارۋىكەشلەرنى مانتىپەزلەر ئوبدانلا بوزەك ئەتكىلى تۇردى. مۇنداق چاغدا مەن قول قوۋۇشتۇرۇپ، تاماشا كۆرۈپ ئولتۇرالايتتىمۇ! چاپاننى يېشىپ مەيدانغا چۈشتۈم..

— ھە، ھە، ئاندىن كېيىن، — دېيىشىپ كەتتۇق.

— بىر - ئىككى سائەت قىيامەتنىڭ جېڭى بولدى،— دېدى ئابدۇلكام، — مەن جېدەلنى سېتىۋالغانىدىم، غەزىپىمگە پايلىماي، مانتىپەزنىڭ ئوچاقتىكى قاسقانلىرىنى بىر تېپىپتىكەنمەن، نەچچە قاسقان مانتا تورۇسقا چاپلىشىپ قالدى. مانتىپەزلەرمۇ تەرەپ - تەرەپتە مەلەق يېتىپ كەتتى. قاراپ تۇرۇشقانلار: «ئابدۇلكا، بىزنىغۇ پۇخادىن چىقاردىڭ، يامىنى رىزقىمىزغا ئولتۇردۇڭ، مانتىپەزلەر يەردە يېتىشسا، مانتىلىرى شەپەرەڭدەك تورۇسقا چاپلىشۇبلىشتى، قورساق ئاچ قالدى» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ھەممەيلەن ئۆز يولىمىزغا راۋان بولدۇق.

بىچارە ئايالىم ھەممىنى تەق قىلىپ، يولۇمغا قاراپلا ئولتۇرغانىكەن، قاس - قۇسلا قىلىپ تاماقنى تەييارلاپ ئالدىمغا قويدى. راسا تەرلەپ - پىشىپ غىزالىنىۋاتسام دۇمبەم قېچىشقاندەك قىلدى. «خوتۇن، قارىغىنا، ئېچىمگە قىلتىرىق كىرىۋالغانمۇ نېمە؟» دېدىم. خوتۇن چاپىنىمنى قايرىغىنىنى بىلمەن، «ۋاي، ئاتامەي، ۋاي ئانامەي» دەپ پىشانىسىگە شاپىلاقلاپ، ئەتراپىمدا پەرۋانە بولۇپ كەتتى. «نېمە بوپتۇ، خوتۇن؟» دېسەم، ئايالىم: «دۇمبىلىرىدە ۋاچىدىلا پىچاق سانجىقلىق تۇرىدىغۇ! نېمە كارامەتتۇ بۇ؟» دەپ پىچاقلارنى بىر چەتتىن سۇغۇرۇپ شىرەگە قويغىلى تۇردى.. سانسام، نەق ئون يەتتە پىچاق. بايىقى ئېلىشىشتا مانتىپەز دېگەن چىدىماسلار پىياز تۇغرايدىغان پىچاقلىرىنى تىقىۋەتكەنىكەن. مەن بىخۇد شۇنمۇ سەزمەي ئۇستىگە چاپاننى كىيىپ، تاغارنى يۇدۇپ كېلىۋېرىپتىمەن ئەمەسمۇ...

ئايروپىلاندا

بىر سورۇندا ئايروپىلان ھەققىدە گەپ چىقىپتىكەن، ئازنىباقى دەپتۇ:

— بىر كۈنى بىكارچىلىقتا كوچا ئارىلاپ يۈرۈپ قەدىناس دوستۇم رۇستەم بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم.

«ئاداش، — دېدىم مەن ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇپ تۇرۇپ، — ئىككىمىز بىر مەھەللىدە ئوينىپ چوڭ بولغانمىدۇق. مانا ئەمدى، پادا باققاندا دوست ئىدۇق، ياڭاق چاققاندا ئايرىلمىدۇق، دېگەندەك، سەن ئۇچقۇچى بولۇپ قالدىڭ، مەن باققاللىق قىلىۋاتىمەن. كونا دوستلۇقىمىزنى ئۇنتۇمغان بولساڭ، مېنى ئايروپىلانىڭغا ئولتۇرغۇزۇپ بىر ئوينىتىپ كەلمەمسەن؟»

دوستۇم ئويلىنىپ تۇرمايلا:

«يۇرە!» دېدى-دە، مېنى ئايروپىلان يېنىغا باشلاپ باردى.

ئايرودۇرۇمدا ھەر يوغان ئايروپىلانلار بار ئىكەن، ئەمما رۇستەمنىڭ ئايروپىلانى كىچىكلا ئىكەن.

«ھەي ئاداش، بۇ نېمەڭ ئىككىمىزنى كۆتۈرەلەمدۇ؟» دەپ ئىشەنچسىزلىك بىلەن ئايروپىلانغا چىقتىم. رۇستەم:

«خاتىرجەم بول!» دېدى-دە، بېلىمدىن تاسما بىلەن باغلاپ قويدى.

«ئاداش، بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟» دېدىم ھەيران بولۇپ.

«ئايروپىلان سىلكىنسە، زەخىم يەپ قالمايسەن» دېدى رۇستەم كۈلۈپ.

«چىشىم چىققانىنىڭ بۇيىقىدا ئايروپىلانغا بۇگۈن ئولتۇرۇپتىمەن. سىلكىنىدىغان كاتاڭ بولدا ھەيدىمەي، ئەينەكتەك سىلىق ئاسفالت يولدا ھەيدىمەمسەن!» دېدىم مەن.

مەن گېپىمنى تۈگەتكۈچە، ئايروپىلان ئوت ئېلىپ ئۆرلەپ كەتتى. ئىككى دەرەخ بويى ئۆرلىگەندە، پەسكە قاراپ قورقۇشقا باشلىدىم. كۆزۈمنى يۇمۇۋېلىپ، بىرئازدىن كېيىن قارىسام، بۇلۇتقا يېقىنلاپ قاپتىمىز.

«ۋاي جېنىم ئاداش، بەك ئۆرلەپ كېتىپسەن! ئۇششاق بالىلىرىم بار، كۈن كۆرگىلى قوي! بىرئاز پەسلەت!» دەپ يالۇۋۇردۇم.

رۇستەم ئايروپىلاننى دەرەخ بويى پەسلەتتى. شۇ ئاردا بىزنىڭ مەھەللىگە كېلىپ قاپتىمىز. ئەنە، بىزنىڭ ھويلىمۇ كۆرۈندى! باللىرىمنىڭ ئانسى تانىغا كىر يېيىۋاتقانىكەن.

«ھەي، ئانسى، ئەھۋالىڭلار قانداقراق؟» دېدىم. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ، بىر قاراپلا مېنى تونۇدى.

«بىزنى تاشلاپ قويۇپ، نەگە قاچاي دەيسىز؟ تېز يەرگە چۈشۈڭ!» دەپ ۋارقىرىدى ئۇ.

«بېلىم تاسما بىلەن مەھكەم باغلاقلىق، يەرگە چۈشەلمەيمەن، خوتۇن!» دېدىم.

«ئۆيدە ماي، گۆش يوق. بىز ئاچ ئولتۇرامدۇق؟» دېدى خوتۇنۇم.

«مە، مۇنۇنى خەجلەپ تۇرۇڭلار!» دەپ ئون سومنى تاشلاپ بېرىپ ئۆتۈپ كەتتىم.

مەن ئۆزۈمنىڭ ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ تاماشا قىلغانلىقىمنى مەھەللىدىكىلەرگە سۆزلەپ بېرىۋىدىم، ھېچكىم ئىشەنمىدى. كۆڭلۈمدە «خەپ!» دېدىم ـ دە، بىر ـ نەچچە كۈندىن كېيىن يەنە بۇرادىرىم رۇستەمنى ئىزدەپ تاپتىم « جېنىم ئاداش، مېنى ئايروپىلانىڭغا ئولتۇرغۇزۇپ يەنە بىر ئوينىتىپ قويساڭ...» دەپ يالۋۇردۇم. ئۇ «ياق» دېمەستىن، مېنى ئايروپىلانغا چىقاردى. بىز «غۇڭلا» قىلىپ ئۆرلەپ كەتتۇق. بۇ قېتىم قورقۇش ـ پورقۇش دېگەن نەرسە خىيالىمغا كىرىپ باقمىدى. بېلىمنىمۇ باغلىماي ئولتۇرۇۋەردىم.

«جېنىم ئاداش، بىزنىڭ مەھەللىنىڭ ئۈستىگە بارغاندا تازا پەسلەپ ئۇچساڭ» دېۋىدىم، رۇستەم «ماقۇل» دېدى.

مەن يانچۇقلىرىمغا تاش ئالما سېلىۋالغانىدىم. ئايروپىلان دەرەخ بويى پەسلەپ، مەھەللىمىزدىكى چوڭ كۆۋرۈكنىڭ ئۈستىگە كەلدى. كىشىلەر پاراڭلىشىپ ئولتۇرغانكەن. مەن ئايروپىلان كۆزنىكىدىن بېشىمنى چىقىرىپ:

«ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، تالىپ ئاخۇن ئاكا، ناسىرجان، بۇگۈن دۇكانىنى ئاچمىدىڭلارمۇ؟ دەپ ھەممىسىدىن ئەھۋال سورىدىم. بەزىلەر ھەيران بولۇپ:

«ھوي ئازنىۋاقى، بېغىڭغا قارىماي، ئاسمانىدا نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسەن؟» دەپ سوردى.

«بىكار ئۆچۈپ يۈرگىنىم يوق! بۇ يىل تاش ئالمىلىرىم قالتىس بولۇپ كەتتى، شاخنىڭ ئۈچىدىكىلىرىنى ئايروپىلان بىلەن ئۈزۈۋېتىمەن!» دېدىم ـ دە، يانچۇقلىرىمدىكى تاش ئالمىلارنى تاشلاپ بېرىپ ئۆتۈپ كەتتىم.

تېز سۈرئەتلىك پىكاپ

ـــ ئايلار، يىللار ئۆتۈپ، ئوقتىم ئوبدانلا يۈرۈشۈپ كەتتى، ـــ دەپ گەپ باشلاپتۇ ئاز-نۇۋاقى، ـــ خېلى پۇللۇق بولۇپ قالدىم. بىر كۈنى گېزىتتىن ياپونىيەدە ئىشلەنگەن، سائىتىگە ئۇچ يۈز كىلومېتىر يول يۈرەلەيدىغان «تويوتا» ماركىلىق پىكاپ سېتىلىدۇ، دېگەن ئېلاننى كۆرۈپ قالدىم. دەرھال بانكىدىن يۈز مىڭ يۈەننى ئالدىم-دە، شاڭخەيگە بېرىپ شۇ پىكاپتىن بىرنى سېتىۋالدىم. شاڭخەيدىن كەلگۈچە ھەيدەشنىمۇ ئۆگىنىۋالدىم. ئايالىم بىلەن ئىككى بالام ئۇرۇمچىدە مېنى ساقلاپ تۇرۇپتىكەن، ئۇلار پىكاپنى كۆرۈپ بەكمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى.

ئۇلارنى ئېلىپ ناشتىدىن كېيىن غۇلجىغا قاراپ يولغا چىقتۇق. پىكاپنىڭ بارغانسېرى تېزلەتتىم. جىڭدىن ئۆتكەندە پىكاپنىڭ تېزلىكى سائىتىگە ئىككى يۈز ئەللىك كىلومېتىرغا يەتتى. بۇ چاغدا پىكاپ مېڭىۋاتامدۇ، ئۇچۇۋاتامدۇ، بىلگىلى بولمايدىكەن. سەنتەيگە يېقىنلاشقاندا پىكاپنى باشقۇرالماي قالدىم. پىكاپىم ئۇدۇل سايرام كۆلىگە كىرىپ كەتتى، كۆلنىڭ ئوستىدە خۇددى قوغلىغۇچى پاراخوتتەك ۋىژىلداپ كېتىپ بارمامدۇ! «ياپىرىم! خۇدا ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن» دېدىم. كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغاندا، ئوغلۇم: «دادا، ئاۋۇ ئۆردەكنى تۇتۇۋالاي، پىكاپنى بىردەم توختاتقىن!» دېدى.

پىكاپنى كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھەيدەپ كېتىۋاتقانلىقىم يادىمدا يوق، گاچ قىلىپ تورمۇزنى بېسىپتىمەن، پىكاپ چىپىدە توختىدى، ئۆردەكلەرمۇ ئۇچۇپ كەتتى، پىكاپمۇ ئاستا - ئاستا سۇغا چۆكۈشكە باشلىدى. خوتۇن - بالىلىرىم قورقۇپ ۋارقىرىشىپ كەتتى. پىكاپ كۆلنىڭ ئاستىغا چۈشۈپ توختىدى. ئەينەكتىن قاراپ ئۆزىمىزنى سۇنىڭ ئاستىدا كۆردۇق. پىكاپنى ئوت ئالدۇرسام، ھېچ ئوت ئالمىدى. دۈمىگاتېلىنىڭ ئىچىگە سۇ تولۇپ كەتكەندىكەن ئوت ئالمايدۇ-دە! بالا - چاقىلىرىم تېخىمۇ قورقۇشۇپ، چۇقان سېلىپ يىغلاشتى. شۇ چاغدا كاللامغا بىر ئەقىل كەلدى: دامكىرات بىلەن كۇلۇچلارنى ئېلىپ تاشقىرىغا چىقتىم، پىكاپنىڭ چاقلىرىنى بىر - بىرلەپ چىقىرىپ، ئىچ كامېرلىرىنى چىقىرىۋالدىم-دە، پىكاپنىڭ ئىچىگە ئەكىرىپ ناسوس بىلەن يەل بەردىم. تۆتىمىز تۆت كامېرنى بېلىمىزگە سېلىپ كۆلنىڭ ئوستىگە لەيلەپ چىقتۇق. قارىساق، كۇن چۈش بولۇپ قاپتۇ. سومكىدىكى نازۇ نېمەتلەر بىلەن قورساقنى بىر قۇر ئەستەرلىۋېلىپ، ئۆزۈشكە باشلىدۇق. كۇن قايرىلغاندا سمېپتوزا تەرەپتىكى قىرغاققا چىقىۋالدۇق.

ئەمما، ھېلىقى پىكاپ سۇنىڭ ئاستىدا قالدى-دە.

ئۆستەڭدە ماي ئاقتى

برى ماختىنىپ پو ئېيتىتۇ:

ــ ئۆتكەندە مېھمان چاقىرىپ، تىزىۋەتكەن مەزەلىرىمنىڭ كۆپلۈكىدىن داستىخانىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئولتۇرغان مېھمانلار بىر ـ بىرىنى كۆرەلمەي قالدى.

ــ شۇنچىلىك ئىشتىنامۇ ماختىنامسەن؟ــ دەپتۇ ئوسمان بۆرە، ــ مەن بىر قېتىم مېھمان چاقىرغانىدىم، خوتۇن شۇنداق مايلىق پولۇ ئەتتىكى، پولۇنى يېگەن مېھمانلار ئىشىك ئالدىدىكى ئۆستەڭدە قولىنى يۇيۇۋېدى، ئۆستەڭدە نەچچە كۈنگىچە ماي ئاقتى.

ئابدۇلكامنىڭ قامچىسى

ئابدۇلكامنىڭ كۆپىنچە ئاغزىدىن چۈشۈرمەي پەخرلىنىپ سۆزلەيدىغانلىرى، ئۇنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدىكى جەسۇرلۇقلىرى ئىدى، بۇگۈن قىزىقچىمىزنىڭ كەيپى چاغ چېغى، ئەتراپىغا يېغىلىپ قالغان پاراڭخۇمار تۆت ـ بەشىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە تەكشى قاراپ چىقتى ـ دە، ئۇلارنى ئېغىز ئاچقۇزمايلا:

ــ قاراڭلار ئۇكىلىرىم، ــ دەپ گەپ باشلاپ قالدى، ــ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلاش بىلەنلا ئۇرۇش راسا ئەۋجىگە چىقىپ، غۇلجا شەھىرى قاينىۋاتقان قازانغىلا ئوخشاپ قالغانىدى، ئىلى ئىنقىلابچىلىرى ھەش ـ پەش دېگۈچىلا گومىنداڭچىلارنى قەپەسگە سولىغان قۇشتەك ھەرەمباغ گازارمىسىغا سولىۋالدى، ئاشۇ قوماچ قورۇغانىدەك ئېتىشۋازلىق بولۇۋاتقان كۈنلەردە بىر ھارۋا بېدىنى بېسىپ شەھەرگە كىرىپ قالسام بولىدۇ، بېدىنى سېتىپ كېلىۋاتسام سەرەڭگە زاۋۇتىنىڭ ئالدىدىن بىر توپ مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرى ئالدىمغا چىقتى، «نېمە دەيسىلەر؟» دەپ سورىسام، «خاپا بولماي مۇشۇ زەمبىرەكنى ئېتىڭىزغا سۆرىتىپ ئالتۇنلۇقتىكى گۈمبەزگە ئاچقىپ بەرسىڭىز، ھەرەمباغ گازارمىسىنى توپقا تۇتمىساق بولمىدى، دۈشمەن پوتەيلىرى جەڭچىلىرىمىزنى زادىلا ئىلگىرى باسقۇزمايۋاتىدۇ، نۇرغۇن يىگىتلىرىمىزنىڭ ببشىغا چىقتى، ھەمشىرىمىز

رىزۋانكۆلمۇ قۇربان بولدى» دېمەسما، بۇ گەپنى ئاڭلاپ قىنىم قاينـاپ قالدى، «بولـدى ئۇقتۇم، بۇ ياقتا ئۆتۈڭلار» دېدىم-دە، زەمبىرەكنى بېدە تارتقان ئارغامچا بىلەن باغلاپ ئاتنى قوشمايلا، مۇرەمگە ئېلىپ سۆرەپ ماڭدىم، بىردەمدە چىلىق - چىلىق تـەر ئىچىدە ئۆزۈمنى گۈمبەزلىكتە كۆرۈپتىمەن، جەڭچىلەر ماڭا ئاپىرىن ئېيتىشىپ زەمبىرەكنـى ئېلىپ قالدى، مەن هارۋامنى هەيدەپ قىزىلكۆۋرۈككە شۇنداقلا چىقىشمـغا گازارما تـەرەپتىكى دۇشمەن پىلىموتلىرىنىڭ ئاغزى مەخسۇس ماڭا قارىتىلغانـدەك ئوق دېگەنـنى يامغـۇردەك قۇيۇۋەتتى، زادىلا ئىلگىرى ماڭدۇرار ئەمەس، ئات جانۋارمۇ تېپچەكلـەپ كەتتى، هـەي، ئادەمگىمۇ بىر جان، هايۋانغىمۇ بىر جان -دە! ئاتنىڭ يۈگـىنىنى تـارتىپ توختاتتىم-دە، هارۋىغا ئوڭدىسىغا يېتىۋېلىپ، بىر تېۋىلغا ساپلىق قامچـام بولدىـغان، شۇنـڭ دەستىسى بىلەن بورانـدەك كېلىـۋاتقان ئوقـلارنى بىرمـۇبىر تارسـىلدىتـىپ ئۇرۇپ توستۇمكى، يـا ئۆزۈمگە، يا ئاتقا بىر پاي ئوق تەگكۈزمىدىم، خۇدايا توۋا، ـــ ئابدۇلكام هاياجانلانغـان چاغدىكى ئادىتى بويىچە ئىككى قولى بـىلەن ياقـىسىنى قاماللـىدى، ـــ ئادەمنـڭ ئىشى ئوڭغا تارتىپ قالسا بارغۇ ئۆكىلار، خىزىر پەرىشتە يولۇققاندەك باشقىچىلا بىر ئىش بولۇپ كېتىدىكەن.

ـــ ئابدۇلكا، ـــ دېدى شەيتانراق باللاردىن بىرى گەپ قـىستۇرغۇسى كېلىـپ، ـــ قامچىنىڭ سېپى تېۋىلغا دەۋاتاتتىڭ، ئەهۋالدىن قارىغاندا ئۇ تېـۋىلغا ئـەمەس، ماگنـىتتىن ئاپىرىدە بولغان نەرسە بولسا كېرەك، سەن ئۇنىڭغا راسا زەن سېلىپ قاراپ باقتىڭمۇ؟

ـــ ئۇ دېگىنىڭمۇ دۇرۇس، شۇنداق دېسەكمۇ بولغۇدەكلا كارامەت بىر ئىش بولدى، قانداق دېسەڭ، هەر - قانداق نەرسىنىڭ ئىگىسى قانداق بولسا، ئىشلەتكەن ئات -ئۇلاغ، نەرسە كېرەكلىرىمۇ نەق ئىگىسىدەكلا جۇدۇنلىشىپ كېتىدىكەن، خـۇددى مال ئىگـىسىنى دورىمسا هارام دېگەنـدەك، قامچا سـىپىغا كەلسەك، ـــ ئـابدۇلكـام چـۈشەندۇرۇشكـە باشلىدى، ـــ ئۇ تېۋىلغا بۇ ئەتراپنىڭ ئەمەس، مـىڭمارالـلىق بـىر چارۋىچى ئـاغىنەم ئـۆز ۋاقتىدا «يېڭى تۇغۇلغان بالىلارنىڭ بۆشۈكىنىڭ قول تارتمىسىغا ئىشلەتسەڭ، بـالىنى قـارا باسمايـدۇ» دەپ بېرىپ كېتىۋىـدى، ئەهۋالدىـن قارىغانـدا ئىرغاي بـىلەن يـۇلـغۇنـنـىڭ چاڭلىششىدىن پەيدا بولغان زاتىغا يېقىن، خسلىتى چوڭ نەرسە بولسا كېرەك.

ـــ پاھ پاھ!ـــ دېيىشتى باللار تەڭلا، ـــ شۇ دېگىنىمىزدەكلا چىقتى، ئالماس بىلـەن ماگنىتقا تەڭ دېگۈدەكلا نەسلى سورتلۇق تېـۋىلغـدىن ئىكـەن ئەمەسمـۇ، قىنى ئـاخىرىنـى

دېگنه ئابدۇلكا، قانداق بولدى ئاخىر؟

ـــ نېمه بولاتتى، بىر كەمده «گۇمبۇر-گۇم!»قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ پىلىموتنىڭ زۇۋانى تۇتۇلۇپ، نەپەستىن قالغاندەك قىلدى، ئۆز-ئۆزۈمگه «ئابدۇل زەمبىرەكنى دۆڭگه ئاچقىپ بەرگەن ئەجرىڭ بىكار كەتمىدى، خۇداغا شۈكۈى» دەپزە كېتىۋالماقچى بولدۇم، ئاتنى «دىرت-چۇ!»دېسەم قوزغىلار ئەمەس، «ئاھ، ئاتقا ئوق تېگمىتۇ-دە»دەپ شۇنداق سەپ سالسام، ئوق دېگەن هارۋىنىڭ لەڭگەزىسى بىلەن تەڭ دېگۈدەك دۆۋىلىنىپ كېتىپتۇ، ئۆزۈڭلار بىلسىلەر، ئوق دېگەن پۇتۇنلەي قوغۇشۇن، بىر دۆۋە قوغۇشۇننى مەدىراتقىلى بولاتتىمۇ؟ تۈيماي قاپتىمەن، بايىقى ئۆزۈم تورىغان ئوقلارنىڭ ئاستىدا كۆمۈلۈپ قاپتۇق ئەمەسمۇ، «ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشسه، ئاستىدا مانتا يەپتۇ» دېگەندەك ئابدۇل ئاكاڭلار ئوقلارغا بېسىلىپ يېتىۋەرمەيدۇ-دە، بىرلا ئېغناپتىكەنمەن، هەممه ئوق شارىردە چۈشۈپ كەتتى، ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ كەتتىم، ئاتنى دەرهال هارۋىدىن چىقاردىم-دە، يايداق مىنگەنچه هۇررا توۋلاپ، قامچا ئوينىتىپ ئىنقىلابچىلار بىلەن گازارما ئىچىگه كىرىپ كەتكەن گەپ.

ـــ ياھ -ياھ، مانا جەسۇرلۇق دېگەن! قەهرىمانلىق دېگەن مۇنداق بولمامدۇ، ـــ دېدى بىرەيلەن ئۇنلۇك قىلىپ،ـــ بايىاتىن بېرى قامچا سېپىنىلا ماختاپتۇق، گەپ ئابدۇلكامنىڭ چاققان -چەبدەسلىكىدە ئىكەن ئەمەسمۇ!؟

ـــ شۇ-دە، ـــ دېدى ئابدۇلكام دەرهالا،ـــ ناۋادا بەش ئاتارنىڭ بولغان تەقدىردىمۇ ئېتىشنى، ئىشلىتىشنى بىلمىسەڭ ئۇمۇ بىر كۆسەڭگۇ!

ـــ ئابدۇلكا، ـــ دەپ سوردۇق تەڭلا، ـــ ئاشۇ قامچا هازىرمۇ باردۇر-هە؟

ـــ نەدىكىنى، قايسىبىر يىلى ئوۋغا چىقىپ، بىر ياۋا توڭگۇز بىلەن گەزلىشىپ قېلىپ ئۇنداقمۇ ئاتتىم، مۇنداقمۇ ئاتتىم، زادىلا ئوق چاغ كەلمىدى، ئۇ مەلئۇن هېچ يېقىلار ئەمەس، هەر ئېهتىمالغا بېلىمگه قىستۇرۇۋالغان ئاشۇ قامچامنىڭ سېپىنى شارتلا كېسىپ قىزىقچىلىقتا مىلتىققا سېلىپ توڭگۇزنى «گۇم»لا قويسام بولىدۇ، توڭگۇز جايىغا گۇپپىدىلا يېقىلدى، ئەمما ئاشۇ قامچا ساپتىن ئايرىلىپ قالغىنىم ئېيتىپ تۇگەتكۈسز ئەلەم بولدى، هەي، ئاشۇ چاغلاردىكى ئىشلار ئېسىمگه چۈشۈپ قالسا ئىختىيارسىز قامچام بارەڭ قولۇمغا قاراپ كېتىمەن، كاساپەت ئېسىل قامچا ئىدى....

ئابدۇلكامنىڭ لەيلەپ تۇرۇپ ئوۋ قىلىشى

ئولتۇرۇشتىكى ئويۇننىڭ ئاخىرى چۈشمەيلا سورۇن ئەھلى بوشاشقاندەك بولۇپ ئابدۇلكامغا مەنىلىك قاراشقا باشلىدى، سەزگۈر ئابدۇلكام ئۇلارنىڭ بۇ ئۇنسىز ئىلتىجاسىنى ھېس قىلىپ بولغانىدى:

ــ شۇنداق ئۇكىلار، مېنى بىرنەرسە دېسەڭچۇ دېيىشىۋاتقاندەك قىلىسىلەر، مۇشۇ ئىنىمىزگە قاراپ بىر ئىش يادىمغا كېلىۋاتىدۇ، ــ دېدى ئابدۇلكام سورۇندا ساھىبخانا «يىلان» دەپ تونۇشتۇرغان شادىياچاق، ئىنچىكە، ئۇزۇن يىگىتكە قاراپ.

ــ قېنى، ئابدۇلكا، يىلان توغرىسىدا گەپ قىلىدىغان ئوخشىمامسەن؟ــ دېدى ساھىپخانا.

ــ شۇنى بىلىۋالغىنىڭنى قارا، بۇرۇنقى ئىشلار ئېسىمگە كېلىۋاتىدۇ ـ دە، ئۇكا، ــ ئابدۇلكام ئويلانغاندەك بىرھازا تۇرۇۋېلىپ، قىزىل دوپپىسىنى كەينىگە ئىتتىرىش بىلەن ھېكايىسىنى باشلىۋەتتى.

ــ ئىككى كۈن جەڭ قىلىپ بىر ئورمانلىققا دۇچ كەلدۇق، بىزدىن ئىككى چاقىرىم نېرىدا تۇرغان قويۇق ئورمانلىقنى ئىزۇۋۇت كومانداىرىمىز دۇربۇن بىلەن كۆزىتىۋېتىپ: «ئابدۇل، سېنىڭدىن باشقىسى بىكار، بۇ ئىشقا سەنلا يارايسەن، قارا ئاۋۇ جەرەنلەرگە...» دەپ دۇربۇننى بەردى، شۇنداق قارىۋىدىم، ئورمانىنىڭ ئىچىگە دۈمبىسىدە تۇخۇم توختىغۇدەك سەمرىگەن ئۈچ يوغان جەرەن ئالچاقلاپ، ئورمانلىققا كىرىپ كېتىۋاتامدۇ، ھە ياخشى بولدى، ئىككى كۈن تاماق يېمىگەن جەڭچىلىرىمىزنى راسا بىر تويۇندۇرىدىغان بولدۇم دەپ ئويلىدىم ـ دە، ئىزۇۋوت كومانداىرىمىزغا چاس ببرىپ، ملتىقىنى ئالدىم ـ دە، ئورمانلىققا كىرىپ كەتتىم.

ئورمانلىققا كىرىش بىلەنلا ئۇلارنىڭ ئىزىغا چۈشتۇم، بىرئاز ئىچكىرىلىگەندىن كېيىن، تۈيۇقسىز جەرەنلەرنىڭ ئىزى يوقاپ كەتتى، توختا، بۇ يەردە بىر كارامەت بار، دەپ دىققەت بىلەن ئەتراپنى كۆزىتىۋاتسام بىر نەرسە دەم تارتقاندەك بولۇپ، پۈتلىرىم يەردىن ئاجراپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈۋاتامدۇ، قارا دېگەندەك بولدى، شۇنداق قارىسام، قۇچاق يەتكۈسىز بىر تېرەككە 18 مېتىرچە ئۇزۇنلۇقتىكى بىر يىلان يۆگۈشۈۋېلىپ، ماڭا قاراپ دەم تارتىپ كېلىۋاتامدۇ، مەنمۇ يىلاننىڭ ئاغزىغا قاراپ ھاۋادىن لەيلەپ ئۆرلەۋاتىمەن، «بولمىدى»، دېدىم ـ دە، چاقماق تېزلىكىدە ملتىقىنى بەتلەپ ھېلىقى يىلاننىڭ بېشىغا كەلتۈرۈپ بىرنى ئېتىـ

ۋىدىم، يۆگىشۋالغان يىلان ئۆزىنى قويۇۋېتىپ «شالاقىدە» يەرگە چۈشۈپ جان بەردى، يىلاننى يۆگەپ تاغارغا سالدىم-دە، دۇمبەمگە ئارتىپ جەڭچىلەرنىڭ يېنىغا كەلدىم.

— ھوي ئابدۇلكا، تاغارنى نەدىن تاپتىڭ؟ — دىدى بىرەيلەن ھەيران بولۇپ.

— تازىمۇ بىر ئاتىكارچى بالىسەن-دە، ئابدۇلكاڭ ھەممە گەپنى سىلەرگە دەپ ئولتۇرامتى، مەن ئۇنى پوتىنىڭ ئورنىدا بېلىمگە باغلۋالغان، — دېدى ئابدۇلكام بايىقى بالىغا رەددىيە بېرىپ، — شۇنداق قىلىپ مېنى جەرەن ئېتىپ كېلىدۇ دەپ قازانلارنى ئېسىپ تەلمۇرۈپ تۇرغان جەڭچىلەر بۇ دەھشەتلىك يىلاننى كۆرۈپ ئۈمىدسىزلەنگەندەك بولدى، مەن تۆت قاۋۇل جەڭچىگە «سىلەر ئاۋۋال يىلاننىڭ قارنىنى يېرىڭلار» دەپ بۇيرۇق بەردىم، ھېلىقى تۆتى چەبدەسلىك بىلەن يىلاننىڭ قارنىنى يېرىۋىدى، ئۇچ جەرەن ئۇرغىچسى ئالدىدا، ئەركىكى كەينىدە پۇتلىرىنى بىلىنەر - بىلىنمەس مىدىرلىتىپ ياتامدۇ.

— ياھ، ئابدۇلكا، يوق يەردىن تاغارنى پەيدا قىلغىنىڭنى دېمەيلا تۇرايلى، ئاشۇ يوغان تۆت جاننى قانداقمۇ بىر تاغارغا پاتقۇزغانسەن؟— دېدى بىر بالا ئابدۇلكامنى تېرىكتۈرۈپ.

— بالا- دە، سەن، ئۇ يەرلىرىنى سۈرۈشتۈرۈپ نېمە قىلسەن، بىزنىڭ ئاشۇ جەڭچىلەردەك كۆپ ئىشنى سۈرۈشتۈرمەي، ئەكىلىپ بەرگەننى يېيىشنى بىلمەيسەن-دە، شۇڭىمۇ سىلەرگە جىق ھۇنەرلىرىمنى كۆرسەتمىگەن ئابدۇل مەن، — دېدى ئابدۇلكام ئەپچىللىك بىلەن ئۇنىڭ سوئال قورشاۋىدىن قېچىپ، كۆپچىلىك ئابدۇلكامغا يەنىلا قايىل بولۇپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

ئىشپىيون تۆگىلەر

— ئۇچ ۋىلايەتنى ئەمدىلا ئازاد قىلىپ تۇراتتۇق، «ۋاي، باندىت چىقىپتۇدەك، باندىت تازىلايمىز» دېگەن گەپ تارقالدى،— دېدى ئابدۇلكام بىر كۈنى گەپتىن گەپ چىقىپ، — گەپ تارقالدىلا ئەمەس، ئابدۇلكاڭلارمۇ بۇيرۇق بويىچە بۇ ئىشقا قاتنىشىپ قالدى، باشلىغىمز بىر كۆككۆز ئورۇس بولىدىغان، يەلكىمزدە ئوق - ياراغ، ئاسمان كۆرۈنمەس قاتمۇقات تاغلار ئىچىدە ئىلگىرىلەۋاتىمىز، بىر كەمدە گەمىدىن سىرتقا چىققاندەك لەيپىدىلا تۇزلەڭگە چىقىپ قالدۇق، قارىساق بىر خاماندا ئون نەچچە تۆگە ياتامدۇ، باشلىق قورال -

ياراق، ئوزۇق ـ تۇلۇكنى تۆگىگە ئارتىمىز دېدى، «ماقۇل، ياق»قا قارىماي بۇيرۇقمۇ چۈشۈردى، پېقىرنىڭ كۆڭلى بىر نەرسىنى سەزگەندەك قىلدى، پىكىر قىلماي تۇرالمىدىم: «ھەي، باشلىق، دەققەت قىلساڭ بولامدىكىن، بۇ كاساپەتلەر ئىشپىيون تۆگىلەر بولۇپ يۈرمىسۇن يەنە...» شۇنداق دېيىشىم بىلەن باشلىق قاتتىق كۈلدى ۋە سۆزلەپ كەتتى: «نو ئابدۇل، سەن ساراڭ بولدىڭ، تۆگىمۇ ئىشپىيون بولادىمۇ؟! نى بولدى ساڭا!؟»

بۇ گەپتىن باشلىققا ئەگىشىپ باشقا جەڭچىلەرمۇ بولۇشىغا كۈلۈشتى، ھېرىپ-ئېچىپ تۇرغان خەقلە باشلىقنىڭ تەكلىپى بۆلەكچىلا يېقىپ كەتكەندى، ئارتقۇلۇق نەرسىلەر بولسا ئارتىشتى، ئامال يوق ئەسكەرچىلىكتە باشلىقنىڭ دېگىنى ھېساب-تە، يولغا چىقتۇق، ھېلىقى بەتبەخت تۆگىلەر بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى قاچقىلى تۇردى، كاسا-پەت قارىماققا ئاستا كېتىۋاتقاندەك قىلغىنى بىلەن قەدىمى يوغان بولغاچقىمىكىن بىر-دەم بىلا بىزدىن يىراقلاپ كەتتى، قوغلىشىڭنى بىل... بىركەمدە تۆگىلەر قاچقان تەرەپتىن ئوق دېگەن بوران سوققان مۆلدۈردەك تاراسلاپ ياغقىلى تۇردى، ئۆزىمىزنى دالدىغا ئالماي بولمىدى، باشلىقمىز نېمە قىلىشنى بىلمەي، پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تىپىرلاپلا قالدى، باشلىققا ياندىشىپ مېنى مەسخىرە قىلغان «غوجام»لارنىڭ كۆزلىرى چۆچەكتەك بولۇپ، باشلىرى ساڭگىلاپ كەتتى، باشلىق «ئامال كۆرسەتسەڭچۇ ئابدۇل» دەپ كۆزلىرىنى مۆل-دۈرلىتىپ يېلىنىشقا باشلىدى، راست بىر ئامالىنى قىلمىسام، پېقىرمۇ تەقدىرداشلىرىم بىلەن يەر چىشلەيدىغان گەپتە. «بولدى باشلىق، غەم قىلماڭ! بۇنى ئۆزۈم توغرىلايمەن» دې-دىم-دە، ئاتقا سۆرىتىۋالغان زەمبىرەكنى(ھېلىمۇ تۆگىگە سۆرەتمەپتۇقكەن) دۈشمەننىڭ ئوقى تەرەپكە قاراپ توغرىلاتقۇزدۇم، زەمبىرەكنىڭ ئوقىغا سىمدىن قۇلاق بېكىتتىم، ئۇنى مەھكەم تۇتقىنىمچە شاھزادە ياغاچ ئاتقا مىنگەندەك شاپىيدە مىندىم. «ھە، قېنى ئې-تىڭلار!»دېسەم، باشلىق «ئابدۇل، بولمايدۇ» دەپ تىلىنى چاينىغىلى تۇردى، ئاچچىقىم نەدىن كەلدى، بىرئاز قايناپ قالدىم. «ھەي باشلىق! بايا گېپىمگە كىرمەي مانا بۇ ۋەقەگە يولۇقتۇق، ئۆزۈڭ ئامال تاپ دەيسەن، ئامال تاپسام كوتۇلدايسەن، ئەمدى مېنى توسما! سەندىن كەتسە ناھايىتى زەمبىرەكنىڭ بىر تال ئوقىغۇ!؟ مەندىن ئەنسىرىمە، ئاتە زەمبە-رەكنىڭنى!» دەپ جېنىمنىڭ بارىچە ۋارقىرىدىم، زەمبىرەكچىلەرمۇ ئاران تۇرغانكەن، «گۇم»لا قويدى، كۆزۈمنى يۇمۇپ ئاچقانىنى بىلمەن، قارىسام دۈشمەننىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كېتىپتىمەن، شارتلا قىلىپ ئارقىمغا بۇرالدىم-دە، ئوقنىڭ بېشىنى دۈشمەن تەرەپكە توغرىلىدىم، ئاڭغىچە تەلىيىمگە بىر قىستاڭغا كېلىپ قالسام بولىدۇ، ئىككى پۇتۇمنى كېرىپ يانغا

تىرىدىم ـ دە، ئۆزۈم قېپقىلىپ ئوقنى قويۇۋەتتىم، ئېغىرلىقىمدىن قۇتۇلغان ئوق خۇددى راكىتادەك غۇيۇلداپ كۆزدىن يوقالدى، بىركەمدە قارىسام، قاتتىق گۈمبۈرلىگەن بىر ئاۋاز بىلەن تەڭ دۈشمەن تەرەپتىن ئاسمان-پەلەك تۇتۇن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

ــ دېمەك ئابدۇلكا، دۈشمەنلەرنىڭ كۆلنى كۆككە سورۇۋېتىپسەندە، يارايسەن جۇمۇ، ــ دېدى قۇلاقلىرىنى دىڭ تۇتۇپ تۇرغانلاردىن بىرى.

ــ شۇنداق بولمايچۇ، بىراق.....

ــ ھە، نېمە بىراق!ــ سورىدى سۆھبەتداشلار تەڭلا.

ــ قارىمامسىلەر ئۇكىلار، ــ دېدى ئابدۇلكام خاتىرجەم ھالدا، ــ بايا جىددىيچىلىكتە سەزمەپتىمەن، ئوق دېگەن كاساپەت تېقىمىدىن ئالقاندەك يەرنىڭ تېرىسىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئەكېتىپتۇ ئەمەسمۇ.

ــ ۋاي، نېمىشقا؟!

ــ نېمىشقا دەۋاتقىنىڭنى، شۇنمۇ بىلمىدىڭمۇ؟ ئېتىلغان ئوق ئوتقا ئوخشاش بولىدۇ-دە، مەھكەم قىسىپ ئولتۇرغاندا ئىشتان ـ پىشتان كۆيۈپ بىر قات تېرە ئوققا چاپلىشىپلا كەتكەن گەپ. ئاشۇ جاراھەتنىڭ تاتۇقى ھېلىمۇ بار.

ــ كۆرۈپ باقمايمزمۇ ئابدۇلكا، ھەي، بۇنسى يالغانغۇ دەيمەن، ــ دېدى كامىل ئەتەي بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ.

ــ ھەي شۇمتەكلەر، مۇشۇ ساقلىم بىلەن ھەر قايسىڭغا ئۇ يەرنى ئېچىپ كۆرسىتىپ يۈرەمدىم، سەن خەق ئىزا تارتمىغان بىلەن بارغۇ، مەن ئەلۋەتتە ئۇيلىمەن-دە!

پاراڭ مەستانىلىرى بۇ چۈچۈك گەپلەردىن بولۇشغا كۇلۇشتى.

ياشلىقنى ئەسلەش

سەمەت بوۋاي بىلەن مەريەمخان موماي بىر ياز ئاخشىمى ياشلىقنى ئەسلىشىپ قاپتۇ.

ــ ھەي، ياشلىق چاغلار دېگەن ئەجەب ئىدىغۇ، ئادەمدە كۈچ ـ قۇۋۋەت ئۇرغۇپ تۇراتتى. مەن بىر كۈندە ئىككى ـ ئۈچ مو يەرنىڭ پاختىسىنى تېرىپ بولىدىغان، يەنە ھېچقانداق ھارغىنلىق سەزمەيدىغان، ــ دەپتۇ مەريەمخان موماي.

ــ ھەي ئانىسى، شۇمۇ گەپ بولدىمۇ؟ ئىككى-ئۈچ مو يەرنىڭ پاختىسىنى ماڭا قويۇپ

بەرسە قولۇمنى ئىشلەتمەي، پۈتۈم بىلەنلا تېرىپ بولاتتىم. مەنچۇ، مەن بىر كۈندە يەتتە-سەككىز مو يەرنىڭ بۇغدىيىنى ئورۇپ بولاتتىم.

— مەنچۇ، — دەپتۇ مەريەمخان مومايى،— بىر كۈندە ئون-ئون بەش تاغار ئوت ئالىدىغان، بىرەر تاغار بۇغداينى ھېچكىمگە يۆلەتكۈزمەيلا يۇدۇپ تۆگمەنگە ئېلىپ بارىدىغان.

— بىرەر تاغار بۇغداي دېگەن نېمە ئۇ! مەن دېگەن ھەر يوغان تورپاق كالىنى قولتۇقۇمغا قىستۇرۇپلا تۆت-بەش گەز كېلىدىغان تامدىن گويا پاختىنى كۆتۈرگەندەكلا سەكرەپ ئۆتىدىغان.

— بۇ بەك ئېشىپ كەتتى، — دەپتۇ مەريەمخان، — ھېلىقى بىر ئاخشىمى بىر سېۋەتكە توقاچ قاچىلاپ بەرسەم، باغنىڭ تېمىدىن ئارتىلىپ ئۆتەلمەي گۈپپىدە يىقىلغانلىرى يالدىرىدىن چىقىپ قالدىمۇ؟

— ئۇ دېگەن شۇنداق بىر كېلىشمەسلىك، ھېلىقى قارا بويناق قەيەردىندۇر غىپپىدە كېلىپ ئىشتىنمىنىڭ پۇچقىدىن چىشلىۋالمىغان بولسا، ئۇنداق سەتچىلىك بولمايتتى، — دەپتۇ سەمەت بوۋاي، — سلىنىڭ يادىڭلىدىن چىقىپ قالمىغاندۇ، يۇرتىمىزدا ئوغلاق تارتىشىش بولغان ھېلىقى كەچ كۈزنىڭ بىر كۈندە ئاتنى چاپتۇرۇپ كېلىپ توپ ئىچىدىن سىلىنى كاپىيدە تۈتۈپ ئاتنىڭ ئالدىغا ئالاي دېگىنىمدە، خان ئاچاڭلار ئېسىلىۋالسا ئۇنىمۇ قوشۇپ ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ چىقمىدىممۇ؟!

قوغۇنلۇقتىكى لاپ

ئەينى يىللاردا ئىشلەي دېسەم ئىش يوق، ئۆي سالاي دېسەم خىش يوق، كېچە - كۈندۈز شوئار توۋلاپ، بىر - بىرىمىزنىڭ تېگىنى كولاپ تولىمۇ زېرىكتىم-دە، «ئالە شەھىرىڭنى!» دەپلا بىر كېچىدە راۋابىمنى ئۆشنەمگە تاشلاپ، جاھانكەزدىلىكنى باشلاپ چىقىپ كەتتىم. ماڭا - ماڭا بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، بىر قوغۇنلۇققا يەتتىم. قارىسام قوغۇنلۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر ساتما تۇرىدۇ. ساتمىنىڭ يېنىدا ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاي تۇرىدۇ. «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم تاغا، ئوبدان تۇردىڭىزمۇ؟» دېسەم، «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ئۇكام، جاھان كېزىپ يۈردىڭىزمۇ؟» دەيدۇ. «ھەئە تاغا، ئىسيانچىلار ئىنقىلاب دەپ، ئىش قىلغىلى قويمىدى. پىپەن (تەنقىد) بىلەن شوئارغا قورساق ھەرگىز توپمىدى. شۇڭا، يۇرتنى تاشلاپ جاھان كېزىپ چىقىپ كەتتىم. مانا بۇگۈن سىزنىڭ ھۇزۇرىڭىزغا

يەتتىم« دېسەم، «ھېچقىسى يوق ئۇكام، بۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ، ئىشىنىڭكى، ياخ-شىلار ھامان مەقسەتكە يېتىدۇ، قېنى كېلىڭ، راۋابىڭنى بىر - ئىككى پەردە چېلىڭ» دې-دى. ساتمىغا كىرسەم داستىخانىنى ئېچىۋەتتى، قوغۇن - تاۋۇز دېگەننى سانماي پىچىۋەت-تى. ئۇسساپ كەتكەچ، قوغۇن - تاۋۇزلارنى قانغۇچە يەپ كەتتىم، راۋابىمنى سازلاپ مۇڭلۇق پەردىلەرگە چەپ (چېلىپ) كەتتىم. چالغانلىرىم بوۋايغا ياراپ كەتتىمۇ، بىركەمدە ئىسمىمنى سوراپ قالدى، دەپ بەرسەم بىرھازاغچە قاراپ قالدى. مەن سورىسام، «ئىس-مىم ناماقباي، راست تېپىشتۇق، بىزگە لايىق مۇشۇ جاي..» دېدى.

پاراڭ بىلەن بولۇپ كېتىپ ئۇقماپتۇق، ساتمىدىنمۇ سىرتقا چىقماپتۇق. بىر چاغدا قا-رىساق، قوغۇنلۇقتا ئىككى يات كىشى يۈرىدۇ، دۇمبىلىرىدە لىق قوغۇن قاچىلانغان بىر-دىن تاغار تۇرىدۇ. بۇنى كۆرۈپ ناماقباي ئىككى قولىغا بېشىمدەك ئىككى توك تاۋۇزنى ئېلىپ ساتمىدا تۇرۇپلا ئاتتى. تاۋۇزلار بېرىپ گەدىنىگە تېگىش بىلەن تەك ھېلىقى ئىككى-سى تاغار ئاستىدا قېلىپ چۆنەككە دۇم ياتتى. قاراپ تۇرساق تېپىرلايدۇ، ھېچ قوپالمايدۇ. مىنۇتلار ئۆتتى، كۆزىمىزدىنمۇ يوقالمايدۇ. مەن بېرىپ، ئۇلارنى تاغارنىڭ ئاستىدىن تارتىپ چىقىرىپ قويسام، تاغارلىرىنى تاشلاپ، گەدىنىنى قاشلاپ، بەدەر قېچىشتى. قايتىپ كېلىپ، ناماقبايغا قايىللىقىمنى بىلدۈردۇم. «ياشانغاندا ئىككى ئادەمنى ئىزىدا تۇرۇپلا دۇم سالغان يەردە، ياشلىقىدا قانچىلىك پالۋان بولغىيتتى؟» دەپ ئويلاپ، ياش چاغلىرىدىكى سەرگۈ-زەشتلىرىنى سۆزلەپ بېرىشكىمۇ كۆندۈردۇم. ناماقباي سۆز باشلىدى ئولتۇرۇپ، مەن ئاڭلىدىم كۆڭلۈمنى زوق - ئىلھامغا تولدۇرۇپ.

— ياش ۋاقتىمدا ئۇستا مەرگەن ئوۋچى ئىدىم، يۇرتىمىزدا نامى چىققان نوچى ئىدىم. بىر كۈنى تۇرسام تۆت دورغا كەپتۇ، ئۇقسام ئامبىلى «ئالۋان يىغ» دەپتۇ. «نېمە ئالە-سەن؟» دېسەم، بىرى: «ئون سەر تەڭگە!» دەيدۇ؛ بىرى: «ئاۋۇال تاماكا سال، مەن دېگەن بەڭگە..» دەيدۇ. ئۇچىنچىسى: «قورساق ئاچتى، قازان ئاسسۇن يەڭگە!» دەيدۇ. تۆتىنچىسى نومۇس قىلماي: «كەچتە چوكان تېپىپ باشلاپ بارغىن دەڭگە..» دەيدۇ. غە-زىپىم شۇنداق ئۆرلىدىكى، چىشلىرىم كاسىلداپ كەتتى، مۇشت تۈگۈۋىدىم، بارماقلىرىم قاراسلاپ كەتتى. لېكىن، كەمتەرلىكنى ئەلا بىلىپ، چىشىمنى چىشلەپ تەخىر قىلىپ، شۇنداق دېدىم: «ھەي دورغا ئاكىلار، ئۆزىنى بىلمەيدىغان قېرى تاكىلار! تەڭگە دېگەننى بالىلىرىم تەپكۈچ قىلىپ تېپىپ يۈرۈپتۇ. چېكەي دېسەڭلار چىلىم ئەنە ئوچاق بېشىدا تۇرۇپتۇ. ئاش دېسەڭلار ئېتىپ بەرسۇن، تۈزكورلارنى خۇدا ئۇرسۇن. بۇنىڭدىن كېيىن مۇنداق ئىززەت-تىڭلارنى ساتماڭلار، دەڭگە كىرىپ ھايۋان بولۇپ ياتماڭلار!»

بۇ سۆزۈمنى ئاڭلاپ، دورغىلار كۆرەڭلەپ، ئۆزلىرىنى داڭلاپ، ھەيۋە بىلەن ماڭا ئېتىلدى، لېكىن ئىتتىرىۋەتسەم، تۆتىلسى ئوڭدىسىغا يىقىلدى. ئۆز ھالىدىن ئىزا تارتتىمۇ ياكى يىقىلغاندا ئاستىغا بىرنەرسە پاتتىمۇ، ئىشقىلىپ چىچاڭلاپ ئورنىدىن تۇرۇشتى، يالىڭاچلانغان قىلچىلىرىنى ماڭا چەنلەپ ئۇرۇشتى. چەبدەسلىك بىلەن دەرھال ئۆزۈمنى يانغا ئالدىم ۋە قىلچىلارنى بوشقا ئۆتكۈزۈۋېتىپ ئىككى مۇشتۇمدا ئىككىسىنى بىردىن سالدىم. قارىسام ئىككى قولۇم ئىككىسىنىڭ دۇمبىسىنى تېشىپ چىقىپتۇ. دېمەك، ئىككى دورغا ئىككى قولۇمغا سېلىنغان ئىككى بىلەززۈك بوپتۇ. بۇنى كۆرۈپ، قالغان ئىككىسى قېچىۋاتىدۇ، ياكى ئۆزى تاقىغان ئىشكىنى ئەمدى ئۆزى ئېچىۋاتىدۇ. بولار ئىش بولدى دەپ يەنە بىرىگە بىر كاللا قويدۇم، كاللا قويدۇمۇ، شۇھامان تويدۇم. چۈنكى، ئۇنىڭمۇ جېنى سېسىپ قالغانمۇ ياكى قوۋۇرغىلىرى يالغانمۇ، كاللا قويۇشۇم بىلەن تەڭ بوينۇمغا قاسقاندەك كېيىلىپ قالدى، ئۇچەي ـ قېرىنلىرى چۇۋۇلغاچ بەتبۇي پۇراق ئۆينى بىر ئالدى. تۆتىنچىسى مىڭ تەسلىكتە ئىشكىنى ئاچتى، ئۆلەر ـ تىرىلىشىغا قارىماي بەدەر قاچتى. قوغلاي دېسەم «قاسقان» بىلەن «بىلەززۈك»لەر پۇتلىشىپ ئىشكىتىن ھېچ چىقالماي قالدىم، بىرھازاغىچە ھەپىلىشىپ، ئۇلارنى قول ۋە بوينۇمدىن ئاران ئالدىم.

ئەتىسى تۇرسام ئوتتۇز ئاتلىق چېرىك كەپتۇ، ئۇقۇپ باقسام، ئامبال: «دەرھال تۆتۈپ كېلىڭلار!» دەپتۇ. قارىسام ئوتتۇزى قاتار بولۇۋاپتۇ، ئىشىك ئالدىغا كېلىپ دېۋەيلەپ تۇرۇۋاپتۇ. جاجىسىنى بىر بېرەي دېدىم ـ يۇ، بىراق ئوتتۇز جاننى قىرىشقا ئىچىم ئاغرىدى. ئالدىغا چىقىپ تۇرۇپ بەرسەم، قوللىرىمنى باغلىدى. ماڭار چاغدا خوتۇنغا دەپ چىلىم بىلەن تاماكامنى ئېلىۋالدىم، قولۇم بىكار بولمىغاچقا قوينۇمغىلا سېلىۋالدىم. يامۇلغا بارسام بىر تۇرمىگە سولىۋەتتى. ئاچچىقىمدا قوينۇمدىن چىلمىنى ئېلىپ، تاماكىنىڭ تازا ئوبدىنىدىن سېلىپ، راسا بىر چەكسەم، دەھشەت خورۇلداپ كەتتى، ئېھتىمالكى، ئۇنىڭ ساداسى ئامبالنىڭ قۇلىقىغمۇ يەتتى. بىرنەچچە نەپەس چېكىۋېتىپ قارىسام، خۇمارىمغا قانماپتىمەن، يەنى ئاچچىقىمدىن تولدۇرۇپ، جىقمۇ ئەمەس، چوڭىدىن نوقۇتچىلىك قوندۇرۇپ، ئەمدى ئوت ياقاي دەۋاتسام، «ۋاي ئامبال كەلدى!» دەپ خەۋەر بېرىشتى. قارىسام يوغان باش، كۆتىمەك قاش، پىستە كۆز، ياغاق يۈز، ئۆردەك بۇرۇن، بۇقا بويۇن، سالپاق قۇلاق، سامان قورساق، دورداي كالپۇك بىر مەخلۇق ئالاقزادىلىك بىلەن شاپاشلاپ كېلىۋاتىدۇ. كەلسە كېلىۋەرمەمدۇ دەپ، تاماكامنى چېكىۋەردىم، تۆتۈنلەرنى ئاسمانغا پۈركۈۋەردىم. بۇنى كۆرۈپ ئامبال ئالدىمغا كېلىپ تىزلاندى، شەرەت قىلىۋىدى، تۆكچىسى ئېغزلاندى. ئۇقسام، چىلىمىمنىڭ خورۇلدىشىنى ئۇ گۈلدۈرماما دەپ قاپتۇ، مېنى ئۇقماي

تۇتۇپ كەلگىنگە مىك پۇشايمان يەپ قاپتۇ. چۇنكى، ئەگەر يەنە غەزەپلىنىپ ھاۋانى گۇلدۇرلىتىۋەتسەم، ئۇلارنىڭ يامۇللىرى ئۆرۈلۈپ كېتەرمىش، ھەتتا ئەزىز جانلىرىغا خەتەر يېتەرمىش. شۇڭا، ئامبال گۇناھىنى تىلەيدىكەن، مېنىڭ مۇنداق كارامەت ئىگىسى ئىكەنلىكىمنى راستتىن بىلمەيدىكەن..

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ كۇلۇپ كەتتىم، قورساقنى كەڭ تۇتۇپ، ئامبالنىڭ گۇناھىدىن ئۆتتۇم. ئامبالمۇ خۇشال بولۇپ، نۇرغۇن سوۋغا ـ سالاملار بىلەن مېنى ئۇزىتىپ قويدى، بۇنى ئۇقۇپ يۇرت ئەھلىمۇ ماڭا ئاتاپ قويلار سويدى. شۇنىڭدىن باشلاپ يۇرتقا نامىم پۇر كەتتى، شۇنداق ياشاپ يېشىممۇ بىر يەرگە يەتتى.

ناماقباي ياش چاغلىرىدىكى سەرگۈزەشتلىرىنى سۆزلەپ تۇگەتتى، ئاشۇ چاغ يادىمغا بىر سوئال يەتتى. «ھېلىقى ھاۋا گۇلدۇرلىتىدىغان چىلىمىڭز ھازىرمۇ بارمۇ؟» دەپ سوراسام، قوينىدىن چىرايلىق بىر ناسۋال قاپقىنى ئېلىپ ئاغزىغا ناس تاشلىدى، ئارقىدىنلا سوئالىمغا جاۋاب بېرىپ سۆز باشلىدى:

ــ ئۇ چىلىمغۇ ئۆيدە بار، ھېچ يەرگە كەتمىدى. لېكىن ئەمدى ئۇنى شوراشقا دېمىم يەتمىدى. شۇڭا، چىلىم چېكىشنى تاشلىدىم، نەچچە يىل بولدى ئەمدى ناسۋال چېكىشنى باشلىدىم. ئاڭلىسىڭىز ناسۋالنىڭ كارامىتى ئۇنىڭدىن بوپتۇ قىزىق، سۆزلەپ بېرەي ئۇ گەپتىنمۇ بىر تىزىق: بىر ئوغلۇم بار، ئۇنىڭ ئېتىنى «ھەسەنجان» دەيتتى، بىر كۈنلەردە «داجەيدىن ئۆگىنىمىز» دەپ ھاشارغا كەتتى. ئارىدىن ھەپتە ئۆتمەي خەت كەپتۇ، ئوقۇتۇپ باقسام، باشقا گەپ يوق، «نان» دەپتۇ. دەرھال بىر تونۇر نان ياقتۇرۇپ ئەۋەتسەم، ھەپتە ئۆتۈپ يەنە خەت كەپتۇ، يەنە باشقا گەپ يوق، «ئاتا ـ ئانا، ماڭا نان!» دەپتۇ. ئاچچىقىم كېلىپ نېمە سەر ـ ئەسرار بار، ئۆزۈم بىر بېرىپ كۆرۈپ كېلەي دەپ، بىر تاغار نان ياقتۇرۇپ ئېشكىمگە ئارتىپ، تۆشنى مەھكەم تارتىپ، ئۆزۈم يول ئالدىم. لېكىن، دەريانى كەلكۈن كېلىپ قالغاچقا، ئۆتەلمەي تۇرۇپ قالدىم. بېشىم قېتىپ گەدىنىمنى قاشلىدىم، جىلە بولۇپ ئاغزىمغا ناسۋال تاشلىدىم. چېكىپ بولغىنىمنى تۆكۈرۈپ تۇردۇم، ھېرىپ كېتىپ ئىزىمغىلا چازا قۇردۇم. شۇ ھالەتتە ناسۋال چېكىپ، دەريا سۈيىگە كۆز تىكىپ ئولتۇرسام، بىركەمدە ئالدىمدىلا بىر لەھەڭنىڭ بېشى كۆرۈندى. مەن چېكىپ بولۇپ تۆكۈرگەن ناسۋاللارنى يەپ، ئۇ لەھەڭ بەكمۇ سۆيۈندى. بۇنى كۆرۈپ يەنە تاشلاپ بېرىپ ناسۋىلىمنى تۆگەتتىم، لېكىن شۇنداق قىلىپ يۇرۇپ ئاخىر لەھەڭنى ئۆزۈمگە ئۆگەتتىم. شەرەت بىلەن گەپ قىلىپ باقسام، مەقسىتىمنى ئۇققاندەك قىلدى، پەمىچە ھېچبولمىغاندا دەريادىن ئۆتمەكچى ئىكەنلىكىمنى بىلدى. قاراپ تۇرسام بىر چاغدا بېشىنى سۇدىن

چقىرىپ، ئاغزىنى يوغان بىر ئېچۇۋىدى، ئېشەك ۋە ھېلىقى بىر تاغار نان بىلەن ئىچىگە كىرىپ كەتتىم. كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئاجايىپ بىر يەرگە يەتتىم. ئاجايىپ بىر يەر دېگىنىم شۇنداق يەر ئىكەنكى، ئەييۇھەننەس، بۇ جاھاندا ھېچقانداق بىر يەر ئۇنىڭدەك بولماس! ئەتراپ قاپقاراڭغۇ، ھېچنېمىنى كۆرگىلى بولمايدۇ. سۇمكىن دېسەم قويۇق، ئۇماچمكىن دېسەم سۇيۇق، ئاجايىپ ئاچچىق، قاتسىق پۇراقلىق بىر خىل سۇيۇقلۇق ئادەمنى پەقەت تىنغىلى قويمايدۇ. دەسسەپ تۇرغان يەر بىلەن تۆت تامنى تۇتۇپ كۆرسەم، قولۇمغا خۇددى تىكەندەك يىرىك تۇت ئۇرۇندى، بۇنىڭ لەھەڭنىڭ قېرىنى ئىكەنلىكىنى بىلدىم ـ دە، بۇنىڭدىن تېنىم قورۇندى. دەل شۇ چاغدا بوران چىققاندەك تۇيۇلدى، بىلمەي قالدىم، بەدەنلىرىم يۇيۇلدى. ئارقىدىنلا نامەلۇم بىر كۈچ يورۇق ھاۋاغا ئېتىپ چىقاردى، كۆزۈمنى ئاچسام ئەمەلىيەت ماڭا شۇنى ئۇقتۇردى: دەريانىڭ ئۇ قېتىدىكى چاغدا لەھەڭ مېنى دەم تارتىپ، بۇ قېتىغا كېلىپ سىرتقا پۈركۈپتۇ، دۆت ئېشىكىم بۇنى بىلمەي لەھەڭدىن ئۇركۈپتۇ. ئېشىكىمنى تەستە تۇتۇپ يولۇمنى داۋام قىلدىم، شۇنىڭ بىلەن ناشۇالنىڭ كارامىتى ھەققىدىكى سۆزۈمنىمۇ تامام قىلدىم.

ناماقباينىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قىزىقىپ قالدىم، يېزىۋالاي دەپ قولۇمغا قەلەممۇ ئالدىم. بۇنى كۆرۈپ ناماقباي مۇنداق دېدى:

ـــ سۆزلىرىمنىڭ ئالدىدا بايىقىسى نېمىدى؟ سۆزلەي دېسەم، تېخىمۇ قىزىق گەپلىرىم بار، تۆكەي دېسەم پاتمان ـ پاتمان دەردىلىرىم بار. بوپتۇ ئۇكام، دەردىمنى قويۇپ، قىزىق ـ قىزىق گېپىمنى سۆزلەي، سىزنى ناخۇش قىلىشنى ئەمەس، بەلكى كۇلدۇرۇشنى كۆزلەي، ئەمسە دىققەت بىلەن ئاڭلاڭ! سۆزۈمنى باشلايمەن، ئەيب كۆرمەڭ، ئادىتىم شۇنداق، ئاغزىمغا پات ـ پات ناشۇال تاشلايمەن. شۇنداق قىلىپ ناشۇالنىڭ كارامىتى بىلەن دەريادىن ئۆتۈپ سوقچاق ئامبارغا باردىم، ھەسسەنىڭ نەدىدۇر، دەپ ئەتراپقا قارىدىم. قارىسام ھېچ يەردە كۆرۈنمەيدۇ. بىر ھاشارچىدىن سورىسام: «ئاۋۇ دامبىنىڭ كەينىگە قوزۇق قۇيغىلى كەتتى» دەيدۇ. ئېشىكىمنى ھەيدەپ دامبا كەينىگە ئۆتتۈم، مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالار دەپ بىر دۆڭگە چىقىپ كۆتتۈم. پەسكە قارىسام، ئۇچى زىلۋا، تۈۋى كەڭ، ئېگىزلىكى دامبا بىلەن تەڭ ھەر يوغان قوزۇقلار قاتار ـ قاتار تۇرىدۇ. ئەگەر دۆڭ توسۇۋالمىغان بولسا، ئۇنى ئادەم خېلى يىراقتىنمۇ كۆرىدۇ. مۇبادا ئۇنىڭ ھەربىر تېلىغا كوپىراتسىيەنىڭ بايتىلىدىن قىزىقىنى باغلاپ قويسىمۇ يۇلالمايدۇ، لاپ گەپ ئەمەس، مۇنداق قوزۇقنى ئادەتتىكى يەردە قۇيالمايدۇ. ھەيران بولۇپ تۇرسام، يېنىمدىن بىر ھاشارچى ئۆتۈپ قالدى، سالام قىلسام سالىمىنى ئېلىك ئالدى. سالامدىن كېيىن ئۇنىڭدىن:

«ئۇكام، بۇ قوزۇقلارنى شاڭخەيدىن مەخسۇس زاكاز قىلىپ ئەكەلدۇرگەنمۇ؟» دەپ سو-رىسام، كۆلۈپ كەتتى، كۆلۈپ بولۇپ گەپنىڭ راستىنى دەۋەتتى. ئۇقسام ئەسلىدە ئۇ قو-زۇق ئەمەس، ئوغلۇم ھەسىنەك يېگەن ناننىڭ كۈنجۈرىسى ئىكەن..

بۇنى ئۇقۇپ ھاشارچىلارنىڭ ئالدىدا ئىزا تارتتىم. لېكىن شۇنداقتىمۇ تاغاردىكى نان بىلەن ھەممەيلەنگە غىزا تارتتىم. غىزادىن كېيىن ھەسىنەككە رۇخسەت ئېلىپ ئۆيگە قاراپ يول ئالدۇق، يولدا بىر كوڭكا ئۇچرىمىدى، ئۆزىمىز ئىچگە چىقىپ، باشقا نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى كوزۇپقا سېلىۋالدۇق.

گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ناماقباي بىر توختىدى، مەن دېدىمكى: «سۆزلەۋېرىڭ، گەپلەر بەكمۇ ئوخشىدى.»

ئۇ ئاغزىغا ناسۋالدىن يەنە بىر چېكىم تاشلىدى، ناسۋال قاپقىنى قوينىغا سېلىپلا سۆ-زىنىڭ داۋامىنى باشلىدى:

ــ كوڭكا، كوڭكا دېسە بىر چىقىپ باقسام دەپتىكەنمەن، چىقىپ بىلدىمكى، ئېگىز ـ پەستە چېچاڭلايدىكەن، سۇغا كىرسە چوڭقۇر ـ دۆڭنى ئۇقالمايدىكەن. شۇڭا، نەچچە يەرگە پېتىپ كەتتى، چىقرالماي شوپۇرنىڭمۇ بېشى قېتىپ كەتتى. چاق ئاستىنى كولاپ يۈرۈپ ئا-خىر چىقاردۇق. ئۇسساپ كەتسە بۇرنىغا سۇ قۇيۇپ سۇغاردۇق. شوپۇر يامان نېمىكەن، ھەممە ئادەم تاماكا چېكىپ تۇتۇننى بۇرنىدىن چىقارسا، ئۇ كوڭكسىنىڭ ئاستىدىن چىقرىپ كېتىۋېرىدىكەن، كوڭكسى پېتىپ قالمىسلا نى ـ نى مەنزىلگە بىرەمدە يېتىۋېرىدىكەن. شۇنداق قىلىپ كېتىپ باراتتۇق، تۇيۇقسىز كوڭكا توختاپ قالدى، شوپۇر چۈشۈپ كۆزئەي-نىكىنى قولىغا ئالدى. قاراپ تۇرسام يول بويىدىكى بىر زەي كۆلنىڭ بېشىغا بېرىپ زوڭ ئولتۇردى. ئېھتىمالكى، كاللىسىنى سوئال بىلەن تولدۇردى. يېنىغا بارسام: «ھەي يۇرتداش، ماۋۇ كۆلنىڭ تېگىدە قانچە دۆنزىيە ئەسكەر بار؟» دەيدۇ، «ئەسكەر يوق» دېسەك، زادى ئىشەنمەيدۇ. بىردەم تۇرۇپ: «ئەسكەر بولمىسا قانچە مەكتەپ بار؟» دەپ سورايدۇ، بىر تەرەپتىن سوراپ، بىر تەرەپتىن كۆلگە بويۇنداپ قارايدۇ. بىز: «بۇ سۇ ئاستىدا ئادەم ياشـ-يالمايدۇ، شۇڭا بۇ يەرگە ھېچكىم مەكتەپ سالمايدۇ» دېسەك، «ئەمىسە ئاڭلاپ بېقىڭلار، پۈشتەك ئاۋازى كېلىۋاتىدۇ، جاۋاب بېرىپ بېقىڭلار، ئۇنى كىم چېلىۋاتىدۇ؟» دەپ سورايـ-دۇ، ھەسىنەك بىلەن كۆلۈشۈپ كېتىپ، «ئاڭلانغىنى پۈشتەك ئەمەس، پاقىلارنىڭ ئاۋازى» دېسەك تۇرۇپ كەتتى. بىركەم بولغاندا ئەقلىگە مۇنداق بىر پىكىر يەتتى: «ئۇنداق بولسا بۇ پاقىلارنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكى مۇشتۇمدەك بار، ئىگىسى خۇدا» دېسەك، ئۇ: «ھە،

شۇنداقمۇ» دەپ قويۇپ، كۆل بويىدىكى بىر يۇلغۇنلۇققا تەرەت سۇندۇرغلى كىرىپ كەتتى. ئۇنى «ئەمدى قاچان چىقار؟» دەپ، بېشىمىز قاتتى. دېگەندەك، ئارىدىن بىرەر - يېرىم سائەتمۇ ئۆتتى، سەۋر تاقىتىمىزمۇ پۈتتى. لېكىن شوپۇر ھېچ چىقمايدۇ. ئىزدەپ باقايلى دېسەك، يۇلغۇنلۇقنىڭ چوڭلۇقىدىن ئۇنىڭ نەدىلىكىنى ھېچكىم ئۇقمايدۇ. يەنە بىرئاز ساقلاپ باقتۇق، ئامال بولماي كوڭكىغا چىقتۇق. ھەممىمىز: «ھەيدىيەلەمسەن؟» دەپ سوردىسام، «ھەئە» دەيدۇ. «ئەمسە ھەيدە!» دېسەم، «ھەي!» دەپ قويۇپ قاراپ تۇرىدۇ. «ھەي ئەخمەق، مەن سېنىڭ ئاغزىڭدا مۇنداق ھەي! دەپ قويۇشۇڭنى دېمىدىم، ماۋۇ كوڭكىنى ماڭغۇزالامسەن دەپ سوردىم!» دېسەم، «بايا مېڭىۋاتقاندا كۆرۈۋالغان، مەنمۇ شۇنداق قىلىپ باقاي» دەپ بىر مونەككە دەسسەپتى، كوڭكا چىرقىراپ كەتتى. بۇنى ئاڭلاپ قۇلاق - مېڭەم سىرقىراپ كەتتى؛ ئۈستىدە يۇمىلاق تۇتقۇچى بار بىر دونايى تۆمۈرنى بىر يانغا قايرىۋىدى، كوڭكا ئېتىلغان ئوقتەك چېپىپ كەتتى، بىر سىلكىنىش بىلەن تەڭ بېشىم تورۇسقا قاتتىق تېگىپ كەتتى. بېشىم شۇنداق ئاغرىدىكى، شۇ ھامان كۆزۈمدىن چاقماق چېقىپ، بۇرنۇمدىن لاميۇچكا يېقىلىپ، ئاغزىمدىن شالا ئېقىپ، قۇلاقلىرىمدىن ھەسەن - ھۈسەن، كۆزلىرىمدىن مول ھوسۇل ئالدىم، كوڭكىنىڭ مۇنداق كارامىتى بارلىقىغا ھەيران قالدىم. كۆزۈمنى ئاچسام، كوڭكا ئاتتەك تېز كېتىۋاتىدۇ، ھەسسەك قورقۇپ ئىزىدا تۇگۈلۈپ يېتىۋاتىدۇ. ھاي دەپ بولغۇچە كوڭكا بىرىپ يول بويىدىكى تېرەكلەرگە سوقۇلدى، تاراڭ - تۇرۇڭ قىلىپلا ئەينەكلەرمۇ چېقىلدى. ئەينەكنىڭ چېقىلىشى بىلەن تەڭ مەنمۇ بىردىن ئۇچۇپ چېقىپ كەتتىم، شۇ ئۇچقانچە ئۇچا - ئۇچا بىر يەرگە يەتتىم. كۆزۈمنى ئاچسام مەھەللەمگە كېلىپ قاپتىمەن، ھەيران بولۇپ، «بۇ نېمە ئىش؟» دەپ قاپتىمەن. ئولتۇرۇپ بىرھازا ئويلاپ كەتتىم، ئىشلارنىڭ تەكتىگە ئاندىن يەتتىم، شوپۇر بىلەن ھەسسەك ھەققىدە خەۋەر يەتكۈزۈشكە تەشكىلگە دەرھال بالا ئەۋەتتىم. كېيىن ئۇقسام ھەسسەك ئېغىر يارىلىنىپتۇ، «شوپۇرغا قەست قىلىپ كوڭكىنى ئېلىپ قاچقان» دەپ قارىلىنىپتۇ. ئۇنى ئاقارتىپ بولغۇچە نەچچە يىل ئۆتتى، ئاشۇ نەچچە يىل داۋامىدا ماڭا تېخىمۇ قېرىلىق يەتتى. قېرىغاندا مانا ئەمدى قوغۇن بېقىپ كۈنىنى ئۆتكۈزدۇم، ئەمدى بولا، سەرگۈزەشتلىرىمنى سۆزلەپ بىر يەرگە يەتكۈزدۇم.

ناماقبايىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى قالدۇرماي يېزىۋالدىم، گويا چەكسىز دېڭىزدىن بىر تال گۆھەر قېزىۋالدىم، جاھائەتنى بىلسۇن دەپ مەنمۇ قايتا سۆزلىدىم، خۇشاللىقىنىڭ ناخۇشلۇقىنى يېڭىشىنى كۆزلىدىم...

توغرا مۆلچەرلەش

ھەرەمباغدا سوقۇش بولۇۋاتاتتى. بىر كۈنى ئەتىگەندە گومنداڭنىڭ بىر ئايروپىلانى كېلىپ پىلىموتتىن ئوق ياغدۇرۇشقا باشلىدى. بۇ كاساپەت ئايلىنىپ ئۇچۇپ يۈرۈپ بىزنى باش كۆتۈرگۈزمىدى. كوماندىرىم: «ھە، ئازنىباقى، بۇ كاساپەتكە بىر ئامال قىلساڭچۇ!» دېدى. شۇ چاغدا بۇ ئايروپىلان 2 ـ قېتىم ئايلىنىپ، يۇز مېتىر يىراقتا شۇڭغۇپ كېلىۋاتاتتى. مەن بېلىمدىن بىر گىرانات ئېلىپلا مۆلچەرلەپ تۇرۇپ ئاسمانغا ئاتتىم. گىرانات ئايروپىلاندىنمۇ يۇقىرى ئۆرلەپ، ئاندىن پەسلىدى ...

ـــ تەگكۈزەلمەپسەن-دە!ـــ دېدى ئابدۇباقى.

ـــ نېمىشقا تەگكۈزەلمەيدىكەن! گىرانات دەل ئۇچقۇچىنىڭ كابىنكىسىگە چۈشۈپ پارتلىدى، دېگىنە!

ـــ ماڭە، پوچى! ئۇچقۇچىنىڭ كابىنكىسى ھەم يېپىقلىق تۇرسا، گىرانات ئۇنىڭ ئىچىگە قانداق چۈشىدۇ؟

ـــ ئۇچقۇچىنىڭ شۇ چاغدا چەككەن تاماكىسىنى تاشلۇۋېتىش ئۈچۈن ئەينەكنى ئاچقاندى.

ـــ يالغان سۆزلىمە! ئايروپىلان ئىچىدە تاماكا چېكىشكە رۇخسەت قىلىنمايدۇ.

ـــ ھەي ئەخمەق، ئۇنىڭ تاماكا چەككىنىنى مەندىن باشقا كىم كۆرەتتى!

بوراننىڭ كۈچى

مەن بالا ۋاقتىمدىمۇ ناھايىتى چاققان ۋە زېرەك ئىدىم. بىر كۈنى كالىغا سامان ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن تاغارنى ئېلىپ خامانغا كېتىپ بارسام، تۈيۇقسىز قاتتىق بوران چىقىپ كەتتى، بوران مېنى خۇددى بىر پارچە قەغەزنى ئۇچۇرغاندەك ئۇچۇرۇپ ئېلىپ كەتتى. قارىسام، مەسۇمباينىڭ بېغىنىڭ ئۈستىگە كېلىپ قاپتىمەن. شۇ چاغدا كالىلامغا بىر ئەقىل كەلدى. مەن بوراننىڭ كۈچى بىلەن ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ، نەشپۈت، قوتۇر ئامۇتلارنى تالىلاپ ئۈزۈپ تاغارغا سالدىم. ئالتە ـ يەتتە باغنىڭ ئۈستىدىن ئۆتكەندە تاغىرىم يېرىملاشتى.

ئەمدى بولار، دېدىم. جېنىم كىچىك، كۆتۈرەلمەيدىغانلىقىمنى ئويلىدىم-دە، بەلبېغىم بىلەن تاغارنىڭ ئاغزىنى بوغدۇم. بوران تەلىيىمگە يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتىپ، مېنى بىزنىڭ مەھەللىگە ئۈچۈرۈپ كەتتى. شۇ چاغدا دادام ئات هارۋىسىنى هەيدەپ كېتىۋاتقانىكەن. مەن پەسلەپ چۈشۈپلا هارۋىغا ئولتۇرۇۋالدىم. تاغاردىن بىر نەشپۈتنى ئېلىپ:

— نەشپۈت يەڭ، دادا!— دەپ بەردىم.

— هوي، مەن سېنى سامانغا ئەۋەتسەم، نەشپۈت ئەكەپسەنغۇ!

— هەيران بولماڭ، دادا. بورانىڭ كۈچى!— دېدىم مەن.

ئۆردەك ئېتىش

باشقا ئوۋچىلار پىتىرە مىلتىقلىرى بىلەن ئوۋ قىلىشسا، مەن كۆپرەك بەش ئاتار بىلەن ئوۋ قىلاتتىم. بىر يىلى كۈزدە ئون نەچچە ئاغنىمنى بىلەن ئۆردەك ئاتقىلى چىقتۇق. سازلىقتا يېقىنلاپ بېرىشىمىزغا قومۇشلۇق ئىچىدىن بىر توپ ئۆردەك پۇرىدە ئۈچۈپ چىقتى.

— هېكىم، ئاتە!— دېدىم مەن.

ئۇنىڭ قوش ئېغىز مىلتىقىدىن ئىككى پاي ئوق ئۇزۇلدى. ئەمما بار - يوقى بىر ئۆردەك يەرگە چۈشتى. قارىسام، ئۆردەكلەر يىراقلاپ كېتىشتى. ئەللىكتىن ئارتۇق بىر توپ ئۆردەكتىن ئاران بىرى چۈشكىنگە هەممىمىز ئەپسۇسلىنىپ قالدۇق.

«خەپ، ئۆردەكلەر!» دېدىم مەن. كۆپ ئۆتمەي، هېلىقى بىر توپ ئۆردەك بۇلۇت بىلەن تەڭ ئۈچۈپ ئايلىنىپ كەلدى. مەن هەممىسىنىڭ ئالدىدا ئۈچۈپ كېلىۋاتقان بىر ئۆردەكنى قارىغا ئېلىپ ئاتتىم. «تاڭ» قىلغان ئاۋازدىن كېيىن هېلىقى ئۆردەك پوكلا قىلىپ يەرگە چۈشتى. يەنە «تاڭ - تاڭ» قىلىپ ئىككى پاي ئېتىۋىدىم، «پوك - پوك» قىلىپ ئىككىسى چۈشتى. «تاڭ - تاڭ - تاڭ- تاڭ» قىلىپ كەينى - كەينىدىن ئاتسام، «پوك - پوك - پوك - پوك» قىلىپ تۆتى چۈشتى. هەش - پەش دېگۈچە هېلىقى بىر توپ ئۆردەكنى تاغارلارغا قاچىلاپ قايتىپ كەلگەنىدۇق.

داۋۇت لاپچى بىلەن ئاۋۇت لاپچى

بىر يىزىدا داۋۇت لاپچى بىلەن ئاۋۇت لاپچى دەيدىغان ئىككى ئادەم بار ئىكەن. ئۇلار بىر يەردە بولۇپ قالسىلا توختماي لاپ ئېتىشىدىكەن. بىر كۈنى ئۇلار يەنە ئۇچرىشىپ قاپتۇ-دە، لاپ ئېتىشىشقا باشلاپتۇ. داۋۇت لاپچى دەپتۇ:

—بۇ يىل يىزىنىڭ ئايىغىدىكى تاشلىنىپ قالغان 10 مو يەرنى كۆتۈرە ئېلىپ قوغۇن تېرىدىم دەڭلا، قوغۇنلىرىم شۇنداق ئوخشاپ كەتتىكى، ئەييۇھەننىس! بۇنى سىلىگە قانداق تەرىپلەپ بېرىشنىمۇ بىلمەيۋاتىمەن.

خەۋىرىڭلار بار، قوغۇنلۇق بىلەن بىزنىڭ ئۆيىنىڭ ئارىلىقى 10 چاقىرىم كەلمەيدىغۇ چوقۇم 8 چاقىرىم كېلىدۇ. قوغۇننىڭ باش بۇرنى پىشۇاتقان چاغلار ئىدى. ھەر كۈنى تاڭ سەھەردە نېمىدۇ بىر نېمىنىڭ «پاڭ - پاڭ!» قىلغان ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىدىغان بولۇپ قالدىم. ھە دېگەندە نېمىنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى، بۇ ئاۋازلارنىڭ نەدىن چىقىۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالماي ئىچىم پۇشتى. كۈندۈزى مەھەللىدىكى ئەل - جامائەتتىن سوراپ-سۈرىسام، ئۇلار: بىزمۇ ئاڭلاۋاتىمىز، بىر يەردە ھەربىيلەر زەمبىرەك ئېتىشنى مەشىق قىلىۋاتامدۇ نېمە؟ دېيىشتى. زەمبىرەكنىڭ ئاۋازى بۇنداق قاتتىق بولامدۇ، دەپ ئانچە ئىشەنمىدىم. ئۇزاق ئۆتمەي سىر ئاشكارا بولدى دەڭلا.

بىر كۈنى تاڭ سەھەردە يەنە شۇ «پاڭ - پاڭ!» ئاۋازلار كۈندىكىدىنمۇ قاتتىق ئاڭلانغىلى تۇردى. بۇ نېمە ئىشتۇ؟ دەپ كۆڭلۈمگە كەلمىگەن ئىشلار كەلدى. پىشايۋان ئاستىدا ياتاتتىم، ئۇشتۇمتۇت بىر نەرسە «پوككىدە» قىلىپ ھويلىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا چۈشمەسمۇ! بېشىمنى ئىتتىك كۆتۈرۈپ شۇنداق قارىسام، تازا يوغان تەكىيەك بار بىر قوغۇن بەش پارچە بولۇپ يېتىپتۇ. دەرھال ئورنۇمدىن تۇرۇپ قوغۇننىڭ كىچىكرەك بىر پارچىسىنى قولۇمغا ئالدىم-دە، شاپىقىغا قاراپلا تونۇدۇم. بۇ دەل مەن تېرىغان ئېتىزلىقنىڭ قوغۇنى ئىكەن. نەچچە كۈندىن بۇيانقى ئاۋازلار باشقا نەرسە ئەمەس. بىزنىڭ ئېتىزدىكى قوغۇنلارنىڭ يېرىلغىنىكەن دەڭلا! بۇ كاساپەتلەر ئېتىزدا يېرىلغانىنى ئاز دەپ پىلىكىنى ئۇزۇپ ھويلامغا چۈشۈپتۇ ئەمەسمۇ!

ئاۋۇت لاپچى دەپتۇ:

— توغرا. بىر يىلنىسى ئاشۇ سىلى قوغۇن تېرىغان يەرگە مەنمۇ بەسەي تېرىغانتىم دە.

مەمسلەر. توۋا دەيمەن، بەسەيمۇ شۇنداق ئوخشايدىكەنە! ھەربىر تۈپى بىر ئادەمدەك بولۇپ كەتتى دەڭلا. ئۇنىڭ شۇڭلىرى ئىچ - ئىچىدىن تۇرۇلۇپ چىقىۋەرگەندىن كېيىن بىر تۈپ بەسەي بىر پاتمان يەرگە پاتمغلى تۇردى. ئەمدى بۇنى قانداق قىلارمەن دەپ ئويلاپ ھەممىسىنىڭ بېلىدىن باغلاپ قويىاي دېگەن يەرگە كەلدىم-دە، بازارغا بېرىپ، بىرمۇنچە پۇل خەجلەپ تازا پىششىق ئېشىلگەن ئارغامچىدىن سېتىۋالدىم. ئارغامچا بولغاندىمۇ تازا قىل ئارغامچىلاردىن دەڭلا. ئارغامچىلارنى بىر غۇلاچ - بىر غۇلاچتىن كېسىپ، ئېتىزدىكى ھەربىر تۈپ بەسەينىڭ بېلىدىن مەھكەم باغلاپ قويدۇم. بىرنەچچە كۈن ئۆتۈكەندىن كېيىن، مەنمۇ ئۆيدە يېتىپ خۇددى سىلى ئاڭلىغاندەك «پاس - پۇس!» قىلغان ئاۋازلارنى ئاڭلىدىم. نېمىنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى ئۇقماي يۈرۈپتىمەن. بىر كۈنى ئېتىزغا بېرىپ قارىسام، بەسىيم ئوخشاپ كەتكەنلىكتىن ھېلىقى مەن باغلاپ قويغان ئارغامچىلارنى ئۈزۈپ بوپتۇ. سىلى بىز قوغۇن - تاۋۇز، كۆكتات - پۆكتات تېرىيدىغان بولساق ھەرگىز بوش كەلمەيمىز جۇمۇ!

— شۇنداق ئاۋۇتاخۇن، ھەرقانداق نېمىنىڭ ئوخشىمىقى چاپقان كەتمەنگە باقىدۇ. ياش چاغلىرىمىزدا بىز كەتمەن چاپىدىغان بولساق يەرنىڭ ئومۇرتقىسى ئۇشتىلىپ، مېڭىسىنىڭ قېتىقى چىقىپ كېتەتتى. شۇ چاغدا ماڭا ھەرقانداق كەتمەن كار قىلماي ئالاھىدە بىر كەتمەن ياساتمىدىمۇ. خەۋىرىڭلار باردۇ؟ ئىككى كەتمەنلا توپا ئاتسام بىر ماشىنا توشاتىدىغۇ. شۇ كەتمەن ھېلىمۇ بار. يېقىندا بىر قۇرۇلۇش ئورنىدىن ئاشۇ كەتمىنىڭنى بىزگە بەرگىن، ئۇنىڭ ئورنىغا بىز ساڭا بىر ماشىنا بېرەيلى، دېۋىدى، ئۇنىمىدىم.

ئاۋۇت لاپچى دەپتۇ:

— ياش ۋاقتىمىزنى قويۇپ تۇرايلى، ھېلىمۇ كۆچتىن قالماپتۇ. داۋۇت ئاخۇن، مەن تېخى ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا كۆچۈمنى يەنە بىر قېتىم سناپ باقتىم. بىر كۈنى بازارغا بېرىپ تاشيول بىلەن قايتىپ كېلىۋاتاتتىم. تۆۋەنكى مەھەللىدىكى كۆۋرۈكنىڭ يېنىغا بىرمۇنچە ئادەم ئولىشىۋاپتۇ. نېمە ئىش بولدىكىن، دەپ بارسام 5 تونناىق بىر ماشىنا يۈكى بىلەن پاتقاققا پېتىپ قاپتۇق. زەنجىر تاپانلىق بىر تراكتور سىم ئارغامچا بىلەن ئالدىدىن تارتىۋاتىدۇ. كەينىدىن 20 - 30 ئادەم ئىتتىرىۋاتىدۇ. لېكىن ماشىنا ئورنىدىن قوزغىلىمىدۇ قويماي تۇرىدۇ. ئاخىر چىداپ تۇرالماي: بولدى - بولدى، ھەممىڭلار نېرى تۇرۇڭلار، تراكتورغا باغلىغان سىم ئارغامچىنىمۇ يېشىۋېتىڭلار دېدىم-دە، ماشىنىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ

بىرلا مۇرىدەپ ماشىننى تۆز يولغا چىقىرىپ قويدۇم. ھەممىسى ھەيران بولۇپ ماڭا قاراپلا قالدى.

داۋۇت لاپچى دەپتۇ:

— سىلىغۇ ماشىننى مۇرىدەپ چىقىرىپسىلەر، مەن بولغان بولسام، بىر پۈتۈم بىلەن ئىتتىرىپلا چىقىرىۋېتەتتىم ئەمەسمۇ.

ئاۋۇت لاپچى دەپتۇ:

— مەنمۇ شۇنداق قىلايمكەن دەپ ئويلىغان، لېكىن پۈتۈم ماشىنغا قاتتىقراق تېگىپ كەتسە، بىكاردىن - بىكار ساپساق بىر ماشىنا ماكچىيىپ كېرەكتىن چىقىپ كەتمىسۇن دېدىم-دە!

يۇيۇنۇش

— يانچۇق قۇرۇقدىلىنىپ قالغان كۈنلەر ئىدى،— دەپ سۆز باشلىدى ئازنىباقى،— مۇنچىغا بېرىپ كېلەي دېسەم، يېنىمدا پۇل قالماپتۇ. بىركىمدىن قەرزمۇ سورىمىدىم. يۇيۇنۇشتىنمۇ يالتايمىدىم. كىيىم - كېچەكلىرىمنى سېلىپ، تامبىلىم بىلەن كىرئالغۇغا (كىر يۇيۇش ماشىنىسىغا) سەكرەپ چۈشۈپلا، كۈنۈپكىنى بېسىۋەتتىم. پاھ، ھۇزۇر دېگەن مانا شۇنىڭ ئۈچىدە ئىكەن دېگىنە! بەدىنىمنى ئىشقىلاپ سۈرتۈپمۇ ئاۋارە بولمىدىم. ماشىنا ئۆزى بىرەەم ئوڭغا، بىرەەم سولغا پىرقىراپ مېنى يۇيۇۋەردى. ئوڭ - تەتۈر پىرقىراۋەرگەندىن كېيىن بېشىم قېيىپ، ھوشۇمدىن كېتىپتىمەن.

— سەن ئاسانلا ھوشۇڭدىن كېتىدىغان ئادەم ئەمەس. ئۇخلاپ قالغانسەن؟— دېدى لاپ ئاڭلاۋاتقانلاردىن بىرى.

— راست دېدىڭ، ئاداش! بوۋاق چېغىمدا ئانام تەۋرەتكەن بۆشۈكتە ئۇخلىغانىدەك ھۇزۇرلىنىپ ئۇخلاپتىمەن. سۇنۇڭ شالاقلىشى ئانام ماڭا بۇلماق ئېتىۋاتقانىدەك ئاڭلاندى. بىرئازدىن كېيىن ماشىنىمۇ جىمىپ قالدى. ئۇيقۇلۇقتا پۈت - قولۇمنى مىدىرلاتسام، بوش تۇرىدۇ. تامبىلىمنى تۆتۈپ باقسام، چىلىق - چىلىق ھۆل! ئاللا دېدىم، چوڭ - كىچىك تەرەت قىلىۋەتكەن ئوخشايمەن دەپ ئانامدىن قورقتۇم. ھەممە يېرىمنى بۇلغىۋەتمەي دەپ ئورنۇمدىن چاچراپ قوپسام، ئۆزۈم كىرئالغۇنۇڭ ئىچىدىن چىقىۋاتىمەن ئەمەسمۇ!

چۈشىدە تېپىۋالغان پۇللار

ـــ ئازنىباقى ئاكا،ـــ دېدى سورۇندىكىلەردىن بىرى،ـــ سەن ئوقىتىڭنىڭ تاينى يوق بىر نەرسە ئىدىڭ. بىردىنلا بېيىپ كەتتىڭغۇ؟ بىر گەپ بار جۇمۇ سەندە!..

ـــ مەندە نېمە گەپ بولاتتى،ـــ دېدى ئازنىباقى،ـــ چۈشۈمدە تېپىلغان پۇل بىلەن بېيىپ قالدىم.

ـــ جۆيلۈمە!ـــ دېدى ھېلىقى يىگىت،ـــ چۈشۈڭدە بىر تاغار پۇل تېپىۋالساڭمۇ، ئەتىسى ئويغانساڭ ھېچنېمە يوق، ئۇنداق پۇلنى بىزمۇ كۆپ قېتىم تېپىۋالغان.

ـــ راست دەيسەن، ئىنىم! مەنمۇ چۈشۈمدە بىرنەچچە قېتىم پۇل تېپىۋالغاندا، قوينۇمغا سېلىپ چىڭ تۇتۇپ ياتتىم، ئەتىسى ئويغانسام پۇل يوق. 2 ـ قېتىم ياستۇقنىڭ ئىچىگە تىقىپ، مەيدەمگە بېسىپ ياتسامۇ يوق. 3 ـ قېتىم تېپىۋالغان پۇلنى قۇچاقلاپ، چوڭ ساندۇقنىڭ ئىچىگە كىرىۋالدىم. خوتۇنۇم ساندۇقنى قۇلۇپلاپ قويدى. ئەتە ئويغانغاندا بۇ پۇلغا نېمىلەرنى ئېلىشنى ئويلاپ ياتتىم. ئەتىسى خوتۇنۇم ساندۇقنى ئېچىپ، مېنى ئويغاتتى، مەن ساندۇقتىن بېشىمنى كۆتۈرسەم، تاڭ ئېتىپ كېتىپتۇ. بىراق يەنە پۇل يوق. بۇ پۇللارنى شەيتان ئېلىپ قاچمىسا نەگە كېتىدۇ؟! خەپ توختا!ـــ دېدىم-دە، ئويلاپ - ئويلاپ، بۇنىڭغا بىر ئامال تاپتىم.

بىر كۈنى چۈشۈمدە يەنە بىر سومكا پۇل تېپىۋالدىم. ئۆيگە ئاپىرىپ سانىسام، ئارتۇق - كېمى يوق يۈزمىڭ سوم ئىكەن. بۇنى دەرھال بانكىغا ئاپىرىپ، قەرەلسىز ئامانەت قويۇۋەتتىم. «مەندىن باشقا ئادەم چەكنى ئېلىپ كەلسە پۇل بېرىلمىسۇن» دەپ تاپىلاپمۇ قويدۇم. ئاندىن پۇلنىڭ چېكىنى قولۇمدا چىڭ تۇتۇپ، پەلەي قاپلىۋالدىم. ئەتىسى ئويغانسام، خۇداغا شۈكۈر، چەك قولۇمدا تۇرۇپتۇ.

ـــ شەيتان قولۇڭدىن چەكنى ئېلىپ قاچمايتۇ-ھە؟

ـــ ئېلىپ قاچقىنى بىلەن بانكىدىن پۇلنى ئالىدىغان چاغدا تۇتۇلۇپ قالىدۇ-دە!

ئۇزۇن يوللۇق تېلېفوندا

ئۆتكەن يىلى يازدا قەشقەرگە بېرىپ ئىككى ئاي تۇرۇپ قالدىم. مېۋە ـ چۈشلىرىنىڭ ئەلۋەكلىكى ۋە شىرىنلىكىدىن قەشقەرنى جەننەت دېسەك بولىدىكەن. بىر كۈنى ئەنجۇر يېـ ۋېتىپ باللىرىم يادىمغا كەلدى ـ دە، گېپىمدىن ئۆتمىدى. بىر سوملۇق ئەنجۇرنى ئېلىپ پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسگە باردىم. غۇلجىغا ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون بېرىپ باللىرىمنى چاقىرتتىم. تېلېفونىست بىزنىڭ ئۆيدىكى تېلېۋىزورلۇق تېلېفونغىلا ئۇلاپ بەردى. تۇرۇپكىنى قىزىم گۈلنار ئالدى. قىزىمنى كۆرۈپ، ئاتىلىق ھېسسىياتىم بىلەن قۇچاقلاپ، ماڭلىيىغا سۆيدۈم. بىز ئۇزاق ئەھۋاللاشتۇق. ئاندىن قولۇمدىكى ئەنجۇردىن بىرنى قىزىمنىڭ ئاغزىغا سېلىپ قويدۇم. قالغىنىنى ئۇكىلىرىڭ بىلەن يە دەپ بەردىم. قىزىم رەھمەت دەپ ئالدى.

شۇ ئارىلىقتا ئىچكىرىكى ئۆيدىن ئايالىم يۈگۈرۈپ چىقتى (ئايالىمنى ئون يىل كۆرمەـ سەمۇ ھېلى كۆرگەندەك ئىدىم). ئۇ، تۇرۇپكىنى ئېلىپ ئەھۋال سورىدى:

ـــ سالامەتمۇ سىز؟ قەشقەردىن قاچان قايتىسىز؟ قايتقاندا ماڭا بىر كۆڭلەكلىك چېكەن ئالغاچ كېلىڭ، جۇمۇ!

ـــ ساڭا بىر باغلاپ تىكەن ئالغاچ بارىمەن.

ـــ مەن تىكەننى نېمە قىلاتتىم؟ چىتلايدىغان بېغىم بارمىدى؟

ـــ ئۆزۈڭنى چىتلىمامسەن!

ـــ سەن ئۆزۈڭنى چىتلۇال، بېشىڭنى يەيدىغان سارىڭ!..ـــ دەپ سەنلەپلا تىللاشقا باشلىدى. ئاچچىقىم غۇژۇيدە كەلدى ـ دە، بىر كاچات سالدىم. ئايالىم شۇ ھامان چۇقان سېلىپ يىغلىدى:

ـــ سەن ئۇجمە كۆڭۈل سارىڭ قەشقەرگە بېرىپ بۇزۇلۇپسەن، بۇزۇلساڭ بۇزۇل. مېـ نىڭ خېتىمنى بەر!ـــ دەپ ياقامغا ئېسىلدى، مەنمۇ ئۇنىڭ چېچىدىن قارماپ تۇتۇپ:

ـــ خېتىڭنى ئالىدىغان يەرگە يۇر، ئەمسە!ـــ دەپ تېلېفونخانىدىن تاشقىرىغا دارقىرـ تىپ سۆرىدىم. تېلېفونخانىدىكىلەر:

ـــ ھاي ـ ھاي! ئىش چاتاق بولدى!..ـــ دەپ مېنى تۇتۇۋېلىشتى. قارىسام تېلېفون ۋە ئۇنىڭغا چېتىلغان تېلېۋىزور ئاپپاراتلىرى ھەممىسى ئۇستەلدىن يەرگە چۈشۈپ چېقىلىپتۇ.

ـــ تېلېفونخانىدىكىلەر ئاندىن سېنىڭ ياقاڭغا ئېسىلغاندۇ؟ـــ دېدى ئابدۇباقى.

ـــ ئېسىلمامدىغان! ئۆز باھاسى بويىچە 4200 سوم تۆلەپ بېرىپ چېقىپ كەتتىم.

سەن بولغان بولساڭ...

بىر كۈنى ساۋۇت لاپچى ئاغىنىسىگە مۇنداق دەپ لاپ ئېتىپ بېرىپتۇ:

ــ ئاداش، مەن توخۇ سېتىۋېلىش ئۈچۈن بازارنى ئارىلاپ يۈرۈپ بىر توخۇنى ئالدىم دېگىنە. ئۇ توخۇنى ئاپىرىپ سويسام ئىچىدىن بەش چوڭ چىنە ماي چىقماسمۇ. بۇ ماي بىلەن راسا ئوخشىتىپ بىر قازان پولۇ قىلدىم-دە، ئوغۇل - كېلىنلىرىمنى ئالتە نەۋرەم بىلەن ئۆيگە مېھمانغا چاقىردىم. ئۇلار بەھۇزۇر ئولتۇرۇشۇپ، پولۇدىن تويغىچە يېيىشتى. ماينىڭ كۈچى بىلەن ئالتە نەۋرەم كېچىچە ئۇچسىغا يوتقانمۇ ئارتماي چىقتى. شۇ كۈنى سەنمۇ بولغان بولساڭ، مەن ئەتكەن پولودىن راسا كەلتۈرۈپ بىر قورساق يېگىنگىدە، سەنمۇ قىشچە ئۇستۈڭگە كىيمەمۇ كىيمەي چىققان بولاتتىڭ!

ئېچمىزدە كۈلۈۋاتىمىز

بىر كۈنى بىر ئولتۇرۇشتا، ساۋۇت لاپچى ئاغىنىلىرىگە:

ــ مەنزە مۇشۇ كۈنلەرە تولىمۇ تېز چاقچاق قىلىدىغان بولۇپ كەتتىم جۇمۇ! ھەرقانداق ئادەمنى بىر ئېغىز گەپ بىلەن كۈلدۈرۈپ، ئاچچىق ئۇچەيلىرىنى ئۈزۈۋېتىمەن،ــ دەپتۇ.

ئاغىنىلىرىنىڭ بىرى:

ــ قېنى ساۋۇت ئاداش، چاقچاق قىلغاچ ئولتۇرمامسەن؟ــ دەپتۇ.

ساۋۇت لاپچى بىردەم ئۈنى، بىردەم بۇنى دەپ بېقىپتۇ. لېكىن ئولتۇرۇشتىكىلەرنى زادىلا كۈلدۈرەلمەپتۇ. ئاخىر:

ــ كۆپچىلىك، كۈلمەيسىلەرغۇ؟ــ دەپتۇ.

كۆپچىلىك:

ــ ئېچمىزدە كۈلۈۋاتىمىز،ــ دەپتۇ.

ئاجايىپ سائەت

ــ ھازىرقى سائەتلەرنى سائەت دېگىلى بولامدۇ،ــ دەپ لاپ ئۇرۇپتۇ بىر لاپچى،ــ سوتكىسىغا بىر قېتىم بۇرىمساڭ توختاپ قالدۇ. مېنىڭ بىر سائىتىم بولىدىغان، سائەت دەپ شۇنى دېسە بولىدۇ. ئۇنىڭ قانداق سائەت ئىكەنلىكىنى دەپ بېرەي: بىر سائەتنى بىر ئاتنىڭ پۇلىغا ئاران ئالغىلى بولىدىغان، ئاندا ـ ساندىلا كىشىلەر سائەت تاقىيالايدىغان چاغلار ئىدى. مەنمۇ تاقايچۇ، دەپ سائەت ئالدىم. تازا تومۇز كۈنلىرى ئىدى، چۆمۈلگىلى دەريا بويىغا باردىم. سۇدىن چىقىپ كىيىملىرىمنى كىيىپ ئۆيگە يېنىپ كەلدىم. قارىسام سائەت يوق. دەريا بويىدا كىيىملىرىمنى يەشكەن يەردە ئۇنتۇپ قاپتىمەن، قايتىپ بېرىپ ئىزدەشكە خۇشياقمىدى. كېلەر يىلى تومۇزدا سۇغا چۆمۈلگىلى يەنە دەريا بويىغا باردىم. سۇغا چۆمۈلۈپ بولۇپ، ئاپتاپتا قاقلىنىپ ياتسام، بىر نېمە «چىك ـ چىك ـ چىك ـ چاك» قىلىدۇ، يا ھايۋاننىڭ ئاۋازىغا، يا ئۇچار قاناتنىڭ ئاۋازىغا ئوخشىمايدۇ. ھەيران قالدىم. تازا دىققەت قىلسام، چىكىلدىغان ئاۋاز مەن ياتقان يەردىن قىرىق ـ ئەللىك مېتىرچە نېرىدىكى بىر چۆپلۈكنىڭ ئىچىدىن كېلىۋاتىدۇ. بىر دەسسەپ ـ ئىككى دەسسەپ باردىم. چۆپلۈكنى ئاختۇرسام، سائەت تۇرىدۇ، قولۇمغا ئالسام مېنىڭ سائىتىم.

ــ ئۇنى كىم بۇراپ قويۇپتۇ؟

ــ ئۇنى كىم بۇراپ قويماتتى. بۇلتۇر ئۆزۈم بۇراپ قويغان پېتىچە مېڭىۋېتىپتۇ ئەمەسمۇ.

بېدىنىڭ ئاستىدا قاپتۇ

ــ بەلكىم ھېچقايسىڭلار ئايروپىلان دەپ ئاڭلىغان بىلەن تېخىچە كۆرمىگەن بولۇ. شۇڭلار مۇمكىن،ــ دەپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ ئوسمان بۆرە،ــ مەن ئايروپىلاننى يىگىرمە يىلنىڭ ئالدىدىلا كۆرگەن. ھەر يىلى بىز بىرەر مەڭ باغ بېدە بېسىۋالاتتۇق. بىر يىلى ئەتە يازدا ئۆگزىدىن بېدە ئېلىشقا توغرا كېلىپ، بىر باغ بېدىنى ئېلىشىمغا «گۇر ـ گۇر»لا قىلىپ بىرنېمىلەر ئۇچۇپ چىققىلى تۇردى. قارىسام ئايروپىلانلار ئىكەن. ئۇچقۇچىلىرى ئاچلىقتىن ئۆلۈپ قالغىلى تاسلا قاپتۇ. ئۇلار كۈزدە بىزنىڭ ئېغىلنىڭ ئۈستىگە قونغاندا، مەن كۆرمەي ئۈستىگە بېدە تاشلاپ باستۇرۇۋېلىپتىمەن. قىشچە بېدىنىڭ ئاستىدا قاپتۇ ئەمەسمۇ.

بۇ تەرەپ تۆۋەنكەن

ــ ئوسمان، ئايروپىلانغا چۈشكەنمىدىڭ؟

ــ چۈشمەي. بىر يىلى شودۇينىڭ ئىشى بىلەن بېيجىڭغا بېرىشقا توغرا كېلىپ قالدى. بىر تونۇشنىڭ ئايروپىلانغا چۈشۈۋالدىم. ئايروپىلاندا پۇتۇمنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرسام، ئۇچقۇچى ئاغىنە: «ئوسمان، يەلپۇچ چۈشمىگىن يەنە» دەيدۇ. «قورقما، ھەر يۇگۇرۈك ئاتلارنى قوشقان خادىمىڭ ھارۋىلاردىن يەلپۇچ چۈشمىگەن يەردە، سېنىڭ ئايروپىلانىڭدىن يەلپۇچ چۈشەتتىمۇ» دېدىم. ئايروپىلان يولىنىڭ كاتىگىمۇ يامانكەن ئەمەسمۇ. تولا جالاقشىتىپ ئۇچەي ـ باغرىمنى قوچۇۋەتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇچ سائەتتىلا بېيجىڭغا بار-دۇق. بىر دەڭگە چۈشتۇق، دەڭجا لوخەننىڭ ئايالى ئوبدان نېمىكەن، ئاۋۋال چاچىتەك سوزۇپ بىر تەخسىدىن لەڭمەن قىلىپ بەردى، كەيىندىن ئوخشىتىپ بىر كورا ئەتكەنچاي ئېتىپ بەردى. چېيىنى ئىچىپ، شامسىنى راسا چاينۇالدۇقتە، ئىشىمىزنى پۈتكۈزۈپ، نا-مازدىگەرنى ئوقۇۋۇپ قايتتۇق. ياناشمىزدا ئايروپىلان بۇلۇتقا پېتىپ قېلىپ، پىشاڭ سې-لىپ ئاران چىقاردۇق. شۇنداق قىلىپ، ئىككى يېرىم سائەتتە يېتىپ كەپتۇق.

ــ ھوي، ئۇچ سائەتتە باردۇق دەۋاتاتتىڭ، قايتقاندا ئەجەب تېز كەپسىلەرغۇ؟

ــ بۇياق يەر تۆۋەنىكەن ئەمەسمۇ.

قىرغاۋۇلنى شۇنداق تۇتاتتۇق

ــ بىزنىڭ يۇرتتا قىرغاۋۇل شۇنداق كۆپ ئىدىكى،ــ دەپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ ئوسمان بۆرە،ــ ملتىق بىلەن ئېتىپمۇ ئاۋارە بولمايتتۇق. قىشلىقى بىزنىڭ باغقا قىرغا-ۋۇللار توپ ـ توپى بىلەن چۈشەتتى-دە، سېمىزلىكىدىن قارغا پېتىپ قېلىپ، ئۇچالمايتتى. تاغارنى ئېلىپ چىقىپ ئۇسۇپ ـ ئۇسۇپلا ئەكىرەتتۇق.

ئايروپلاندا چقتىم

ـــ هېسامكا، شەھەردىن قاچان چقتىڭ؟
ـــ هازىر چقىشىم.
ـــ نېمىدە چقتىڭ، ماشىنىدىمۇ؟
ـــ ياقەي، ئايروپلاندا.
ـــ ۋاھ، ئەمسە ئايروپلانىڭ قېنى؟
ـــ تومۇزنىڭ قىزىقىدىن قاچۇرۇپ يارغا تارتىپ قويدۇم.

ئوقەتنىڭ نەتىجىسى

ئوقەتنىڭ گېپى چقىپ، هېسام سورۇندىكىلەرگە مۇنداق پاراڭ سېلىپ بەردى:
ـــ ياش ۋاقتىمدا پۇل تاپقۇدەكلا ئىش بولسا قىلىپ بېقىۋىدىم. بىر يىلى شەھەردە تۇ-مۇر ئەزانلىشىپ كەتتى. «توختا!» دېدىم-دە، بار پۇلۇمغا تۆمۈر ئېلىپ، بىر چوڭ ئامبارغا بېسىۋەتتىم. بۇ ئىشقا تاپا - تەنە قىلغانلارمۇ بولدى. غەڭ قىلمىدىم. دېگەندەك، ئىككى يىلدىن كېيىن تۆمۈر دېگىنىڭ تۇتىيا بولۇپ كەتتى. «ھە هېسامباي، ئەمدى پۇل تېپىشنى بىل!» دېدىم-دە، ئامبارنىڭ قۇلۇپىغا ئاچقۇچنى شاراقلىدە سېلىپ، ئىشكنى ئاچتىم...
ـــ ھە... ھە...! ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ!ـــ بىراۋ تاقەتسىزلىك بىلەن سورىدى.
ـــ نېمىسنى دەيسىلەر، چاشقان دېگەن كاساپەتلەر تۆمۈرلەرنى يەپ، كېپەكتەك قىلىۋېتىتۇ.

زىمىستان قىشتا

ـــ مەھەللىمىزدە قىرغاۋۇل كۆپ قونىدىغان بىر دەرەخ بار ئىدى. بىر قىشتا تاغارنى ئېلىپ چقىپ تۇرۇپ، دەرەخنى بىر تېپىپتىكەنىمەن، بىردەمدە بىر تاغار قىرغاۋۇل بوپ-تۇ،ـــ دېدى هېسام.
ـــ قويۇڭا هېسامكا، توڭلاپ قالغۇچە قونۇپ تۇرۇۋېرىدىغان قانداق قىرغاۋۇللاركەن ئۇ؟
ـــ قەھرىتان سوغۇقتا قىرغاۋۇل تۇرماق، دەرەخكە قونساڭ سەنمۇ توڭلاپ قالسەن.

ئوقلارنىڭ ئىزى

قارىغا ئېتىش مۇسابىقىسىگە قاتناشقان ھېسام ئۆزى ئاتقان بەش پاي ئوقتىن بىر پېيىلا تاختىغا تەگكەنلىكىنى ئاڭلاپ، زادىلا ئىشەنمىدى. باشقۇرغۇچى ئۇنىڭغا تاختىنى ئەكېلىپ كۆرسەتتى. دېگەندەك، تاختىدا بىر تاللا تۆشۈك تۇراتتى.

ــ ماڭا ئىشىنىڭ ئۇكا،ــ دېدى ھېسام،ــ بەش پاي ئوقنىڭ ھەممىسى تاختىغا تەگدى.

ــ ئەمىسە قالغان تۆتىنىڭ ئىزى قېنى؟ــ دېدى باشقۇرچى.

ھېسام تاختىدىكى ھېلىقى بىر تۆشۈكنى كۆرسىتىپ:

ــ قالغان تۆت پاي ئوقمۇ نەق مۇشۇ تۆشۈكتىن چىقىپ كەتتى!ــ دېدى.

كۆۋرۈك يوق-تە

دەريا بويىدىكى ئولتۇرۇشتا ھېسام يېگىتلەرگە ئۆزىنىڭ ئايروپىلانغا چۈشكىنىنىڭ پا-رىكىنى قىلىپ بېرىۋاتاتتى. دەل شۇ چاغدا بىر ئايروپىلان ئۈچۈپ كېلىپ ئۇلارنىڭ باش ئۈستىدە بىر قۇر ئايلىنىپ، كەينىگە يېنىپ كەتتى. يېگىتلەردىن بىرى:

ــ نېمىشقا تېكەس تەرەپكە ئۆتمىدىكىنە!ــ دېدى ھەيرانلىقتا.

ــ كۆۋرۈك يوقتە ئۇكا،ــ دېدى ھېسام دەررۇ چۈشەنچە بېرىپ،ــ شۇڭلاشقا دەر-يادىن ئۆتەلمەي كېتىپ قالدى.

چېلىشچى بىلەن ھېسام

بىر چېلىشچى ھېسامغا لاپ ئېيتىپ بەردى:

ــ مۇشۇ كۈنلەردە تاۋىمغا كېلىپ تۇرىمەن دەڭا. داڭقى چىققان پالانى چېلىشچىنى تونۇگۈنكى مۇسابىقىدە ئارقا ـ ئارقىدىن ئون قېتىم يىقىتتىم، ئىشىنەمسىز؟

ــ ئۇ بىر پالەچقۇ!ــ دېدى ھېسام جاۋابەن،ــ دەل ئۇنىڭ ئالدىدىكىلا مۇسابىقىدە

مەنمۇ شۇ چېلىشچىنى ئون قېتىم يىقىتىپ، ئون بىرىنچى قېتىمدا بېلىدىن تۇتۇپ لەككىدە كۆتۈرۈپ، سودىيەگە تۇتقۇزۇپ قويغانىدىم.

ئوقنىڭ ئوتىدا

ئۆمرىدە مىلتىق تۇتۇپ باقمىغان بىر لاپچى خەقلەرگە لاپ ئېيتىپ بەردى:

ــ بىز ھەربىي بولغاندا يامغۇرەك يېغىپ تۇرغان ئوق ئاستىدىكى جەڭلەرگىمۇ قاتناشقان جۇمۇ! بىر كۈنى ئاخشىمى گازارمىغا كېتىپ بارساق، بىر ئوق ئوتتەك پاللىداپ يېنىپ «چۇ» قىلىپ ئۇچۇپ كەلدى-دە، ماڭلىيىمغا تەگدى جۇمۇڭ. ھېلىمۇ ياخشى بېشىمدا پولات قالپاق بار ئىدى. ئوق قاڭقىپ چىقىپ دەرەخكە تەگدى..

ــ توغرا دەيسىز،ــ دېدى توپ ئىچىدە ئولتۇرغان ھېسام ئۇنىڭ گېپىنى تەستىقلاپ،ــ سىز دېگەن شۇ ئوقنىڭ ئوتىدا مەن تاماكامنى تۇتاشتۇرۇۋالغانىدىم.

ئوۋدىن شۇنداق قايتتىم

ــ بىر كۈنى بايتوقايغا ئوۋغا چىقىپ، قوش ئاتارنى بەتلىدىم-دە، چۆپلۈك ئارىسى بىلەن سىلجىپ، كەكلىك بار جايغا يەتتىم،ــ دەپ سۆز باشلىدى ھېسام،ــ قارىسام، تۆر-دە كەكلىك دېگىنىڭ كەڭرى يېيىلىپ، دانلاپ يۈرۈشۈپتۇ. كەكلىكلەرنىڭ چەت - چېتىگە چالما ئېتىپ، جىمى كەكلىكنى بىر يەرگە يىغدىم-دە، گۈمبا سالدىم.. ئىشەنمەيۋاتامسىلەر؟ ئاخىرىنى ئاڭلىمامسىلەر... گۈمبا قىلغان ئاۋازنى ئاڭلاپ، كەكلىكنىڭ جىمىسى موكلا يېتىتى. ئوق كەكلىكلەرنىڭ ئۈستىدىن ۋىڭشىدە ئۆتۈپ كەتتى، شۇنداق قىلىپ ئوۋدىن «ۋاقىرىغا» ئېيتىپ ياندىم.

لاپقا لاپ

بىر چالا كۆزەك دوقمۇشتا بۇرۇتىنى سىلاپ لاپ ئۇردى:

ــ پاھ، پاھ، ھېلىلا ئۆيدە كېلىشتۈرۈپ پولۇ يەپتىكەنمەن، مەيدەمنى خوي غىلغىتىۋاتىدۇ...

ھېسام لاپقا لاپ بىلەن جاۋاب بەردى:

ــ راست دەيسىز، ئايدا ـ يىلدا بىر يېگەچكە بىئارام قىلدۇ. بىزدەك كۈندىلا پولو يەپ تۇرسىڭىز ھېچقانداق بولمايتتىڭىز...

ئايلىنىپ بېرىپ ئۇمۇ تەگدى

ــ يەنە مەرگەنلىكىڭ گېپىنى قىلىشۋاتامسىلەر؟ ۋاھ، ئۇ گەپنى بىزدىن سوراڭلار. تېخى تۈنۈگۈنلا قارىغا ئېتىش مۇسابىقىدە ئۈچ پاي ئوقنى قالتىس ئېتىۋەتمىدىمۇ!

ــ قانداق تەگدى؟

ــ بىرىنچى پېيى نەق يۈرىكىگە تەگدى، ئىككىنچىسى ئۇنىڭ سەل تۆۋەنرەكىگە تەگدى، ئۈچىنچىسى...

ــ خوش، ئۈچىنچىسىچۇ؟

ــ ئايلىنىپ بېرىپ ئۇمۇ تەگدى.

قاتتىق بوران

بىر ئاغىنىسى ھېسامغا:

ــ سەھرالغا چىقىپ كېتىۋاتسام، شۇنداق بىر قاتتىق بوران چىقتىكى، مەن چۈشكەن ئاپتوبۇس ئۆرۈلۈپ كەتتى جۇمۇ!ــ دېدى.

ــ مەنمۇ شۇ يولدىدىم،ــ دېدى ھېسام،ــ ۋېلىسىپىتىم بىلەنلا ئاسمانغا ئۇچۇپ چەقىپ كەتمىدىمۇ؟

ــ قويغىنا ئاداش، ۋېلىسىپىت بىلەن ئادەمنى ئاسمانغا ئاچىقىپ كېتىدىغان قانداق بوران ئىكەن ئۇ؟

ــ قانداق بوران بولاتتى، سېنىڭ ئاپتوبۇسۇڭنى ئۆرۈۋەتكەن بوران بولمامدۇ!

نېمىدە پىشۇرغۇلۇق

بىر پوچى نەسىردىن ئەپەندىمنىڭ ئالدىدا مۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەپەندىم قارىڭ! بىزنىڭ يۇرتتا بۇ يىل ھەممە ئائىلىلەر كاۋا تېرىغاندى، كاۋىلار شۇنداق ئوخشاپ كەتتىكى، ھەربىرى خۇددى ئۆيدەك ـ ئۆيدەك بولۇپ چۈشتى دەڭا.

ــ شۇنداقمۇ؟ــ دەپتۇ ئەپەندىم،ــ بىزنىڭ يۇرتتىكى قازانچىلار شۇنداق ئۇستىكى، ئۇلار بۇ يىل كۆلدە ـ كۆلدەك قازانلارنى ياسغىلى تۇردى،ــ دەپتۇ.

ــ بولدى قىلىڭە،ــ دەپتۇ ھېلىقى كىشى،ــ لاپ دېگەننىمۇ چاندۇرماي ئاتقۇلۇق، نەدىمۇ ئۇنداق قازانلارنى قۇيغىلى بولسۇن؟

ــ نېمىشقا بولمايدىكەن، شۇنداق قازانلار بولمىسا سىلەرنىڭ ئۆيدەك كاۋاڭلارنى نېمىدە پىشۇرغىلى بولسۇن!

تاڭەي

بىر پوچى ئۈرۈمچىگە كېلىپ بىر تونۇشىدىن سوراپتۇ:

ــ ئاداش، ئاۋۇ 30 قەۋەت بىنانى قاچان سالدى؟

ــ بۈلتۈر باشلىغان، بۇ يىل پۈتتى.

ــ نېمىدېگەن ئاستا، بىزنىڭ يۇرتتا ئالتە ئايدا پۈتكۈزۈۋېتىدۇ ئۇنداق بىنالارنى.

ــ ئاۋۇ نەچچە قەۋەت بىنا، ئاداش؟ــ دەپ سوراپتۇ ھېلىقى كىشى.

ـ 50قەۋەت.

ــ قاچان سالغان؟

ــ تاڭەي، تۇنۇگۈن يوق ئىدى. ئەتىگەن قارىسام تۇرىدىغۇ.

موللا ئېشەك

ئەپەندىم بىلەن پادىشاھ ئېشەكنى «موللا»قىلىش توغرىسىدا بەسلىشىپتۇ. ئەگەر ئېشەك «موللا» بولسا پادىشاھ ئەپەندىمگە نۇرغۇن مال ـ دۇنيا بېرىشكە ماقۇل بوپتۇ ھەم بۇ-نىڭ ۋاقتىنى ئۇچ ئاي قىلىپ بەلگىلەپتۇ. ئەپەندىم ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ بىر كىتاپ تېپىپ ئېشىكنى ئېلىپ كېلىپ ھەربىر ۋاراقنى ئۆرىگەندە بىرئازدىن قوناق قۇيۇپ بېرىپتۇ، ئۇ-شەك قوناقنى يەپ بولغاندىن كېيىن يەنە بىر ۋاراقنى ئۆرۈپ قوناق سېلىپ بېرىپ، شۇ بويىچە داۋاملاشتۇرۇپ مەشق قىلغۇزۇپتۇ. كېچە ـ كۈندۈز مەشق قىلىش نەتىجىسىدە ئېشەكمۇ شۇنىڭغا كۆنۈپتۇ. ئەپەندىم قۇرۇق كىتابنى ئېشەكنىڭ ئالدىدا قويغانىكەن، ئۇ-شەك قوناق ئىزدەپ ئۇ يەر، بۇ يەرنى پۇراپ قوناق بولمىسا كېينىكى بەتتە بار دەپ ئويلاپ تۇمشۇقى بىلەن بىر ۋاراق، بىر ۋاراقتىن ئۆرۈپ ۋاراقلاپ بىر كىتابنى تۈگىتىپتۇ.

ئەپەندىم مۆھلەت توشقاندا ئوردىغا كىرىپتۇ. پادىشاھ بارلىق ئوردا ئەھلىنى يىغىپ «ئېشەكنىڭ كىتاب ئوقۇشى»نى كۆتۈپتۇ. ئەپەندىم ئېشىكنى سارايىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئەكە-لىپ ھېلىقى كىتابنى ئالدىغا قويغانىكەن، ئېشەك قوناق ئىزدەپ كىتابنى ۋاراقلاپ تۈگىتىپ-تۇ. بىر تالمۇ قوناق تاپالمىغان ئېشەك ئاخىردا تازا كۆچەپ ھاڭراپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئۇ-يەندىمۇ دەرھال «دۇئا»غا قول كۆتۈرۈپتۇ ۋە دەپتۇ:

ــ ئېشىكىم كىتابنى ئوقۇپ دۇئا قىلىپ بولدى.

بۇنى كۆرگەن پادىشاھ ئۈتتۈرۈپ قويغانغا تەن بېرىپ ئەپەندىمگە نۇرغۇن مال ـ دۇنيا بېرىپ يولغا سالىتۇ.

كىمنىڭ دادىسى قالتىس؟

بىر كۈنى ئۇچ ئۆسمۇر بالا پو ئېتىشىپ قاپتۇ، ئارىسىدىكى بىرى پو ئېتىپ:

ــ مېنىڭ دادام ئىدارە باشلىقى. ئىدارىسىدە كىمنى ئىشقا بۇيرۇسا، نېمىنى قىل دېسە شۇنى قىلىدۇ،ــ دەپتۇ. يەنە بىرى:

ــ مېنىڭ دادام گېنېرال ھەربىي رايونىدىكى نەچچە مىڭ ئادەم ئوڭغا دېسە ئوڭغا، سولغا دېسە سولغا ماڭىدۇ،ــ دەپتۇ.

ئۇچىنچى بالا نامرات بىر ئائىلىدىن بولغاچقا بىردەم ئولتۇرغاندىن كېيىن:

ــ مېنىڭ دادامۇ ئالامەت، ھەرقانداق ئادەمنى بېشىڭنى ئەگ دېسە ئېگىدۇ، سولغا دېسە سولغا، ئوڭغا دېسە ئوڭغا قىلىدۇ، يات دېسە ياتىدۇ،ــ دەپتۇ.

ھېلىقى ئەمەلدارنىڭ بالىلىرى ھەيران بولغان ھالدا:

ــ ھەي، سېنىڭ دادالىڭ نېمە ئىش قىلىدۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ مېنىڭ دادام ساتىراش،ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ھېلىقى بالا.

ئاسىم بىلەن قاسىمنىڭ لاپىلىرى

بىر كۈنى بىر سورۇنغا بېرىپ قالدىم. سورۇندا دائىم قۇرۇق گەپ بىلەن قورسىقىنى تويغۇزۇپ، لاپىنى زەي سالماي ئېتىپ قويىدىغان ئاسىم ۋە قاسىم ئىسىملىك ئىككى لاپچى ئاغىنەم پو ئېتىشقىلى تۇردى.

ئاسىم:

ــ ۋاي-ۋۇي ئاداش، تۇنۇگۈن بېغىمدىكى ئالمىنى ئورۇندۇققا دەسسەپ ئاران ئۇزۇۋىدىم، ئالمىنىڭ يوغانلىقىدا ئورۇندۇق كۆتۈرەلمەي پۈتى سۇنۇپ كەتتى.

قاسىم:

ــ مېنىڭ بېغىمدىكى ئالمىنىڭ ئوخشاپ كەتكىنىنى دېمەمدىغان، ئاران دېگەندە بىرنى ئۈزۈپ يەرگە قويۇۋىدىم، ئالمىنىڭ ئېچىدىن بىر قۇرت چىقىپ شۇنچىلىك قاۋۇل ئېتىمنى يەۋەتتى

ئاسىم:

ــ بىزنىڭ يۇرتتا بىنالار شۇنداق ئېگىز سېلىنغانكى، ناۋادا بىرى بىنادىن چۈشۈپ كەتسە بىر سائەتتە ئاندىن يەرگە چۈشىدۇ!

قاسىم:

ــ بۇ قانچىلىك ئىشتى، بىزنىڭ يۇرتتىكى ئېگىز بىنادىن سەكرىسە، ئادەم يەرگە چۈشۈپ بولغىچە ئاچلىقتىن ئۆلىدۇ. ئاسىم:

ــ مېنىڭ ئەسلىي كەسپىم رەسساملىق ئىدى. بىر كۈنى مەن يەرگە قوينىڭ كاللا-پا-قالچاق، ئۆپكە - زاسۇيلىرىنى سىزىپ قويدۇم. بۇ رەسىم ناھايىتى ئوخشاپ كەتكەچكە، ئاچ قالغان بەش لالما ئىت كەلدى-دە، ئۇنى غاجىلاپ، قورساقلىرىنى راۋرۇس تويغۇزغاندىن كېيىن قۇيرۇقلىرىنى شىپاڭشتقان پېتى كېتىپ قېلىشتى. مەن يەنە بىر كۈنى كوچا-

دا كېتىۋېتىپ، يولغا 10 مىڭ يۇەننىڭ رەسمىنى سىزىپ قويىدۇم، بىر قەلەندەر كوچىدا كېتىۋېتىپ يەرگە سىزىلغان پۇلنى ئېلىپ، ئەڭ ئېسىل پىكاپتىن بىرنى سېتىۋاپتۇ. ماشىنىسازلىق باش شىركىتىدىكىلەرمۇ ئۇ پۇلنىڭ راست-يالغانلىقىنى پەرق ئېتەلمەپتۇ. ھېلىقى قەلەندەر ھازىرغا قەدەر شۇ پىكاپقا ئولتۇرۇپ، شەھەرمۇشەھەر يۈرۈپ تىلەپ يۈرەرمىش.

قاسىم:

— مېنىڭ ئەسلىي كەسپىم بولسا ئاشپەزلىك ئىدى. ئۇچ كۈن ئاۋۇال شۇنداق چوڭ بىر چوڭ چۆچۈرە تۈگىدۈمكى، دۇنيادا ئۇنىڭدىن چوڭ چۆچۈرە بولمىسا كېرەك. بىر ھەپتە تاماق يېمىگەن 20 نەچچە ئادەم ئىككى كېچە-كۈندۈز باش كۆتۈرمەي يېسەكمۇ ئۇنىڭ ئۇچتىن بىرىنى يەپ بولالماپتۇق، بۇ چۆچۈرىنى يەۋېتىپ تۈيۇقسىزلا ئىككى دوستىمىز يوقاپ كەتتى. بىز تۆت يولغا بۆلۈنۈپ ئىزدەپ ئۇلارنى ھېچ يەردىن تاپالمىدۇق. بىرھازا-دىن كېيىن چۆچۈرىنىڭ ئىچىدىن بىر كىشىنىڭ گەپ قىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى. دەرھال چۆچۈرىنىڭ ئىچىنى ئېچىپ قارىساق، ھېلىقى ئىككى ئاغىنىمىز چۆچۈرىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا ئولتۇرۇپ، مۇڭداشقاچ قېيما تېرىپ يەۋېتىپتۇ، قېنى بۇرادەرلەر ئويلاپ بېقىڭلار، دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ چوڭ چۆچۈرە بولامدۇ؟

ئاسىم:

— مەنمۇ بىر ھەپتىنىڭ ئالدىدا شۇنداق چوڭ چۆچۈرىدىن بىرنى تۈگكەنىدىم. ئەگەر دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ چۆچۈرە دېيىشكە توغرا كەلسە شۇنى دېسە بولىدۇ. شۇ چاغدا مەندىن باشقا بىرنەچچە يۈز ئادەم ئۇ چۆچۈرىنى كېچە-كۈندۈز تىنماي، تالا-تۈزگە چىقماي يېسەكمۇ قېيمىسىنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمىدى. خۇددى مايمۇنلاردەك تازا ئىچكىرىلەپ يەۋاتقانتۇق، بىر ئېگىز تاش مۇنارغا ئۇچراپ قالدۇق، شۇنداق قارىساق، مۇنارنىڭ ئۈستىگە «مۇشۇ مۇناردىن چۆچۈرىنىڭ قېيمىسى بار يەرگە يەنە 100 كىلومېتىر يول قالدى، غەيرەت قىلىپ، ئۈمىدۋارلىق بىلەن تېز يەڭلار» دەپ يېزىقلىق تۇرۇپتۇ. قېنى ئېيتىپ بېقىڭلار، دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ چوڭ چۆچۈرە بولامدۇ؟

قاسىم:

— قەدىناس دوستلىرىم، مەن پۇ ئېتىشقا كەلگەندە ئۆزۈمنى ھېچكىمگە تەڭ قىلماي يۈرەتتىم. بىر كۈنى بىر ئاغىنەم ماڭا تاغنىڭ ئارقىسىدىكى بىر مەھەللىدە مەندىنمۇ گەپكە ئۇستا بىر پوچى ئادەمنىڭ يېتىشىپ چىققانلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇنىڭغا ئىشەنمەي، ئۇنىڭ بىلەن بىر-ئىككى شىڭگىل پۇ ئېتىشىپ كەلمەكچى بولدۇم-دە، ئىشتانىبېغىمنى بېلىمگە چىڭ

باغلاپ، هېلىقى پوچىنىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلىپ «ئۆيدە ئادەم بارمۇ؟» دەپ توۋلىۋىدىم، ئۇزاق ئۆتمەي ئۆيدىن 10 ياشلار چامىسىدىكى مەندىن قاۋۇل، بەستىلىك بالىدىن بىرى چىقتى. ئۇنىڭدىن «داداڭ ئۆيۈڭدە بارمۇ؟» دەپ سورىسام، ئۇ دەرھاللا: «ئامبىرىكا بىر يىچە ئەڭ ئېگىز تاغ تۈنۈگۈن شامالدا ئۆرۈلۈپ كېتىپتىكەن، دادام شۇ تاغنى چىمچىلاق قولىنىڭ تىرنىقى بىلەن يۆلەپ قويغىلى كەتتى» دېدى. «ئاناڭچۇ؟» دېسەم، قىلچە تەمتىرىمەيلا: «سىزگە مەلۇم، نېگىرلار ياشاۋاتقان ئافرىقا ناھايىتى ئىسسىق، ئەگەر سىز ئۇ يەرگە بېرىپ قالسىڭىز، ئىسسىقنىڭ يامانلىقىدىن مېكىيانلارنىڭ قورسىقىدىكى تۇخۇمنىڭ يەرگە چۈشمەيلا پىشىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، كىشىلەرنىڭ ئۇلارغا مۇز بېرىپ بېقىۋاتقانلىقىنى كۆرىسىز. تۈنۈگۈن دەل شۇ ئافرىقا زېمىنى ئۈستىدىكى ئاسمان تېشىلىپ كېتىپ، خەلقە زور بالايىئاپەت كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئانام، ئۆيىمىزدە ئۇزۇندىن بېرى بورداپ باققان ئىككى مۇشۇكىمىزنىڭ بىرىنى ئۆز قولى بىلەن سويۇپ، ئۇنىڭ تېرىسى بىلەن ئاسمانىنىڭ تېشىلگەن يېرىنى ياماپ قويغىلى كەتتى» دېدى.

پو ئېتىشىش مۇشۇ يەرگە كەلگەندە بۇلارنىڭ سۆزلىرىگە تاقەت قىلالماي سۆز قىستۇردۇم:

— ئاغىنىلەر، بىزدە ئىلگىرى بىر قوشۇق مايدا ئاغزىنى مايلىۋېلىپ، بەتتە پولو يېدىم دەيدىغان، ئۇسسۇل ئوينىغاندا، يەر شارىنى تار كۆرۈپ، مارسقا چىقىپ ئوينىسام بولاتتى دەيدىغان، بىر ئولتۇرۇشدا 10 تونىنا نانىنى تىنچ ئوكيانىنىڭ سۈيىگە چىلاپ يېيىشىم، قورسىقىمنىڭ بىر بۇرجىكىگە بارمىدى دەيدىغان، گەپ قىلغاندا بىر كالپۇكى يەرگە تەگسە، بىر كالپۇكى كۇنگە تاقىشىپ تۇرىدىغان، ئون كېچە-كۈندۈز پو ئاتسا، ئاغزىغا بىر يۇتۇم سۇ ئالمايدىغان نى-نى پوچىلار بار ئىدى. ئەگەر ئۇلار پو ئاتىدىغان بولسا 30 ئاتلىق هارۋا بەش قاتار بولۇپ، ئاغزىڭلاردىن كىرىپ، بۇرنۇڭلاردىن چىقىپ كەتسىمۇ تۈيماي قالاتتىڭلار. بىراق زامان تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، كوچا دوقمۇشلىرىدىكى بالداقلاردا، كۆۋرۈك بويلىرىدىكى ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇۋېلىپ كۆرۈك مېكىيانەك ئاغزى بېسقماي پو ئاتىدىغان كەسپىي پوچىلىرىمىز كەسىپ ئالماشتۇردى. چۈنكى ئۇلار بىكار ئولتۇرۇپ پو ئاتقان بىلەن بىر پۇڭ تاپقىلى بولمايدىغانلىقىنى، پو ئاتقانغا قورساق تويمايدىغانلىقىنى، پو ئېتىش بىلەن دۇنيانىڭ ئىلغار سەۋىيەسىگە يەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ يەتكەچكە پو ئاتمايدىغان بولدى، — دېۋىدىم. سورۇندا ئالقش ياڭراپ، قاسىم بىلەن ئاسىم چىشلىرىنىڭ ئېقىنى كۆرىستىپ هەجايغىنىچە جىم بولۇپ قالدى.

قەھرىمانلار

ئۇرۇشتىن قايتقان سەركەردىلەر پاراڭلىشىپ ھەركىم ئۆزىنىڭ باتۇرلۇقى ھەققىدە لاپ ئۇرۇشۇپتۇ. بىر ماختانچاق سەركەردە:

ــ ئۇرۇش دېگەن شۇنداق قاتتىق بولدىكى، ئوق خۇددى يامغۇردەك يېغىۋاتاتتى. مەن دۈشمەن بىلەن ئارىلىشىپ كېتىپ قىلىچ ئاستىدا قالدىم. كاللام ئۇزۇلۇپ بوينۇمنىڭ تېرىسىگە ئىلىنىپ قاپتۇ...ــ دەپتۇ.

پاراڭدا ئەپەندىمۇ بار ئىكەن. ئۇمۇ قاتاردىن قالغۇچە بىر لاپ ئۇراي دېگەن ئويدا:

ــ ئۇرۇشتا ئادەم قىزىپ كەتكەندىكىن شۇنداق بولىدىغان ئوخشايدۇ ــ ھېچنېمىنى تۈيماس، بىلمەس بولۇپ قالىدىكەن. سىزنىڭ بېشىڭىز بوينىڭىزنىڭ تېرىسىگە ئىلىنىپ قاپتۇ، مېنىڭ بېشىم يەلكەمدىن چۈشۈپ ئۈچ ـ تۆت قېتىم دومىلاپ كەتكەنىمۇ سەزمەي ئۇرۇشۇۋەردىم،ــ دەپتۇ.

توخۇ ۋە ئۆچكە

بىر پوچى ئەپەندىمگە:

ــ مەن بىر سۈرۈك توخۇ باققانىدىم، ئۇلار شۇنداق يامان توخۇلار چىقتىكى، دەپ بەرسەم ئىشەنمەي قېلىشىڭىز مۇمكىن. بىر كېچىسى بۇ توخۇلار ئۆگزىگە چىقىۋېلىپ، ئاساماندىكى يۇلتۇزلارنى بىردىن ـ بىردىن چوقۇپ چۈشۈرۈپ، ئۆگزىگە خۇددى ئۆرۈكلەرنى يايغاندەك يېيىۋېتىپتۇ. بۇنىڭغا بىلەنمۇ يەنە پۇخادىن چىقماي، پۈتۈن كۈچى بىلەن ئاساماندىكى ئاينى چوقۇپ چۈشۈرۈۋاپتۇ. بىر چاغدا ئۆگزىدىكى دۈكۇر ـ تاراقتىن ئويغىنىپ كەتتىم. چىقىپ قارىسام، توخۇلار ئىككىگە بۆلۈنۈپ، ئاينى پۈتبول قىلىپ تېپىپ ئويناۋېتىپتۇ. قاراڭ، مەن باققان توخۇلار يامانمىكەن؟ــ دەپتۇ.

ــ بۇنىڭ ھەيران قالغۇدەك نېمىسى بار؟ــ دەپتۇ ئەپەندىم كۈلۈپ،ــ مەن بىرنەچچە ئۆچكە باققانىدىم. بۇ ئۆچكىلەرنىڭ يامانلىقىنى سىز بىلمەيسىز. بىر كۈنى بۇ ئۆچكىلەر ئۆيىمىزنىڭ ئالدىدىكى كۆلچەكنى ئۇزۇن ئارغامچا بىلەن باغلاپ ئاسمانغا ئېسىپ

قويۇپتۇ. كېيىن مەن يەردە تۇرۇپ، ئاسماندا ئېسقلىق تۇرغان كۆلچەككە قارىسام، كۆل-دىكى بېلىقلار قورقۇنچلۇقتا بىرىدىن - بىرىدىن يەرگە سەكرەپ چۈشۈپ ھەممىسى ئۆلۈپ كەتتى!

ئاجايىپ قەھرىمانلىق

— ئالدىنقى يىلى يازدا غۇلجىغا سايياھەتكە باردىم،— دەپ لاپ باشلىدى ھەسەن لاپچى،— ئىلى دەريا كۆۋرۈكىدە تۇرسام بىرىنىڭ «قۇتقۇزۇڭلار!» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى، قارىسام ئىككى بالا دەريانىڭ نەق ئوتتۇرىسىدا چوڭقۇر قاينامدا چۆرگىلەپ يۈرىدۇ. «توختا، بىرئاز ساقلاي، غۇلجا باللىرىنى خېلى باتۇر دەۋاتقان، بىرەرسى چۈشۈپ قۇتقۇزۇۋالار» دەپ ئون مىنۇتتەك ساقلىسام بىرمۇ ئەكەك سۇغا سەكرىمىدى، ھېلىقى بالىلارمۇ سۇغا غەرق بولماستىن، چوڭقۇر قاينامدا چاقپەلەكتەك چۆرگىلىۋەردى. «بولدىلا، تۇزۇت قىلماي ئۆزۈملا چۈشەي» دەپ كۆۋرۈكتىنلا سەكرىدىم، بۇ ئىلى دەرياسىنىڭ ئاستىدا قورام تاش، دەرەخ كۆتىكى دېگەنلەر نۇرغۇن گەپكەن، سەكرىگىنىمىدە نەق مالىشىنىدەك يوغان تاشنىڭ ئۈستىگىلا تىك مولاق چۈشۈپتىمەن، ھوشۇمدىن كەتتىم. بىر چاغلاردا ھوشۇمغا كېلىپ قارىسام، ئاۋۇ ئىككى بالا يەنە شۇ جايدا چۆرگىلەپلا تۇرۇپتۇ، دەرھال شۇلار تەرەپكە قاراپ ئۈزدۈم. ئۇنىڭغىچە جىددىي قۇتقۇزۇش خادىملىرىمۇ يېتىپ كەلدى، ئارغامچىلارنى ئۇلاپ دېگەندەك بىر ئامال قىلىپ، ئارغامچا شۇلار تەرەپكە قاراپ ئارغامچا بىلەن سىيرىلىپ، ھېلىقى باللار تەرەپكە ئىككى - ئۈچى كېتىپ باردۇ، مەن تېخىمۇ تېز ئۈزۈپ شۇ قاينامغا كىردىم-دە، ئىككى بىتەلەينى ئىككى قولتۇقۇمغا قىستۇرۇپ قىرغاققا ئېلىپ چىقتىم، ئۇھ دەپ ئولتۇرسام، دەريانىڭ بويىدىكى ئادەملەر ئەتراپىدا قېيا - چىيا باشلاندى. نېمە بولغاندۇ، دەپ قارىسام، جىددىي قۇتقۇزۇش خادىملىرىدىن ئۇچى ھېلىقى قاينامنىڭ ئىچىدە چۆرگىلىشىپ يۈرۈپتۇ ئەمەسمۇ؟

ئۇلارنى قۇتقۇزۇش ئۇچۇن دەرھال يەنە ئۆزۈمنى سۇغا ئاتتىم. ئىككىسىنى قىرغاققا ئېلىپ چىقىپ، ئۇچىنچىسىنى ئالغىلى كېتىپ بارسام، ناھايىتى كۆچلۈك بىر دولقۇن كېلىپ، ئۇنى تۆۋەنگە ئېقىتىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئۇزۇۋاتىمەن، ئۇزۇۋاتىمەن... بىر چاغدا قازاقىستانغا كىرىپ كېتىپتىمىز، قازاقىستانىنىڭ قايسىبىر يېرىگە كەلگەندە ئاران يېتىشىۋېلىپ قارىسام ھېلىقى خادىمىمۇ تېخى ھايات ئىكەن، ئاران دېگەندە قىرغاققا ئېلىپ چىقىپ سۇئىئى نەپەسلەندۇرۇپ جېنىنى ساقلاپ قالدىم.

«ئەمدى قانداق قىلارمىز؟» دەپ باش قېتىپ، ئازراق مېڭىپ، بىرىدىن «بۇ قەيەر؟» دەپ سورىسام، «تاشكەنت» دەيدۇ، ئالە شەرىڭنى دەپ بۇرادىرىم بىلەن بىللە بازار ئىچىگە كىردۇق.

ھەرنېمە بولسا، يېنىمدا بولسا يۈز مىڭ يۇەندەك پۇل بارىكەن، تاماق يەپ، ياتاققا ئورۇنلىشىپ ئارام ئالدۇق. ئەتىسى قايتايلى دەپ ئايرودۇرۇمغا چىقىپ بىلەت ئالاي دېسەم «پاسپورتىڭلار يوقكەن» دەپ ئوندەك ساقچى قورشاپ، تۆتۈپ سولاپ قويدى. سولاقتا نەق ئىككى كۈن ياتقاندىن كېيىن، ئاچچىقىم نەدىن كەلدى، نەچچە ئون ساقچىنى ئۇرۇپ يىقىتىپ، ھېلىقى ئاداشنى ئېلىپ قاچتىم.

ئاران دېگەندە قۇتۇلدۇق، شۇنداق قىلىپ چەت بىر يېزىدا ساق 15 كۈن تۇرۇپ قالدۇق، ئەمدى قانداق كېتەرمىز، دەپ ئويلاپ، ئاخىر «قانداق كەلگەن بولساق شۇنداق كەتمەيلىمۇ!» دەپ دەريا بويىغا باردۇق. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ھېلىقى ئاداش «سۇ ئۇزۇشنى ئۇقمايمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە غۇلجا دېگەن نەدە قالدى، يەنە كېلىپ سۇغا قارشى ئۇزىدىغان گەپ» دەپ قەتئىي كەينىگە داجىپ تۇرۇۋالدى.

«ئەمسە چىقە بوينۇمغا» دېدىم-دە، ئۇنى ھاياش قىلىپ، سۇغا سەكرىدىم، نەق يەتتە كۈن سۇدا ئۇزۇپ، ئىلى دەرياسىغا كەلسەم بىرنەچچە كېمىدە ھەربىيلەر سۇغا قارماق سېلىپ يۈرىدۇ، «نېمە ئىش قىلىۋاتسىلەر؟» دەپ سورىسام: «بىر ئايىنىڭ ئالدىدا بىر بالا بىر ھەربىينى قۇتقۇزىمەن دەپ ئىككىلىسى سۇغا غەرق بوپ كەتكەن، شۇلارنىڭ جەستىنى ئىزدەۋاتىمىز» دەيدۇ!

«بولدى ئىزدىمەڭلەر، شۇلار بىز» دەپ ھېلىقى ئاداشنى شۇلارغا تاشلاپ بېرىپ كېتىپ قالدىم.

گۈل دۇكنى ۋە ئىككى قەۋەت بىنا

ئىككى ئارتىس سەھنىدە لاپ ئېتىشىپ قايتۇ. ئۇلاردىن بىرى شۇنداق دەپتۇ:

ــ مەن سەھنىگە چىقىپ ناخشا ئېيتىۋىدىم، تاماشىبىنلار سۇغا قىلغان گۈلدىن بىر گۈل دۇكنى ئېچىۋالدىم.

يەنە بىر ئارتىسمۇ بوش كەلمەپتۇ:

ــ بۇ قانچىلىك ئىشتى؟ مەن سەھنىگە چىقىپ ناخشا ئېيتىۋىدىم، تاماشىبىنلار ئاتقان خىش ـ كېسەكتىن ئىككى قەۋەتلىك ئۆي سېلىۋالدىم!

بايلىق ۋە نامراتلىق

بىر سورۇندا ئۇچ نەپەر لاپچى ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ئۇلاردىن بىرى شۇنداق دەپتۇ:

ـــ2000 ـ يىللارنىڭ بېشىدا ئاجايىپ ياشايتتۇق-تە! راستىنى دېسەم، مەستچىلىكتە بىر سورۇندا ئولتۇرۇپ بىرنەچچە سائەتتىلا يۈز مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پۇل خەجلۈەتكەن ئوغۇل بالا مەن.

يەنە بىرىنىڭمۇ جىم تۇرغۇسى كەلمەپتۇ:

ـــ ۋاي ئاداش، يۈز مىڭ يۈەن دېگەن قولنىڭ كىرىغۇ. چەت ئەلگە چىققان چېغىمدا، بىر سورۇندا ئولتۇرۇپ ئون ـ يىگىرمە مىنۇتتىلا يۈز مىڭ ئامېرىكا دوللىرى خەجلىۋەتكەن ئوغۇل بالا مەن.

ئۇچىنچىسى ئويلاپ باقسا، بۇ لاپچىلارنىڭ ھەممىسى پۇلنىڭ جىقلىقى توغرىسىدا ماختىنىۋاتقان. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مەن نامراتلىق توغرىسىدا بىر ماختىنىپ باقمايمۇ، دېگەن ئويدا شۇنداق دەپتۇ:

ـــ ھەي يوقسۇزلۇق! مۇشۇ2000 ـ يىللارنىڭ بېشىدا خوتۇنۇم چوڭ بىر قازان لەڭمەن ئېتىپتىكەن، 10 يىلدىن ئېشىپتۇ، كۈندە شۇ لەغمەننىڭ مەنتىگە نان چىلاپ يەۋاتىمىز...

ئېغىرلىقىدىن

ئەپەندىم ئولتۇرغان بىر سورۇندا ئىككى لاپچى تۆتۈشۈپ قاپتۇ. بىرى:

ـــ ۋاي-ۋاي، تۇنۇگۈن بېغىمدىكى ئالمىنى ئورۇندۇققا دەسسەپ ئاران ئۈزۈۋېدىم، ئالمىنىڭ يوغانلىقىدا ئورۇندۇق كۆتۈرەلمەي پۈتى سۇنۇپ كەتتى،ـــ دەپتۇ بىرى.

يەنە بىرىمۇ بوش كەلمەپتۇ:

ـــ مېنىڭ بېغىمدىكى ئالمىنىڭ ئوخشاپ كەتكىنىنى دېمەمدىغان، ئاران دېگەندە بىرنى ئۈزۈپ ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە قويۇۋېدىم، ئۈستەل مجلىپ كەتتى،ـــ دەپتۇ. گەپنى تېڭشاپ ئولتۇرغان ئەپەندىمۇ لاپقا قوشۇلۇپ:

ـــ مەنمۇ بۇگۈن بېغىمدىكى ئالمانى ئاران ئۈزۈپ ھارۋامغا سېلىۋېدىم... ـــ دېيىشىگىلا ئاردىدىن بىرى چىقىپ:

ــ هه، سېنىڭمۇ هارۋاڭ مجلىپ كەتتى دېگىنە،ــ دەپ كۈلۈپتۇ.

ــ ياق، ئالمىنىڭ ئىچىدىن بىر قۇرت چىقىپ شۇنچىلىك قاۋۇل ئېتىمنى يەۋەتتى،ــ دەپتۇ.

مەرد قىزلار

بىر كۈنى مەھەللىدە لاپقا ئۇستا ياش بالىلاردىن بىر نەچچىسى ئۆزلىرى توي قىلماقچى بولغان قىز دوستىنى ماختىشىپ قاپتۇ. ئۇلاردىن بىرى شۇنداق دەپتۇ:

ــ مەن توي قىلماقچى بولغان قىز بىلەن نەگە بارسام، مېنى بىر تىينمۇ خەجلەتمەيدۇ، ئۆزىلا پۇل خەجلەيدۇ.

ئىككىنچىسى دەپتۇ:

ــ مەن توي قىلماقچى بولغان قىز مەن ئاق چېكىپ تۇرمىگە كىرىپ قالغاندا ، 20 مىڭ يۈەن تۆلەپ مېنى تۇرمىدىن ئېلىپ چىقتى.

ئۈچىنچىسى ئۇلارغا قاراپ مەسخىرىلىك كۈلۈپ قويۇنى سىلكىپتۇ:

ــ ۋاي، ھەر ئىككىڭلا توي قىلماقچى بولغان قىزلار ھېچقانچە ئەمەسكەن. مەن توي قىلماقچى بولغان قىزنىڭ دېيىشىچە، ماڭا ئۇرۇمچىگە داچا سېلىپ قويۇپتۇ. يەنە تېخى ماڭا تويلۇق بېرىپ، دەبدەبە بىلەن بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ، مېنى كۆچۈرۈپ كېتىدىكەن.

40 يالغان

زامانىنىڭ زامانىسىدا بىر پادىشاھنىڭ يالغۇز قىزى بولغانىكەن، بۇ قىزنىڭ ھۆسن - جامالىغا ئايمۇ تەڭ كېلەلمەيدىكەن. قىز بويىغا يەتكەندە پادىشاھ:

ــ كىمكى 40 يالغان گەپ قىلىپ بەرسە كۈيۈئوغۇل قىلىپ، پادىشاھلىقىمنى بېرىمەن. 40 يالغانىنىڭ بىرى راست چىقسا كاللىسىنى ئالىمەن،ــ دەپ جاكارلاپتۇ.

نۇرغۇن ئەزىمەت يىگىتلەر 40 يالغانىنى دەپ بېرەلمەي كاللىسىدىن ئايرىلىپتۇ. بىر كۈنى 12 ياشلىق بىر تاز پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

ــ پادىشاھى ئالەم، مەن 40 يالغان گەپ قىلىپ بەرگىلى كەلدىم،ــ دەپتۇ.

ـــ قېنى شۇمتەك، گېپىڭنى باشلا،ـــ دەپتۇ پادىشاھ مەنستىمەسلىك بىلەن.

ـــ تەقسىر، گېپىمنىڭ ئىچىدە بىرەر راست گەپ بارمۇ - يوق، ئوبدان ئاڭلاسلا،ـــ دەپتۇ بالا.

ـــ قېنى باشلا،ـــ دەپتۇ پادىشاھ تېرىكىپ.

بالا خوپ دەپ گېپىنى باشلاپتۇ:

ـــ بۇرۇنقى بۇرۇنسىدا مەن دادامنىڭ دادىسىنىڭ يىلقىسىنى باققان. ئالتىنچى ئاي تومۇز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە يىلقىلارنى كۆل بويىغا سۇغارغىلى بارسام، كۆلنىڭ سۇيى يېرىم مېتىر مۇز توڭلاپ كېتىپتۇ، مۇزنى كۆرۈپ، يىلقىلارنى قانداق سۇغارارمەن دەپ ئۇيان ئويلاپ - بۇيان ئويلاپ ئاخىر بېشىمنى يۇلۇپ ئېلىپ، ئىككى قۇلىقىمدىن تۇتۇپ بېشىمنى ئېگىز كۆتۈرۈپ بىر ئۇرۇۋېدىم، 1000 يىلقا سۇ ئىچكۈدەك كۆلچەك ئېچىلدى. يىلقىلارنى سۇغىرىپ بولۇپ، سانماي قوتانغا سولاپتىمەن، بىر ۋاقىتدا يىلقىنى ساناپ باقاي دەپ قارىسام، ئالتە غۇلاچلىق بىر ئالا بايتال يوق. ئالا بايتالنى ئىزدەش ئۈچۈن، پىچاقنى يەرگە سانجىپ قويۇپ، ئۈستىگە دەسسەپ تۇرسام، پىچاق ئېگىلىپ كەتتى، ئارقىدىنلا پېچاقنىڭ يۇقىرىقى ئۇچىغا غىلاپنى سانجىپ ئۈستىگە چىقسام، غىلاپ ئېگىلمىدى، قارىسام، ئالتە ئايلىق يىراق يولنىڭ چېتىدىكى ئۇنمىگەن چىغنىڭ تۈۋىدە ئالا بايتال قۇلۇنلاپ قويۇپتۇ. بۇنى ئەكىلىش ئۈچۈن كېتىۋاتسام، ئالدىمغا بىر دەريا يولۇقۇپ قالدى. دەريادىن ئۆتۈش ئۈچۈن غىلاپنى قولۇاق قىلىۋېدىم، غىلاپ سۇغا چۆكمىدى، شۇنىڭ بىلەن دەريادىن ئۆتۈۋېدىم، دېمىمنى ئېلىپ بىرئاز مېڭىپ ھېلىقى دەريانى كەلدىم. ئاتنى دەريانى سېلىۋېدىم چۆكۈپ كەتتى. مەن قىرغاقتا چىقىپ، قۇلۇننى مىنىپ بايتالنى ئالدىمغا ئېلىۋېدىم، چۆكمىدىم، دەريادىن ئۆتۈپ شۇنداق قارىسام، ئۇنمىگەن تېۋىلغىنىڭ تۈۋىدىن تۆرەلمىگەن بىر توشقان چىقىپ قاچتى. پۇتىمغان چوماق بىلەن ئۇرۇۋېدىم، كولىمغان ئورنىغا چۈشتى، توشقاننى سويۇۋېدىم، 80 پاتمان چاۋسى، 70 پاتمان ماۋۇسى چىقتى. ئۇنىڭ مېيىنى ئېرىتەي دەپ، بايتالنى قوزۇقتا باغلاپ قويۇپ، تېزەك تېرىۋاتسام، بىر كەمدە پالاق - پۇلۇق قىلدى، تېزەكنى تۆكۈۋېتىپ يۇگۈرۈپ بارسام، ئاتنى قوزۇقتا باغلىدىم دەپ، ئاق قۇنىڭ بوينىغا باغلاپ قويۇپتىمەن. تېزەك تەردىم دەپ بۆدۈنە تېرىپتىمەن. ئىككى قازان تاپتىم، توشقان مېيىنى ساق قازاندا ئېرىتسەم، ماي ئېقىپ كەتتى. تۆشۈك قازاندا ئېرىتسەم ئاقمىدى، توشقان مېيىنى ئېرىتىپ، بىرنەچچە ئېغىز ئۆيگە قاچىلىدىم، ئەمدى توشقان گۆشىدىن ئازراق يەي دېسەم، بېشىم ھېلىقى مۇز چاققان يەردە قاپتۇ، شۇنداق قىلىپ كەچ كىردى، ئاخشىمى زېرىكىپ، ئۆتۈكۈمنى مايلىۋالاي دەپ مايلىسام، بىرنەچچە ئېغىز ئۆيدىكى ماي بىر پاي ئۆتۈكۈمگە ئاران يېتىپتۇ. بىر پاي ئۆتۈكنى مايلاپ

بولۇپ ئۇخلاپ قاپتىمەن، بىر چاغدا ئويغىنىپ قارىسام «سېنىڭ ياماناللىقىدىن مايلىمىدى» دەپ ئۆتۈكلەر راسا مۇشتلىشۋېتىپتۇ. ئىككىسىنى ئىككى يانىپىشىمغا بېسىپ يېتىۋالدىم، بۇ ئىككىسىنى ئاجرىتىمەن دەپ، ھېرىپ ئۇخلاپ قاپتىمەن. ئەتىسى ئويغىنىپ قارىسام، مايلىمغان ئۆتۈكۈم يامانلاپ كېتىپتۇ، قېچىپ كەتكەن ئۆتۈكۈمنى تېپىپ كېلىش ئۈچۈن مايلىغان بىر پاي ئۆتۈككە ئىككى پۇتۇمنى تىقىپ قوغلىدىم. قوغلا ـ قوغلا بىر مەھەللىگە بېرىپ قارىسام، مايلىمغان ئۆتۈكۈم بىرىنىڭ تويىدا ئاش توشۇۋېتىپتۇ. مايلىمغان ئۆتۈكۈم تەكلىمگەن چېدىرغا مېنى باشلاپ كىرىپ «ئاخشام مېنىڭدىن بىر قوشۇق مېيىڭنى ئايىۋدىدىڭ، ھېلىغۇ سەن ئىكەنسەن، پۇتۇن جاماەتكە يەتكۈدەك ماي تاپتىم» دەپ ئالدىمغا بىر تاۋاق پولۇ قويدى.

تاز بالا 40 يالغاننى دەپ تۇغىتىپتۇ. پادىشاھ بالىنىڭ 40 يالغان گېپىگە قايىل بوپتۇ، ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىپ، پادىشاھلىقىنى بېرىپتۇ ھەم ئايدەك گۈزەل قىزىنى تاز بالغا بېرىپ، كۆيۈ ئوغۇل قىلىۋاپتۇ.

ئۈچ يالغاندا قىرىق يالغان

بار ئىكەنۇ يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ توق ئىكەن، تۈلكە ياساۋۇل ئىكەن، بۆرە ھاكاۋۇر ئىكەن، غاز كانايچى ئىكەن، ئۆردەك سۇنايچى ئىكەن، قاغا قاراقچى ئىكەن، سېغىزخان يالاقچى ئىكەن، پاقا پوستەكچى ئىكەن، يىلان تۇغمەنچى ئىكەن. ئەنە شۇ زامانىدا بىر پادىشاھ بولغانىكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس، ناھايىتى چىرايلىق بىر قىزى بار ئىكەن. قىز بويىغا يەتكەندە، ئەتراپتىكى پادىشاھلارنىڭ شاھزادىلىرى بەس ـ بەس بىلەن قىزغا ئەلچى ئەۋەتىشىپتۇ. پادىشاھ ئۇنىسىمۇ، قىزىدىلا ئۇنىماپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ قىزىنىڭ ئالدىغا ئېمكىئانىسىنى كىرگۈزۈپ، قىزىنى ياتلىق بولۇشقا كۆندۈرمەكچى بوپتۇ. ئېمكىئانا پادىشاھنىڭ ئېيتقىنى بويىچە، راھەت ـ پاراغەتتىن، زىبۇ ـ زىننەتتىن، نەغمە ـ ناۋادىن، تاجۇ تەختتىن سۆز ئاچقانىكەن، قىز:

ـــ مەن ھايۋاندىن پەرقلىنىمەن، مال ـ بايلىقتىن ئۈستۈنمەن. كىمكى شەرتىمنى ئادا قىلسا، شۇنىڭ گۈلىمەن،ـــ دەپتۇ.

ئېمكىئانا قىزنىڭ سۆزىگە ئەجەبلىنىپ، خەير، نېمىلىكى بولسا قېنى بىر ئاڭلاپ باقاي، دەپ ئويلاپتۇ، ئاندىن:

ـــ خوش، شەرتىڭنى سۆزلە، قىزىم، مەن بىر ئۇقاي، مۇناسىپ كەلسە، پۈتۈن ئالەم-گە جاكار قىلاي،ـــ دەپتۇ.

ـــ ئۇچ يالغاندا قىرىق يالغاننى ئېيتالىغان يىگىتكە ياتلىق قىلىنسام رازىمەن، مېنىڭ شەرتىم شۇ،ـــ دەپتۇ قىز.

پادىشاھ ئېيمكئانىدىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ۋەزىر، ئۆلىمالىرىنى چاقىرىپ، ئۇلارغا بار-لىق شاھزادىلەرنىڭ ئەلچىلىرىگە قىزىنىڭ شۇ شەرتىنى ۋە كىمكى راستىنى يالغان دېسە، بېشى ئېلىنىدىغانلىقىنى جاكارلاپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ گەپنى ئاڭلىغان مەملىكەتلەرنىڭ شاھزادىلىرى، چوڭ ـ كىچىك يۇرتنىڭ بەگزادىلىرى ۋە ھەرقايسى خانلىقنىڭ خانزادىلىرى كېلىشكە باشلاپتۇ، لېكىن بە-زىلىرى بۇ شەرتنى ئادا قىلىشقا كۆزى يەتمەي، قىزنىڭ مېھرىدىن كېچىپتۇ. بەزىلىرى بول-سا، قىزنىڭ ئوت ـ پىراقىدا شەرتنى ئادا قىلالماي باشلىرىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىپتۇ.

پادىشاھ ئاخىر ئېيمكئانا ئارقىلىق قىزىغا بۇ شەرتنى ئادا قىلىدىغان بىرەر ئەقىللىك شاھزادە، خانزادە ۋە بەگزادىنىڭ يوقلۇقىنى ئېيتىپتۇ، قىزىنى ئەقىلسىزلىقتا ئەيىبلەپتۇ. لېكىن، قىز بۇنىڭغا زادىلا كۆنمەپتۇ. قىز ئىشەنچ بىلەن: «بۇنى ئېيتالايدىغان كىشى چىقـ-دۇ، دادام سەۋر قىلسۇن، ئەگەر چىقمىسا مەيلى» دەپتۇ.

شۇ تەرىقىدە كۈنلەرنىڭ كەينىدىن كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، قىزنىڭ شەرتىنى نى ـ نى شاھزا-دىلەر، خانزادىلەر ۋە بەگزادىلەرنىڭ ئادا قىلالمىغانلىقى چۆچەك بولۇپ، ئېغىزدىن ـ ئې-غىزغا كۆچۈپ تەرەپ ـ تەرەپكە تارقىلىپتۇ.

ئەمدى گەپنى مۇشۇ پادىشاھنىڭ شەھىرىگە قاراشلىق يىراق يېزىدىكى بىر كەمبەغەل موماينىڭ ئوغلىدىن ئاڭلايلى:

يىراق بىر يېزىدا ناھايىتى كەمبەغەل بىر موماي ياشايدىكەن، ئۇنىڭ يالغۇز بىرلا ئوغلى بار ئىكەن، ئانا ـ بالا ئىككىسى ئەتىدىن كەچكىچە كىشىلەرنىڭ ئىشىكىدە ئىشلەپ، كۈننىي ئاران ئۆتكۈزىدىكەن. يىگىت شۇنچە چاققان بولسىمۇ، بايلار ئۇنى زاڭلىق قىلىپ، ئۆز ئىسمىنى ئاتىماي «گال» دەپ ئاتايدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە گال بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئانىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ رۇخسەت سوراپتۇ. موماي ئوغلىنىڭمۇ قىزنىڭ شەرتىنى ئورۇنلىيالماي ھالاك بولۇپ كېتىشىدىن ئەن-سىرەپ، جاۋاب بەرمەپتۇ. گال ئانىسىنىڭ بۇ ئەندىشىسىنى سەزگەندىن كېيىن، ئانىسىغا تەسەللى بېرىپ:

ـــ خاتىرجەم بول، ئانا، قىزنىڭ شەرتىنى ئورۇنلىماق ئاسان،ـــ دەپ، ئۆزىنىڭ راس-لىغان سۆزلىرىنى بىر ـ بىرلەپ دەپ بېرىپتۇ. ئانىسى ئىلاجسىز دۇئا قىلىپ رۇخسەت بې-

رىپتۇ. گال پادىشاھنىڭ ئوردىسغا قاراپ يول ئاپتۇ. ئاز ماڭدىمۇ، كۆپ ماڭدىمۇ، بۇنسى نامەلۇم، ئىشقىلىپ، بىر كۈنى گال پادىشاھنىڭ ئوردىسىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ياساۋۇللار بۇ يىگىتنى كۆرۈپ، ئالدىنى توسۇپتۇ:

ــ سەن گاداي بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ــ دەپ قوغلاپتۇ. گال ئۇلارنىڭ گۇمانلىرىنى سېزىپتۇ ـ دە، مۇنداق دەپتۇ:

ــ مەن ئوغرىمۇ ئەمەس، قاراقچىمۇ ئەمەس، لېكىن بىر باينىڭ سادىق قۇلى. مەن شۇ باينىڭ پادىشاھتىن يوشۇرۇپ تىقىپ قويغان بورداق قويلىرى توغرىسىدا خەۋەر بېرىشكە كەلدىم، لېكىن قويلارنىڭ سانىنى شاھنىڭ ئۆزىگە ئېيتمەن.

ياساۋۇللار شاھقا خەۋەرنى يەتكۈزگەندىن كېيىن، ئاچ كۆز شاھ خۇشاللىقىدىن گالنى چاقىرىپ:

ــ قېنى، قويلار ھەققىدە چاققانراق سۆزلىگىن،ــ دەپتۇ. گال ھېچبىر ھودۇقماستىن، تېتىكلىك بىلەن:

ــ مەن ئاۋۇال سىلىگە راسلىغان سۆزلىرىمنى ئېيتاي، قىزلىرىمۇ كېلىپ ئاڭلىسۇن. سىلى قويلارنىڭ نەدىلىكىنى بىلالا، سىلى بىلمىسىلە، قىزلىرى چۈشىنىدۇ،ــ دەپتۇ. پادىشاھ قىزىنى چاقىرىشقا مەجبۇر بوپتۇ. گال يالغانىنى باشلاپتۇ:

بىرىنچى يالغان

ــ ئۇلۇغ شاھىم، مېنىڭ ئېتىم گال، ئۆزۈم بىر كەمبەغەل، دادامدىن يالغۇز قالغان يېتىمەمەن. لېكىن، مەن ناھايىتى ئۇزۇن ئۆمۈر سۈرۈپ، ئۆلە ـ ئۆلە، ئاخىر ئاكا ـ ئۇكا بولۇپ ئۇچىمىز قالدۇق. مەن بۇنىڭغا ھەيرانمەن، لېكىن ئەجەبلەنمەيمەن. بىز ئۇچ بولۇغاندىن كېيىن ئارىمىزدا دوستلۇق، بۇرادەرلىك پەيدا بولدى، بىراق بىر ـ بىرىمىزنىڭ كىملىكىنى بىلمەيتتۇق ھەم تونۇشمايتتۇق. شۇ چاغدا ئۇچىمىزغا قارىساق كىيگەن كىيىملىرىمىزنىڭ گۈزەللىكىگە ئەقلىمىز ھەيران قالدى: بىرىمىزنىڭ ياقىسى يوق، بىرىمىزنىڭ ئېتىكى يوق، يەنە بىرىمىزنىڭ غولى يوق. بىز شۇنداق قىلىپ، ئىككى ئەما زۇلمەتتە ئۇچرىشار، دېگەندەك، بىر چۆلدىكى سايدا بىر ـ بىرىمىز بىلەن مۇڭداشساقمۇ ئاڭلىماستىن، بىللە ماڭساقمۇ كۆرمەستىن، يولدا يۇرمەي، چەتكە چىقماي، ئوتتۇرىدا مېڭىپ كېتىۋەردۇق. خېلى يول ماڭغاندىن كېيىن، يول ئۈستىدە ئۇچ تەڭگە ئۇچراپ قالدى. كۆزىمىزنى يۇمۇپ قارىساق، بىرىنىڭ تامغىسى يوق، بىرىنىڭ رەڭگى يوق، يەنە بىرىنىڭ ئېغىرلىقى

يوق ئىكەن. بۇ ئۇچ تەڭگىنى مۇشتلاشساقمۇ ئەرز قىلىشماي، تەك بولمىسمۇ ياخشى - يامىنىنى سۈرۈشتۈرمەي، ئادالەتلىك بىلەن بۆلۈشۈۋالدۇق. يەنە ھېڭىۋەردۇق، ھېڭىۋەردۇق، يول ماڭساقمۇ مىدىرلىماي، سۈيى يوق كۆلى بار بىر سايغا چۈشتۇق..

سۆز مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، پادىشاھ شۇنداق غەزەپكە كەپتۇكى، سۆز قىلالماي ھوشىدىن كېتىپتۇ، بىرھازادىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ، گالنى مىدىرلاتماي بېشىنى ئېلىشنى بۇيرۇپتۇ. گال ناھايىتى مەردلىك بىلەن تېتىك تۇرۇپ، مىيىقىدا كۈلۈپتۇ:

— ئۇلۇغ شاھىم، مەن ئېيتاي، سىلى ئاڭلىسىلا، كاللام چېپىلماس، سۆزۈم توختىماس، سۆزىدە تۇرمىغان ئادەم بولماس. ھازىرچە ئىختىيارنى قىزلىرىغا بەرسىلە، قىزلىرى بۇيرۇق قىلسۇن،— دەپتۇ.

تەختتىكى ئارقىسىدا تۇرۇپ گالنىڭ ئېيتقان ھەممە سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، سۆزلەۋاتقان يىگىتنىڭ ئېتى گال بولسىمۇ، سۆزى بال ئىكەن، دېگەن خىيال بىلەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى زوق بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇرغان مەلىكە تەختتىكى ئالدىغا چىقىپ:

— كىشى جانانىدىن جانىن ئايارمۇ؟ كۆرۈك، پەرۋانىلەر ئوتتىن يانارمۇ؟ ھەقىقەت ئەزىز جاندىن ئۈستۈن دېگەن قىلىچ ئالدىدا تەسلىم بولارمۇ؟ ئەقىللىك كىشىلەر باشقىلارنىڭ سۆزىنى ئاخىرغىچە سەۋر - تاقەت بىلەن ئاڭلىيالايدۇ... قېنى، ئاڭلاپ باقايلى!— دەپ يىگىتكە ئىشارەت قىپتۇ. پادىشاھ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قاپتۇ. پادىشاھنىڭ ئەترا-پىدا ئولتۇرغان ئوردا ئۆلىمالىرى، ۋەزىرلىرى قۇللۇق قىلىشىپ، مەلىكىگە تەزىم قىلىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. گال يەنە سۆزلەپتۇ:

— سۈيى يوق كۆلى بار بىر سايغا چۈشتۇق. سۈيى يوق كۆلدە ئۇچ بېلىق ئۈيناقلاپ ئۇزۇپ يۈرۈپتۇ. بۇ بېلىقلارنىڭ ئىككىسى ئۆلۈك، بىرىنىڭ جېنى يوق ئىكەن. بىز ھېلىقى بېلىقلارنى ئېلىپ، ئېتىكى يوقنىڭ ئېتىكىگە سېلىپ، سايدىن چىقىپ يولغا چۈشتۇق، يولدا ماڭماي، يولدىن چىقماي كېتىۋەردۇق، كېتىۋەردۇق، قارىساق ئالدىمىزدا ئۇچ ئۆي كۆ-رۈندى، بىز شۇ ئۆيلەرگە كەلدۇق. ئىككى ئۆينىڭ تېمى يوق. بىرىنىڭ ئورنى يوق. بىز ئورنى يوق ئۆيگە كىرسەك، ئۇز قازان تۇرۇپتۇ. قازانلارنىڭ ئىككىسى تۆشۈك، بىرىنىڭ تۈۋى يوق. ئېتىكى يوق ئاكام ئېتىكىدىكى جېنى يوق بېلىقنى ئېلىپ، تۈۋى يوق قازانغا سالدى. بىز ئۇنى پىشۇرماقچى بولۇشتۇق، قارىساق ئوتۇن يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن ئوت ياقماي، ئوتۇننى ئايىماي قالاۋەرسەك، قازان قاينىماي گۆشى پىشىپ، سۆڭىكى مىلىق - مىلىق بولۇپ كېتىپتۇ، يەپ باقساق، ئىسسىقمۇ ئۆتمەپتۇ، نېمە بولسا بولسۇن دەپ، ئۇ-چىمىز راسا يېدۇق، يېگەندىمۇ بىر - بىرىمىزنى تەكلىپ قىلىشماستىن يەۋەردۇق. بىراق، يېگەن گۆش قورسىقىمىزنىڭ بىر بۇرجىكىگىمۇ كەلمەپتۇ. ئويلىساق قورسىقىمىز راسا تويۇپ

كېتىپتۇ. كەتمەكچى بولدۇق. ئۆيدىن چقايلى دېۋىدۇق، ئىشىكتىن پاتمىدۇق. ئامالنىڭ يوقلۇقىدىن، ئىلاجنىڭ تولىلقىدىن تام تۆشۈكىدىن چقىپ كەتتۇق.

يەنە يول يۇردۇق، يول يۇرگەندىمۇ مول يۇردۇق، يۇرۇۋېرىپ بىر ئېتىزغا چقىپ قالدۇق. قارىساق، ئۇنىمگەن چىغ تۇۋىدە تۆرەلمىگەن توشقان يېتىپتۇ. شېخى يوق دەرەختىن پۇتىمغان چوماقنى ئېلىپ، ھېلىقى توشقاننى راسا بىر ئۇرۇۋىدۇق، توشقان جىم يېتىپ، يۈگۈرگەن پېتى كولىمغان ئورىغا چۈشۈپ جان بەردى. توشقانغا پىچاق سالماي، قول تەگكۈزمەي سويساق، چقتى ئون پاتمان گۆشى، يىگىرمە پاتمان چاۋىسى، ئالتە ئايدىن بېرى يەۋاتىمىز، ھېلىمۇ بار تەك ـ يارتىسى. شۇنىڭدىن بۇيان بىز ئاچ قېلىپ، ئاكام مەندىن خاپا بولۇپ، ئۆزى بىلگەن يەرگە كەتتى. يىگىرمە پاتمان چاۋا ياغ ماڭا قالدى. بۇ ياغنىڭ ھەممىسىدە چورۇقۇمنى ياغلىدىم، ياغ چورۇقۇمنىڭ بىرىگە يەتمىدى. خەير، شۇنداق بولدى. ھېرىپتىكەنمەن، ئۇخلاۋاتسام بىر چاغدا جاھان زىلزىلىگە كېلىپ غوۋغا كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئويغانسام، چورۇقلىرىم: «ساڭا ياغ تەگدى، ماڭا يوق» دەپ، گالاچلىتىپ مۇشتلىشىپ، قاپاقلىرىنى يېرىشىپتۇ، سۆزۈمگە كۆنمىدى، مەسلىھەتكە كىرمىدى. ئىلاج يوق، ئاخىر چورۇقلىرىمنىڭ ئىككى قۇلقىدىن تۇتۇۋېلىپ ھەربىرىنى ئۈچ شاپىلاقتىن ئۇرۇپ: «جىم تۇرۇش، ئەمدى ئۇرۇش» دەپ، يەنە ئۇيقۇغا كەتتىم. بىر ۋاقىتدا ئويغىنىپ قارىسام، ياغلانغان چورۇقۇم غولى يوق چاپىنمىنى سالدۇرۇۋېلىپ، ئۆزى يېپىنىپ راسا ئۇخلاۋېتىپتۇ، ياغ تەگمىگىنى خاپا بولۇپ قېچىپ كېتىپتۇ. ياغلىغان چورۇقۇمنى ئويغىتىپ، بىر كەسلەنچۇكنى ھارۇغا قېتىپ يولغا راۋان بولدۇق. چورۇقۇم ھارۇنى ھەيدىدى، مەن يول كۆرسەتتىم، شۇنداق قىلىپ، مىڭبىر مۇشەققەتتە ئۆيگە ئاسانلا يېتىپ كەلدىم.

مەن ئۆيدىن چقىش ۋاقتىدا ئۆيدە بىر موماي، بىر خوراز بار ئىدى، قايتىپ كەلسەم ئۆي يوق، ئۆي بولسىمۇ ئورنى يوق، تېمى بولسىمۇ لېيى يوق، ئەتراپقا قارىسام، ھېچنېمە يوق. ماڭا بۇ تازا تارتقۇلۇق بولدى. ئەمدى ئۆينى، مومانى، خورازنى نەدىن تاپاي، پادىشاھىم؟! ئەرزىمنى بايان قىلاي دەپ، ھۆزۈرلىرىغا كەلدىم،ــ دەپ، گال ئېغىكىنى سلاپ خاتىرجەم تۇرۇپتۇ.

پادىشاھ گال ئېيتىۋاتقان ھېكايىنىڭ مەنىسىگە يېتەلمەي، ئەتراپىدىكى ۋەزىر، ئۆلىمالىرىغا قاراپتۇ. ئۆلىمالىردىن بىرى پادىشاھقا:

ــ گالنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ ھەممىسى يالغان، يالغان ئېيتقان كىشى شاھ خەنجىرىنىڭ ئوزۇقىدۇر،ــ دەپتۇ. قىز بۇ سۆزگە كايىپ:

ـــ ھۆرمەتلىك ئاتا، گالغا رۇخسەت قىلسىڭىز، ھېكايىسىنىڭ ئاخىرىنى يەنە ئېيتسا،ـــ دەپتۇ. پادىشاھ جاۋاب بەرگۈچە، گال:

ـــ تەقسىر...ـــ دەپ سۆزىنى باشلاپتۇ:

ئىككىنچى يالغان

ـــ تەقسىر، ئاغىلاۋاتىلا، مومايى يوق، خورازمۇ يوق، چورۇقۇمنىڭ بىرى تېخى يوق. بۇلارسىز ياشىماق تېخى تەس. شۇڭا، دېمەم ئىچىمگە چۈشتى، كۆڭلۈم بۇزۇلدى. خەير دېدىم. مومايى، خوراز، چورۇقنى يەنە بىر ئىزدىدىم. ماڭدىم ـ مېڭىۋەردىم، ئورنۇمدا قېلىۋەردىم. شۇنداق قىلىپ، بىر قىشلاققا يەتتىم. خورىزىم شۇ قىشلاقتا بىر بايغا ئىشلەۋېتىپتۇ، بايىنىڭ دېھقانچىلىق ئىشلىرى پەقەت شۇ خوراز بىلەن مېڭىۋېتىپتۇ. خورىزىم بىلەن كۆرۈشتۇم، قۇچاقلىشىپ سۆيۈشتۇم. بىر ـ بىرىمىزنى شۇنچىلىك سېغىنىپ كېتىپتۇقكى، كۆرۈشە ـ كۆرۈشمەي، يىغلىشىپ كېتىپتۇق. خورىزىم بايغا ئالتە ئاي كېچە ـ كۈندۈز ئىشلەپتۇ. خورازنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن باي بىلەن سۆزلەشتىم، بولمىدى، سوقۇشتۇم، بولمىدى. بايغا بۇ ئىشلار ئەرمەك بولدى، ئاخىر ھەققىگە بىر جۈۋالدۇرۇز بەرمەك بولدى. باي بۇنىڭغىمۇ ئاسان كۆنمىدى. جۈۋالدۇرۇزنى ئالغىنىمغا خۇش بولدۇم، خۇش بولۇپ، يەنە يولغا چىقماق بولدۇم، لېكىن خورىزىم ئۇنىمىدى، ئۇ يەنە ئۈچ ئاي ئىشلەپ، ئاندىن ھەققىنى تولۇق ئېلىپ قايتماق بولدى. مەن جۈۋالدۇرۇزنى ئېلىپ خۇرجۇنۇمغا سېلىپ، خورىزىمغا خەير دەپ، ئارقامدىن تېز كەل دەپ، يەنە يولغا راۋان بولدۇم، مومايى بىلەن بىر پاي چورۇقنى ئىزدەپ كېتىۋەردىم، كېتىۋەردىم، ھېچ يەردىن تاپالمىدىم، ئېگىز تاغلارنىڭ ئۈستىگە چىقىپ پۈتۈن ئالەمگە قارىدىم، كۆرۈنمىدى، ئاخىر بىر قېلىن جاڭگالنىڭ ئىچىدىكى چوڭقۇر ھاڭغا چۈشۈپ قارىسام، يەتتە تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدە، يەتتە دەريانىڭ بۇ تەرىپىدە، بىر كىچىك ئۆستەڭ بويىدا مومايى كىر يۇيۇپ ئولتۇرۇپتۇ، بىرىپ يىغلاپ كۆرۈشۈپ: «كېتەيلى، ئانا، يۇر» دېسەم، «بايغا ئىشلىگىلى ئالتە ئاي بولدى، توققۇز ئاي بولغاندا ھەق بەرمەكچى، ھەققىنى ئالماي كەتمەيمەن» دەپ ئۇنمىدى. مەن قايتىپ كېتىشكە تەمشىلۈۋىدىم، ئۇسساپ كەتكىنىمگە ئۈچ كۈن بولغانلىقى ئېسىمگە چۈشتى. ھاۋا ناھايىتى ئىسسىپ قاينىاپ تۇرغان بىر چاغ ئىدى. مەن دەريا بويىغا بارسام، سۇيى غاچچىدە توڭلاپ كېتىپتۇ، مۇزنى چېقىشقا تاش تاپالماي، بېشىمنى قۇلقىمدىن تۇتۇپ بىر قويغانىدىم، مۇز يېرىلدى، سۇنى راسا ئىچتىم، ئۇسسۇزلۇقۇم قېنىپ، يەنە يولغا چۈشتۇم،

بىر يەرلەرگە بارغاندىن كېيىن قارىسام، بېشىمنىڭ تېڭى يوق. شۇنىڭ بىلەن «ئاپىلا»دەپ دەم-دە، بېشىمنى تېپىشنى ئۇنتۇپ مومانىنى ئالغىلى باردىم. ۋاقىت ئۇچ ئايغا توشقانىدى. مومايى يوق، سۈرۈشتۈرسەم، ئىش ھەققىنى ئالماقچى بولغىنىدا باي مومايغا تۆھمەت تو-قۇپ، ئۇنى دەسسەپ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ. مانا پادىشاھىم، ئەھۋال شۇ! ھەممە تارتقۇلۇق پېقىرلارغىمۇ؟ ئويلاپ كۆرسىلە، دەرگاھلىرىغا شۇنى ئېيتقىلى كەلدىم،ــ دەپ جاۋاب كۈتكەندەك تۇرۇپتۇ.

پادىشاھ ھودۇقۇپ، ۋەزىر ـ ئۆلىمالىرىغا قاراپتۇ، ئەقىل سورىغاندەك قىلىپ، كۆزد-نىڭ قۇيرۇقىدا ماراپتۇ. ۋەزىرلەردىن بىرى:

ــ يالغانچىنىڭ بۇ ئېيتقانلىرى پادىشاھقا ھاقارەت. پادىشاھىمزنىڭ زامانىسىدا بۇز-داق ئادالەتسىز ئىشلارنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس!ــ دەپ تۇرۇشقا، گال:

ــ تەقسىر، تېخى گەپ بۇ يەردە!ــ دەپ سۆزىنى يەنە باشلاپتۇ.

ئۈچىنچى يالغان

ــ مومانىنىڭ خۇن قىساسىنى ئېلىش ئۈچۈن بايىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ياقىسىدىن سۆ-رەپ، شەرئىتكە ئېلىپ باردىم. شەرئەت ئۇنداق دەپ، مۇنداق دەپ، مومانىنىڭ خۇنىغا بىر ئېشەك بۇيرۇپ، «شەرئەتنىڭ ھۆكمى قەرز، ئادا قىلىش پەرز» دەپ، يولغا سالدى. مومايى ئۈچۈن يىغلاپ، نائىلاج ئېشەكنى مىندىم-دە، يولغا چىقتىم. كەڭ دەشت ـ بايا-ۋاندا كېتىۋاتسام، قىرىق كارۋان ئۇچراشتى. ئۇلارنىڭ بىرى ماڭا قاراپ: «ھەي گال، ئېشىكىڭ يېغىر بولۇپ قاپتۇ، باشقىدىن توقۇۋال» دېدى. ئېشەكتىن چۈشۈپ قارىسام، راستىنلا ئېشەكنىڭ دۈمبىسىنى يېغىر بېسىپ كېتىپتۇ. بۇنى قانداقمۇ ساقايتارمەن دەپ، كارۋانلاردىن سورىسام، كۆيدۈرۈپ باسقىن، دەپ بىر دانە ياڭاق بەردى. كۆيدۈرۈپ بە-سۈندىم، بىردىنلا ئېشەكنىڭ دۈمبىسىدىن بىر تۈپ ياڭاق دەرىخى ئۇنۇپ چىقتى، ھەش ـ پەش دېگۈچە كۆكلەپ، چېچەكلەپ كەتتى، ياڭاقلىرى پىشىپ قالدى. ئېشەك ياڭاقنى كۆ-تۈرەلمەي بېلى ئېگىلىپ، قورسىقى يەرگە يەتتى. مەن ياڭاقلارنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئې-شەكنى يېتىلەپ شۇدىگەرلىككە ئېلىپ باردىم. كۈچۈمنىڭ بارىچە ياڭاقنى چالما ئېتىشقا باش-لىدىم، لېكىن بىر تالمۇ ياڭاق چۈشمىدى. شۇنچىۋالا ياڭاقتىن بىرەرسى چۈشمىگىنىگە ئې-چىم پۈشۈپ، ئاستا ئاۋايلاپ ياڭاقنىڭ تۆپىسىگە چىقتىم. قارىسام، ياڭاقنىڭ ھەممىسى شور باغلاپ كېتىپتۇ. شاختىن ـ شاختا چىقىپ كۆزدىن كەچۈرسەم، ياڭاق دەرىخىنىڭ ئۈستى ئې-

تىزغا ئايلىنىپ قاپتۇ، بىر تەرىپىدە بىر ئۆستەڭ سۇ شارقىراپ ئېقىۋېتىپتۇ، بىر تەرىپىدە تاۋۇز تېرىلغان ئېتىز تۇرۇپتۇ. مەن تاۋۇزنى پەرۋىش قىلىپ ئۆستۈردۈم. پىلەكلەردىن ھەر يوغان تاۋۇزلار چۈشكىلى تۇردى، نېمىسىنى دەيلا، بىر دەمدە ھەممىسى شالاقلاپ پىشتى. مەن بىر كۈنى پىچىپ يەي دەپ، بىر تاۋۇزنى ئۈزدۈم، پىچاقنى شۇنداق سېلىشمىغا تاۋۇز تاراسلاپ يېرىلىپ، پىچاق تاۋۇزنىڭ ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. پىچاقنى ئالاي دەپ، تاۋۇزنىڭ ئىچىگە چۈشتۈم، قارىسام پىچاق ئاقتىمۇ يوق،كۆكتىمۇ يوق، ئىزدەپ تاپالماي يۈرسەم، بىر ئادەم ئۇچراشتى. ئۇنىڭدىن:

ــ ئاكا، پىچاق كۆردىڭىزمۇ؟ــ دېسەم، ئۇ ئادەم:

ــ ئاۋۇال سەن ماڭا جاۋاب بەر، ئەسلىدە بىز قىرىق كارۋان ئىدۇق، ھەربىرىمىزدە قىرىقتىن ئۇلاغ بار ئىدى، يوقىتىپ قويۇپ تاپالمايۋاتىمىز، كۆردۈڭمۇ؟ــ دەپ مېڭىدىن سورىدى.

ــ پادىشاھى ئالەم، دەرگاھلىرىغا شۇنى ئېيتقىلى كەلدىم، ئېيتىدىغىنىمنى ئېيتىپ بولدۇم، ئەمدى قۇلقىم سىلىدە،ــ دەپتۇ گال.

پادىشاھ ۋەزىر، ئۆلىمالىرىنىڭ مەسلىھەت بېرىشىنى ئۆتۈنۈپتۇ. ئۇلار ھېچبىر مەسلىھەت بېرەلمەپتۇ. ئۆلىمالاردىن بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ بۇنى خىزىردىن باشقىسى بىلمەس،ــ دەپ تۇرۇشغا، پادىشاھنىڭ قىزى:

ــ بۇنى بىلمىگەن تەبىر بېرەلمەيدۇ. يىگىت مېنىڭ شەرتىمنى ئادا قىلدى. دادا، ئەمدى تويغا رۇخسەت قىلسىڭىز،ــ دەپتۇ.

پادىشاھ رازىلىق بېرىپ، ۋەزىر ۋە ئۆلىمالىرىنى تويغا ھازىرلىق قىلىشقا بۇيرۇپتۇ.

责任编辑:哈斯亚提·依不拉音
责任校对:阿不都热依木·阿布力米提
封面设计:吐达吉·吐尔洪
绘　　画:阿迪力江·阿布力孜

书　　名　儿童爱菲达有声读物——一山更比一山高
编　　者　吐尔逊·卡得
出　　版　新疆美术摄影出版社
　　新疆电子音像出版社(www.xjdzyx.com)
地　　址　乌鲁木齐市经济技术开发区科技园路5号(邮编 830026)
发　　行　新疆维吾尔自治区新华书店
印　　刷　新疆八艺印刷厂
开　　本　787mm × 1092mm　1/16
印　　张　117.75
版　　次　2015 年 2 月第 1 版
印　　次　2015 年 7 月第 1 次印刷
书　　号　ISBN 978-7-89415-023-3
定　　价　490.00 元(点读笔和20本书)